

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

ALTYAPI VE SOSYAL KALKINMA MALİ DESTEK PROGRAMLARI
KARŞILAŞTIRMALI ETKİ DEĞERLENDİRME ANALİZİ:
ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

Hülagü Serdar KAYA

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

ALTYAPI VE SOSYAL KALKINMA MALİ DESTEK PROGRAMLARI
KARŞILAŞTIRMALI ETKİ DEĞERLENDİRME ANALİZİ:
ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

Hülagü Serdar KAYA

Danışman: Prof. Dr. Selçuk ÇOLAK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ali KOKANGÜL

Jüri Üyesi: Doç Dr. Mustafa GÖÇKEN

Jüri Üyesi: Doç Dr. Ayşe Tuğba DOSDOĞRU

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2022

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından İşletme Ana Bilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Selçuk ÇOLAK

Üye: Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL

Üye: Prof. Dr. Ali KOKANGÜL

Üye: Doç Dr. Mustafa GÖÇKEN

Üye: Doç Dr. Ayşe Tuğba DOSDOĞRU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../20...

Prof. Dr. Serap ÇABUK

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 21/12/2022

Hülagü Serdar KAYA

ÖZET

ALTYAPI VE SOSYAL KALKINMA MALİ DESTEK PROGRAMLARI KARŞILAŞTIRMALI ETKİ DEĞERLENDİRME ANALİZİ: ÇUKUROVA KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

Hülagü Serdar KAYA

Doktora Tezi, İşletme Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Selçuk ÇOLAK

Aralık 2022, 142 sayfa

Piyasada etkinliğin artırılması, yabancı yatırımcı ile rekabet düzeyinin iyileştirilebilmesi ve orta gelir tuzağı gibi bir takım basamakların aşılması adına devletler sosyo ekonomik gelişmeyi sağlamak için piyasaya politikalarıyla dolaylı veya doğrudan çeşitli müdahalelerde bulunurlar. Bu müdahaleler, amaçlar doğrultusunda belirlenen programlar vasıtası ile planlanmaktadır. Bu programlardan biri de mali destek programlarıdır. Mali destek programlarının çeşidi ve bütçeleri günümüzde giderek artmaktadır. Desteğin sağlanmaya başlaması ile yaygınlaştırma çalışmalarının ardından desteklerin ne derece amaçlarına ulaştığı, etkin olup olmadıkları, etkililiklerinin dereceleri ve oluşturdukları etkiler tartışılmaya başlanmıştır.

Değerlendirmelerin sonuçlarına göre programlar yeniden tasarlanabilmekte, gereksiz görülen uygulamalar yürürlükten kalkmaktadır. Bugüne kadar dünya genelinde birçok program değerlendirilmiş, nicel analizler yapılmış ve sonuçları değerlendirilip yayınlanmıştır. Benzer verilerle farklı sonuçların elde edilmesi program değerlendiricileri açısından yöntemler üzerinde çalışılması gerekliliği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Destek programlarının yaygınlaşması ve çeşitlenmesi de bu çalışmaların önemini arttıran bir diğer unsurdur. Tez çalışmasında, program tasarımı sırasında belirlenen politikaların gözden geçirilmesi amacıyla etki analizinin Çukurova Kalkınma Ajansı 2010-2015 yılları arasında yürütülen sosyal kalkınma ve altyapı mali destek programına uygulanması, resmi kayıtlar ve anket ile hazırlanacak veri setinin Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemiyle değerlendirilmesi sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: ÇKKV, etkililik, etkinlik, mali destek programları, etki değerlendirme.

ABSTRACT**INFRASTRUCTURE AND SOCIAL DEVELOPMENT FINANCIAL SUPPORT
PROGRAMS COMPARATIVE IMPACT ASSESSMENT:
ÇUKUROVA DEVELOPMENT AGENCY CASE****Hülagü Serdar KAYA****Ph.D. Thesis, Department of Business****Supervisor: Prof. Dr. Selcuk Colak****December 2022, 142 pages**

In order to increase the efficiency in the market, to improve the level of competition with foreign investors and to overcome some steps such as the middle income trap, governments intervene in the market indirectly or directly with their policies to ensure socio-economic development. These interventions are planned through programs determined in line with the objectives. The types and budgets of financial support programs are increasing day by day. After the support started to be provided and the dissemination efforts, the extent to which the supports reached their goals, whether they were efficient or not, the degree of their effectiveness and the effects they created began to be discussed. Programs can be redesigned according to the results of the evaluations, and applications deemed unnecessary are abolished. Until today, many programs around the world have been evaluated with quantitative analysis methods and the results have been evaluated and published. Obtaining different results with similar data reveals the necessity of working on methods for program evaluators. The expansion and diversification of support programs is another factor that increases the importance of these studies.

In his thesis, by applying the multi-criteria decision making (MCDM) methods to the Çukurova Development Agency social development and infrastructure financial support program carried out between 2010-2015, we are providing a review of the policies determined during the program design.

Keywords: MCDM, efficiency, effectiveness, financial support programs, impact assessment.

ÖNSÖZ

Tez çalışmalarının yürütülmesi sürecinde ve hayatın genel akışında sabırla yanımda olarak çalışmaya önemli katkılarda bulunan desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Selçuk ÇOLAK'a öncelikle çok teşekkür ediyorum.

Tez komitemde yer alan ve tezimin kapsamının çizilmesinde önemli görüşleri ve önerileriyle çalışmaya katkı sağlayan ve tecrübesiyle motivasyon sağlayan Sayın Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL'a ve Sayın Prof. Dr. Ali KOKANGÜL'e yardımları ve destekleri için teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tezimin savunmasında jüri üyesi olmayı kabul edip değerli katkılarını, zamanlarını ve önerilerini esirgemeyen hocalarım Sayın Doç. Dr. Mustafa GÖÇKEN ve Sayın Doç. Dr. Ayşe Tuğba DOSDOĞRU'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Önemli anlarda verdikleri desteklerle, tez sürecinin ilerlemesinde destek olan, tezi bitirme sürecinde beni sürekli olarak motive edip destekleyen aileme ve arkadaşlarıma hayatımda oldukları için çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışma Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SDK-2015-3734 proje numarası ile desteklenmiştir.

Hülagü Serdar KAYA

Adana, Aralık 2022

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
EKLER LİSTESİ	xvii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Tanımlar	5

BÖLÜM II

KAMU MÜDAHALESİ VE ETKİLERİ

2.1. Kamu Müdahalelerinin Tarihçesi	7
2.1.1. Devletin Ekonomiye Müdahale Şekilleri	11
2.1.1.2. Düzenlemeler Yoluyla Müdahale	12
2.1.1.3. Planlar Yoluyla Müdahale	12
2.1.1.4. Devlet Destekleri ve Yardımları Yoluyla Müdahale	13
2.1.1.4.1. Mali Destekler	14
2.1.1.5. Ekonomik Faaliyet İşletmeleri ile Müdahale	14
2.1.1.6. Denetim ve Gözetim Yoluyla Müdahale	15
2.1.2. Türkiye’de Devlet Desteklerinin Tarihçesi	15
2.1.2.1. Ekonomiye Müdahalenin Anayasal Dayanağı	17

2.2. Kalkınma Ajansları	18
2.3. Çukurova Kalkınma Ajansı	20
2.4. Kamu Müdahalesi Araçları – Programlar ve Projeler	21
2.4.1. Programın Tanımı	21
2.4.2. Projeler ve Yönetim Yaklaşımları	21
2.4.2.1. Geleneksel Yaklaşımlar ve Öncül Ardıl Metodolojileri	22
2.4.2.1.1. Şelale Metodolojisi	22
2.4.2.1.2. Kritik Yol Yöntemi (CPM)	22
2.4.2.1.3. Kritik Zincir Proje Yönetimi (CCPM)	22
2.4.2.2. PMBOK Proje Yönetimi	23
2.4.2.3. PRINCE2 Proje Yönetimi	23
2.4.2.4. Çevik Proje Yönetimi	24
2.4.2.5. Uluslararası Proje Yönetim Kuruluşu Yeterlilik Tabanı (IPMA)	25
2.4.2.6. Uluslararası Standartlar Organizasyonu (ISO) – Kalite Yönetim Sistemi	26
2.4.2.6.1. ISO 10006	26
2.4.2.6.2. ISO 21500	26
2.4.2.7. Proje Döngüsü Yönetimi	26
2.4.2.8. Diğer Proje Yönetimi Yaklaşımları	27
2.5. Kullanım Alanlarına Göre Proje Yönetim Yaklaşımlarının Seçimi	28
2.6. Kamu Müdahalesi - Etki değerlendirmesi	28
2.6.1. Etki ve Etki Değerlendirmesi Kavramı	28
2.6.2. Etki Analizlerinin Tarihçesi	29
2.6.3. Etki Değerlendirmesinin Amacı, Kapsamı ve Önemi	32
2.6.4. Değerlendirme Metodolojisi	35
2.6.5. Değerlendirme Kriterleri	36
2.6.5.1. İlgililik	36
2.6.5.2. Etkililik	37
2.6.5.3. Etkinlik	37
2.6.5.4. Etki	37
2.6.5.5. Sürdürülebilirlik	37
2.6.6. Zamana Göre Değerlendirme Türleri	38
2.6.7. Yöntemlere Göre Etki Değerlendirmesi	39

2.6.8. Etki Değerlendirmesinde Kullanılan Yaklaşımlar	39
2.6.8.1. Katkısalılık	40
2.6.8.2. Karşıt Durum Etki Değerlendirme	41
2.6.8.3. Yapısal Modeller (Modelleme veya Simülasyon Etki Değerlendirme)	44
2.6.8.3.1. Sosyal Hesaplar Matrisi (SHM)	45
2.6.8.3.2. Hesaplanabilir Genel Denge Modelleri	46
2.6.8.4. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri	46
2.6.9. Etki Modelleri	47
2.6.9.1. Düzenleyici Etki Analizleri	47
2.6.9.2. Ekonomik Etki Analizi	47
2.6.9.3. Sosyal Etki Analizi	47
2.6.9.4. Diğer Analiz Türleri	48
2.6.10. Etki Değerlendirmesinde Kullanılan Dolaylı Yaklaşımlar	48

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Metodoloji	49
3.1.1. Uygulama Kapsamı	49
3.1.2. Yöntem	53
3.1.3. Evren ve Örneklem	54
3.1.4. Araştırmanın Hipotezleri	54
3.2. Araştırmanın Aşamaları ve Veri Kaynakları	55
3.3. Araştırmanın Hukuki Boyutu	56
3.4. Önerilen Yöntemler	57
3.5. Örnek Uygulamada Kullanılan Yöntem	58
3.5.1. TOPSİS	61
3.5.2. VIKOR	63
3.5.3. PROMETHEE-2	64
3.5.4. AHP	66
3.5.4.1. AHP Yönteminin Uygulama Adımları	66
3.5.4.2. Tutarlılık Oranının (Consistency Ratio, CR) Hesaplanması	67
3.5.5. VZA	68

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1 Anketlere Katılım Oranı	70
4.2. Programlar Hakkında Genel Bilgiler	70
4.3. Projelere İlişkin İstatistiki Bilgiler	72
4.4. Ölçme Modelinin Test Analizine Yönelik Bulgular	76
4.4.1. Ölçekte soruların güvenilirlik analizi	76
4.4.2. Faktör analizi	79
4.5. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Uygulanması	81
4.5.1. AHP Analizi	82
4.5.2. TOPSIS Analizi	83
4.5.3. VIKOR Analizi	86
4.5.4. PROMETHEE-2 Analizi	90
4.5.5. Veri Zarflama Analizi	91
4.6. Programların Performans Sıralamaları	93
4.6.1. Destek Alan Kuruluşların Performans Sıralaması	94
4.6.2. Programın Amacına Göre Performans Sıralaması	96
4.6.3. Anketi Yanıtlayan Personelin Durumuna Göre Performans Sıralaması	98
4.6.4. İllere Göre Performans Puanı Sıralaması	99
4.7. Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi	101

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma, Yorum ve Öneriler	110
5.1.1. Uygulanan Yöntemlerinin Sonuçlarının Karşılaştırılması	114
5.1.2. Gelecek Çalışmalar	114
KAYNAKÇA	116
EKLER	126

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AHP	: Analitik Hiyerarşı Prosesi
BSI	: İngiliz Standartları Enstitüsü (British Standards Institute)
ANSI	: Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü (American National Standards Institute)
CCPM	: Kritik Zincir Proje Yönetimi (Critical Chain Project Management)
CPM	: Kritik Yol Yöntemi (Critical Path Method)
ÇKA	: Çukurova Kalkınma Ajansı
ÇKKV	: Çok Kriterli Karar Verme
DIME	: Kalkınma Etki Değerlendirmesi İnisiyatifi (Development Impact Evaluation Initiative)
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ELECTRE	: Elimination and Choice Expressing the Reality
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
ICB	: Individual Competence Baseline
IMSA	: International Management Systems Association
ISO	: International Organization for Standardization
IPMA	: International Project Management Association
KAYS	: Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi
KDS	: Karar Destek Sistemleri
KIRAP	: Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖA	: Küçük Ölçekli Altyapı
MÇY	: Mantıksal çerçeve yaklaşımı
MDP	: Mali Destek Programı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
PDY	: Proje döngüsü yönetimi
PMBOK	: Project Management Body of Knowledge
PMI	: Proje Yönetim Enstitüsü
PRINCE2	: Projects In Controlled Environments

PROMETHEE	: Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluation
TAKV	: Tek Amaçlı Karar Verme
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TOPSIS	: Technique For Order Preference By Similarity To An Ideal Solution
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
USAID	: ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (U.S. Agency for International Development)
VIKOR	: VlseKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje
VZA	: Veri Zarflama Analizi
XPM	: Aşırı Proje Yönetimi

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Etki Değerlendirme Yöntemlerinin Tasarımı.....	43
Tablo 2. Kapsamına Göre Mali Destek Programları	50
Tablo 3. Yıllara Göre Program Amaç ve Öncelikleri.....	51
Tablo 4. Değerlendirme Metotlarının Avantaj ve Dezavantajları	58
Tablo 5. Yöntemlere Göre Kamu Müdahaleleri ile İlgili Uygulama Örnekleri	59
Tablo 6. N Boyutlu Karşılaştırma Matrisleri için Boyutlara göre RI değerleri.....	67
Tablo 7. 2010-2015 Yıllarındaki Başvuru Yapan Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Ait Projelerin Desteklenme Durumu	72
Tablo 8. Ölçeklerin Alt Bileşenleri.....	74
Tablo 9. Programların Etkililik, Etkinlik ve Sürdürülebilirliklerine Göre, Ortalama Puanları.....	75
Tablo 10. Etkililik Ölçeğinin Güvenilirlik Değerleri	76
Tablo 11. Etkililik Değerlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları	77
Tablo 12. Etkililik Ölçeğinin Güncellenmiş Güvenilirlik Katsayısı	77
Tablo 13. Etkinlik Ölçeğinin Güvenilirlik Değerleri.....	78
Tablo 14. Etkinlik Ölçeğinin Ortalama ve Standart Sapmaları	78
Tablo 15. Etkinlik Ölçeğinin Güncellenmiş Güvenilirlik Katsayısı.....	78
Tablo 16. Etkinlik Ölçeğinin Güvenilirlik Değerleri.....	79
Tablo 17. Sürdürülebilirlik Ölçeğinin Ortalama ve Standart Sapmaları	79
Tablo 18. Sürdürülebilirlik Ölçeğinin Güncellenmiş Güvenilirlik Katsayısı.....	79
Tablo 19. KMO ve Bartlett Küresellik Testi	80
Tablo 20. Ölçeğin Öz Değerleri ve Açıkladıkları Varyans Düzeyleri.....	80
Tablo 21. Ölçeğin Ölçek Maddeleri Faktör Yük Değerleri.....	81
Tablo 22. AHP Uygulamasında Kriterlerin Hiyerarşik Yapısı.....	82
Tablo 23. AHP Uygulamasında Normalize Matris Değerleri	83
Tablo 24. AHP Uygulaması Sonucu Elde Edilen Ağırlıklar	83
Tablo 25. Anket Sonucu Elde Edilen Ortalama Performans Puanları.....	84
Tablo 26. TOPSIS Uygulamasında Elde Edilen P değerleri	85
Tablo 27. TOPSIS Uygulamasında Performanslara Göre Sıralanmış P değerleri.....	86
Tablo 28. VIKOR Analizi için İdeale Yakınlık Değerleri.....	87
Tablo 29. VIKOR Analizinde Performans Ölçümü için Hesaplanan Qi Değerleri.....	88

Tablo 30. VIKOR Analizi için Sıralanmış Performans Değerleri.....	89
Tablo 31. PROMETHEE-2 Analizi için Normalize Edilmiş Performans Değerleri	90
Tablo 32. PROMETHEE-2 Analizi için Sıralanmış Performans Değerleri	91
Tablo 33. VZA Uygulaması için Girdi ve Çıktı Kriterleri ve Değerleri	92
Tablo 34. VZA ile Hesaplanan Etkinlik değerleri.....	93
Tablo 35. Destek Alan Kuruluşların Performans Sıralaması.....	94
Tablo 36. Başvuru Sahibi Kuruluşların TOPSİS Yöntemine Göre Performans Değerleri.....	95
Tablo 37. Başvuru Sahibi Kuruluşların VIKOR Yöntemine Göre Performans Değerleri.....	95
Tablo 38. Başvuru Sahibi Kuruluşların PROMETHEE-2 Yöntemine Göre Performans Değerleri	96
Tablo 39. Programın Amacına Göre Performans Sıralaması	97
Tablo 40. Program Tipine Göre TOPSIS Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri.....	97
Tablo 41. Program Tipine Göre VIKOR Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri.....	97
Tablo 42. Program Tipine Göre PROMETHEE Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri	98
Tablo 43. Personelin Durumuna Göre Performans Sıralaması.....	98
Tablo 44. Personelin Durumuna Göre TOPSIS Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri	98
Tablo 45. Personelin Durumuna Göre VIKOR Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri	99
Tablo 46. Personelin Durumuna Göre PROMETHEE Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri	99
Tablo 47. İllere Göre Performans Puanı Sıralaması	99
Tablo 48. İllere Göre TOPSIS Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri.....	100
Tablo 49. İllere Göre VIKOR Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri.....	100
Tablo 50. İllere Göre PROMETHEE Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri.....	100
Tablo 51. Destek Programlarının Etkililik, Etkinlik ve Sürdürülebilirlik Ortalamaları.....	101
Tablo 52. Etki Değerlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (I).....	102

Tablo 53. Etki Değerlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (II)	102
Tablo 54. Etki Ölçeğinin Normallik Testi	103
Tablo 55. Soruları Cevaplayan Personelin İdari/Proje Personeli Olmasının Performansa Etkisi	104
Tablo 56. İllerin Performansa Etkisi.....	104
Tablo 57. Program Tipinin Performansa Etkisi (I).....	105
Tablo 58. Program Tipinin Performansa Etkisi (II).....	105
Tablo 59. Kurum Tipine Göre Performans Puanı Sıralamaları	106
Tablo 60. Kurum Tipinin Performansa Etkisi	106
Tablo 61. Program Performans Puanlarının İllere Göre Sıralaması	107
Tablo 62. KIRAP Programında İllerin Performansa Etkisi	107
Tablo 63. Kapsamına Göre Mali Destek Programları	108

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Değişim Teorisi Kapsamında Müdahale Mantiğı	34
Şekil 2. Program Değerlendirme Mantiğı	38
Şekil 3. Araştırma Kapsamındaki Projelere Gelen Başvuru ve Tamamlanan Proje Sayıları	51
Şekil 4. Karar Verme Yöntemleri.....	61
Şekil 5. VZA Modelleri.....	69
Şekil 6. Destek Programlarına Göre Bütçe Tahsisleri.....	71
Şekil 7. 2010-2015 Yıllarında Türüne Göre Destek Alan Kurum Kuruluşlar	73
Şekil 8. 2010-2015 Yıllarında İllere Göre Yapılan Başvurular ve Alınan Destekler.....	73
Şekil 9. Yıllara Göre Proje Fesih Sayıları	74

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
Ek.1. Uygulama Anketleri.....	126

BÖLÜM I

GİRİŞ

Proje bazlı destekler, proje sahibinin tek yatırımcı olmadığı, risklerin ve getirinin diğer yatırımcılar arasında da dağıldığı günümüzde yaygın olarak gördüğümüz bir olgudur. Proje destekleri girişimlerden yeniliğe, AR-GE'den kamu hizmetlerinin gelişmesine, yatırım ortamının iyileştirilmesinden çevresel iyileştirmelere, dezavantajlı grupların gelişiminden bölgesel sosyo-ekonomik farklılıkların azaltılmasına kadar, farklı amaçlarla ve farklı destek türleriyle gözlemlenebilmektedir.

Proje desteği veren kuruluşlardan Avrupa Birliği (AB) bütçesi 2015 yılında 141,3 milyar Avro iken 2022 yılına gelindiğinde 167,8 milyar Avro olmuştur (EU, 2022). Yatırım bazlı desteklerden bir diğeri yatırım teşvikleridir. 2014 yılında 3124 olan yatırım teşvik belge sayısı 2021 yılında 12.692 sayısına ulaşmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022).

Desteklerdeki bu artış ile, bir meslek olarak proje yöneticiliği, proje yöneticiliği sertifikasyonları ve proje ve programların değerlendirilmesi gibi yeni çalışma alanları ön plana çıkmıştır.

Proje Yöneticiliği, 2015 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan Ulusal Meslek Standartlarının ve Ulusal Yeterliliklerin Hazırlanması Hakkında Yönetmelik ve 2017 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan Mesleki Yeterlilik Kurumu Sektör Komitelerinin Kuruluş, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre Mesleki Yeterlilik Komisyonunca bir meslek olarak kabul edilmiştir. Bu ve benzeri proje yöneticiliği sertifikasyonları (PMP, ISO 21500, PRINCE2 vb.) yeni nesil işler arasında yerini almıştır. Daha girift ve karmaşık yapıda olan proje ve programların değerlendirilmesi işi de yeni gelişen iş kolları arasında yerini almaktadır.

1.1. Problem

Proje ve yatırım desteklerinde en yaygın görülen desteklerden bir tanesi de kamusal desteklerdir. Kamu, verdiği proje destekleri ile bir takım gelişmeleri amaçlamaktadır. Kamu tarafından verilen destekler satışların, istihdamın, ihracatın artırılması gibi amaçlarla birlikte sektörel gelişmenin sağlanması, turizm kapasitesinin artması, kırsal kalkınmaya katkı sağlanması, sosyal kalkınma aktörlerinin ve kaynaklarının desteklenmesi, Ar-Ge kapasitesinin artırılarak yenilikçilik ve

rekabetçiliğin geliştirilmesi gibi amaçlar gözetebilmektedir.

Günümüzde yukarıda sayılan amaçlar odağında ülkemizde birçok kurum tarafından sürdürülebilir büyüme, rekabet, yenilik, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltma, çevrenin korunması, iş gücünün eğitilmesi, kırılgan grupların sosyal entegrasyonu gibi çok farklı konularda mali destekler sunulmaktadır.

Artan destek mekanizmaları ve bütçe büyüklükleri ile birlikte denetim mekanizmaları da gelişmiş, harcanan tutarların sorgulanabilmesi için metodolojiler ve görüşler ortaya atılmıştır. Verilen desteklerin ve destek veren kurumların verimliliğini, desteklenen projelerin beklenen düzeyde amaçlarla ve önceliklerle ilgili olmasını ve sonuçların hedeflere yaklaşp yaklaşmadığını değerlendirebilmek amacıyla, doğrudan ve dolaylı sonuçları görselleştirme ve sayısallaştırma ihtiyacı oluşmuştur. Bu ihtiyaçtan doğan çalışma alanı, değişkenliği ve karmaşıklığı sebebiyle proje yöneticiliği kadar süreçleri tanımlanmış bir alan olamamıştır ve gelişmeye açık bir alan olarak kalmaya devam etmektedir. Bu belirsizlik ve ihtiyaç durumu, tezde çözüme kavuşturulması için üzerinde çalışılan temel problem olarak kabul edilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

AB ile yapılan protokol sonrası 2002 yılından bu yana sürekli yaygınlaşan ve artan bütçelerle fonlanan yatırım projelerine destek programları çerçevesinde kamusal destekler ile teşvik, mali destek, teknik destek, kredi ve muafiyet destekleri verilmektedir. Bu desteklerden biri olan doğrudan finansman desteği kalkınma ajansları tarafından sağlanmaktadır.

Araştırmanın amacı, program tasarımı sırasında belirlenen politikaların gözden geçirilmesi amacıyla etki analizinin Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) 2010-2015 yılları arasında yürütülen sosyal kalkınma ve altyapı mali destek programına uygulanması, resmi kayıtlar ve anket ile hazırlanacak veri setinin Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemiyle değerlendirilmesi sağlanacaktır. Bu değerlendirme için ÇKA tarafından doğrudan finansman desteği kapsamında tasarlanan programların etki değerlendirmesi için kullanılabilecek yöntemleri belirlemek, incelemek, desteklenen kurumların personelinden alınan geribildirim sonucunda elde edilen verileri değerlendirerek bir uygulama çalışması yapmak ve devlet desteklerinin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemler hakkında bilgi sunulmaktadır.

Destekler verildiği kuruluşa, amacına, kullanım şekillerine, zamanına göre vb.

birçok farklı açıdan değişkenlik gösterebilmektedir. Desteklerin gösterdiği bu değişiklikler, desteklerin amacına göre etki ölçümü mekanizmalarını da değiştirmektedir.

Yapılan bu çalışmada, 2010 - 2015 yılları arasında, ÇKA tarafından sağlanan kaynaklar ile finanse edilen ve kar amacı gütmeyen kurumlara dönük uygulanan 9 program ve 188 proje, örnek uygulama olarak incelenmektedir. Bu desteklerle ilgili, desteklenen kurum personelinden alınan geribildirim, ÇKKV yöntemlerinden olan AHP, VZA, TOPSIS, VIKOR ve PROMETHEE-2 yöntemleri ile kıyaslanmakta, bu şekilde performans değerlendirmesi yapılmaktadır.

Desteklenen projelerin değerlendirilmesinde Ex-post değerlendirme döneminde kullanılan, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) etki değerlendirme modelinde yer alan etkinlik, etkililik, etki, sürdürülebilirlik ve ilgililik kavramları ve performans üzerindeki açıklayıcılıkları ile sorgulanacaktır (OECD, 2008, s.5).

Etki ölçümünde kullanılan etki değerlendirme çalışmalarında, deneysel tasarımlar (deneysel, yarı deneysel ve deneysel olmayan yöntemler), kıyaslamalar, dolaylı ya da doğrudan etkilerin ölçümünde kullanılan yöntemler bulunmaktadır. Daha fazla gelişme amaçlı öneri sağlaması ve pratik olmasından dolayı anketler yoluyla programların performansını ölçmeyi amaçlayan bir etki değerlendirme uygulaması yapılmaktadır. Bu uygulama kapsamında, kıyaslama açısından performans ölçümü için ÇKKV yöntemlerinden VZA, PROMETHEE-2, VIKOR, AHP ve TOPSIS'in uygulaması yapılacaktır.

Sonuç ve tartışma bölümünde ise, uygulanan yöntemlerin sonuçları ve programların performanslarının farklı düzeylerdeki sonuçları incelenmekte, yöntemlerden elde edilen sonuçların farklılıkları ele alınmakta, kuruluşlara verilen destekler özelinde araştırmanın nasıl yapılması gerektiği değerlendirilmekte ve öneriler sunulmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Proje desteklerinin yaygınlaşması ile birlikte, harcanan tutarların kontrolü için denetim mekanizmalarının da geliştiği, çeşitli metodoloji ve görüşlerin ortaya atıldığı görülmekte, aynı zamanda destek sahipleri tarafından amaçlara dönük sonuçların takip edilmesi ihtiyacının olduğu bilinmektedir. Ancak değerlendirme yapılması için yöntemler karmaşık ve çok çeşitli olabilmektedir. Değerlendirme çalışmalarında girdi

çıktı analizleri, sosyal hesaplar matrisi, gini katsayısının kullanımları gibi çalışmalar bulunmakla birlikte, karşıt durum etki analizi, katkısallık ve ÇKKV metotlarıyla amaçlara dönük bir değerlendirmenin nasıl ve ne zaman yapılması gerektiği net bir çerçeve şeklinde çizilmediği görülmektedir.

Bu tez çalışmasında, belirtilen ihtiyaca yönelik olarak, verilen desteklerin ve destek veren kurumların verimliliği, desteklenen projelerin beklenen düzeyde ilgililiği, sonuçların hedeflere yaklaşıp yaklaşmadığının ne şekilde değerlendirilebileceği incelenerek, doğrudan ve dolaylı sonuçları görselleştirme ve sayısallaştırma ihtiyacına yönelik yöntemler paylaşılmaktadır.

Ayrıca ortaya atılan metodolojiler ve etki değerlendirme çalışmalarının hangi koşullarda uygulanabileceği, değerlendirme süreçlerinin nasıl tasarlanacağı hakkında etki ölçümünde kullanılan metodolojiler irdelenecektir. Kar amacı gütmeyen kuruluşlara verilmek üzere tasarlanan, belirli bir tema ve net harcama kalemi içermeyen programlarda hangi yöntemlerin uygun olacağı, özgün bir çalışma olarak sunulmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Konu özelinde yapılmış akademik çalışmaların sınırlı olması, raporlamaların çoğunlukla danışmanlık şirketleri tarafından yapılıyor olması, konunun temel noktalarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, kaynak olarak belirlenecek dokümanların titizlikle seçilmesi daha da önemli hale gelmiştir.

Önemli çıktı ve sonuç göstergelerinden biri performans göstergeleridir. Bu tez çalışması kapsamında projelerde belirlenen performans göstergelerinin çok farklı olması ve Kalkınma Ajansları Yönetim Sisteminin (KAYS) öncesi verilerin değerlendirmeye eklenmesi durumunda tutarlılık sorunlarının yaşanması nedeniyle değerlendirmede performans göstergeleri ölçek içinde değerlendirilmemiştir.

OECD uhdesinde kurulan Kalkınma Yardımları Komitesi tarafından Kalkınma Yardımlarının Değerlendirilmesine İlişkin Esaslar'da 10 Aralık 2019 tarihli kararı ile yapılan değişiklikle “tutarlılık” kriteri değerlendirme kriterleri arasına eklenmiştir. Anket çalışması bu tarihten önce başladığından tutarlılık kriteri değerlendirme ölçeğine dahil edilmemiştir (OECD 2021, s.18).

Bir diğer sınırlılık anketlerin uygulanması aşamasında oluşmuştur. Anketlerin uygulanması sırasında 2010 ve 2011 yılları arasında destek alan kurumlara ulaşma ve proje ile ilgisi bulunan muhatap bulma, uygulama sürecinde en zorlanılan alanlardan

olmuştur. 2010 ve 2011 yıllarında desteklenen kurumların uygulayıcı personeline ulaşma sorunları anket doldurma oranının istenilen düzeye çıkarılabilmesi adına yoğun emek harcanmasını gerekmiştir. İncelenen 9 program dahilinde 188 proje tamamlanmıştır. 151 anket cevaplanmıştır. Anketlere katılım oranı kapanan 6 kuruluşun dikkate alınmadığı durumda sosyal projelerde %80 altyapı projelerinde ise %86 seviyesinde gerçekleşmiştir. Genel katılım oranı %83 olarak gerçekleşmiştir. Doldurulan 151 anketten 7 tanesi eksik olarak doldurulduğundan dolayı kapsam dışında bırakılmış, analizlere 144 adet anket formu ile devam edilmesi uygun görülmüştür.

1.5. Tanımlar

Bu tez çalışması kapsamında ele alınacak olan destek programlarının etki değerlendirmesinde kullanılacak kriterlerle ilgili temel kavramların tanımları bu kısımda paylaşılmaktadır.

Programlar tamamlandığında elde edilen sonuçlar, dolaylı ya da dolaysız etkiler ve çıktılar ile girdi ve kullanılan kaynaklar belirlenmektedir. Kaynak ve girdiler ile daha fazla çıktının elde edilip edilemeyeceği verimlilik olarak da adlandırılabilen etkinlik (efficiency) kriteri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Programlarda aynı zamanda bir takım hedefler belirlenmektedir. Bu hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı, projenin yürütülmesi sürecinde yaşanan içsel ve dışsal etkiler bu kapsamda değerlendirilir. Çıktıların, program hedeflerine etkisi, etkililik (effectiveness) kavramı ile ölçülmektedir. Etki (impact/utility) kavramı, daha uzun soluklu ve daha geniş kapsamlı olarak ortaya çıkan doğrudan ve dolaylı sonuçları kapsamaktadır. Sürdürülebilirlik (sustainability): Program sonucu elde edilen amaca yönelik etkilerin ve sonuçların sürekli olup olmadığını açıklamaktadır. Proje finansörleri desteği tamamladıktan sonra farklı stratejilerle, oluşan desteklerin faaliyetlerine devam etmeleri, mevcut durumlarını korumaları ya da geliştirmelerini beklemektedir. Bu durum programın gelecek yıllardaki sürekliliğini görmeye yardımcı olur. Sürdürülebilirlik sadece finansmanla değil mali ve kurumsal olarak kapasitenin oluşmasıyla mümkün olabilmektedir. İnsan kaynakları kapasitesi, kurumsal kapasite, çevresel kaynaklar ve dış etkenler de sürdürülebilirlik için finansman kadar önemlidir. Son olarak ilgililik (relevance) kriteri ile, program hedeflerinin ülkenin amaç ve ihtiyaçlarına, ulusal veya bölgesel tüm karar metinleri ve çalışmalarına uygunluğu değerlendirilmektedir (OECD, 2008, s.5).

Etki değerlendirmeleri yapıldığı zamana göre iki kategoriye ayrılabilir. İlk

kategori ex-ante, temel verilerin bir ön çalışma ile toplanmasını içermektedir, yani müdahale grubunun ve gerektiği durumlarda karşılaştırma grubunun, müdahale olmadan önceki bilgileri tespit edilmektedir. İkinci kategori ise ex-post, yani uygulamaya başlandıktan sonra verilerin alınması ile oluşturulmaktadır. Temel verilerin müdahale öncesi toplanması daha güçlü ve inandırıcı sonuçlar sağlamaktadır. Orta vadeli değerlendirme (interim), müdahalelerin uygulanması sırasında, programlama döngüsünün ikinci aşamasında gerçekleştirilir. Ara dönem değerlendirmesinin sonuçlarına bağlı olarak, döngü sırasında ayarlamalar yapılabilir. Bu değerlendirme, müdahalelerin ilk çıktıları ve sonuçlarını eleştirel olarak analiz eder. Ayrıca programın mali yönetimini ve izleme ve uygulamanın kalitesini değerlendirir. Amaçların gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini gösterir ve değişiklik ihtiyacı doğduğunda, ilk olarak fiili değişikliklerin yapılıp yapılmadığını kontrol eder (EU, 2008, s129,130).

Araştırmada toplanan veriler, birincil ve ikincil veri olarak sınıflandırılmaktadır. Birincil veriler; görüşme, gözlem, etkileşim, etnografya çalışmaları, vaka çalışmaları, odak grupları sonucu elde edilen verilerdir. Bu veriler araştırmacının bizzat kendisinin topladığı verilerdir. İkincil veriler ise; hazır istatistikler, mektup, günlük, kaset, video, internet konuşmaları, e-posta, afiş, broşür, diğer yazılı ve görsel materyallerdir. Bu veriler, araştırmacının kendisinin oluşturmadığı, başkaları tarafından oluşturulan saklanan verilerdir (TUBİTAK-ULAKBİM, 2021)

BÖLÜM II

KAMU MÜDAHALESİ VE ETKİLERİ

Devletler farklı şekillerde ekonomilere müdahil olarak fayda sağlamaya ve bu faydaları ölçmeye çalışmaktadır. Müdahaleler tarih boyunca tartışılmış, farklı araçlar kullanılarak yapılmıştır.

2.1. Kamu Müdahalelerinin Tarihçesi

Devletin piyasanın işleyişine müdahale etmesinin kalkınma açısından faydalı olacağına ait inanca özellikle 1929 Büyük Buhran (Great Depression) dönemi sonrasında rastlanmaktadır. İkinci dünya savaşı ile birlikte bu durum yaygınlık kazanmıştır. 1929 yılında New York borsasının düşüşü ile 1930 yılından itibaren pek çok ülke ekonomik ve sosyolojik sorunlara sürüklenmiştir. Büyük Buhran, bazı klasik görüşlerin geçerliliğini sorgulanmasına yol açmıştır. Bu görüşler Smith'in temsilcisi olduğu klasik iktisat görüşü ve Marshall'ın temsilcisi olduğu neo-klasik iktisat görüşüdür. Keynes serbest piyasayı savunan görüşlere 1924'den itibaren karşı çıkmış devlet müdahalesinin gerekliliğini savunmuştur.

Keynes, dönemin içinde bulunduğu iktisat anlayışına yaptığı eleştirileri, 1926'da "*Laissez-Faire'in Sonu*" adındaki kitapta yer vermiştir. Keynes kitabında tasarruf-yatırım dengesizliklerinin genel ekonomik sorunların temeli olduğunu savunmuştur. 1930'da yayınlanan "*Para Üzerine Bir İnceleme*" adlı kitabıyla makro iktisadı modernleştirme çalışmalarına başlamıştır. Keynes'in en dikkat çekici kitabı ise 1936'da yayımlanan "*İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*" isimli kitabıdır. Günümüzde makro iktisat alanında yazılan birçok kitabın temelini oluşturmuştur. Keynes, devletin ulusal ekonomideki rolü ve işlevinin olması gerektiğini savunarak tam istihdam ve fiyat istikrarının sağlanmasında etkili olabilecek müdahaleleri gerçekleştirerek kalkınma sürecini sağlamak ve kaynak dağılımındaki verimliliğin artırılmasını amaçlayan çalışmalar yapmıştır (Keynes, 1967, s.145).

Klasik iktisat teorisinde ücret ve fiyatın tam esnek olduğu ve ekonominin kendi kendine tam istihdam dengesine ulaşacağı kabul edilmektedir. Keynes bu konuda üretimde kullanılan bazı araçların kullanılamaması ya da atıl kalması ile kendi kendine tam istihdama ulaşamayacağı teorisini savunmaktadır. Keynes bu yeni teoriye göre üretim ve yatırım hacminin arttırılması ile eksik istihdamın tamamlanacağı, bunun da

devlet müdahalesini zorunlu kıldığını savunmaktadır (Keynes, 1980, s.53). Bu fikirlerin yaygınlaşması sonucu pek çok alanda devlet müdahaleleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu müdahalelerden bazıları ise kaynak kullanımında etkinliğin temini, ekonomik istikrarın ve kalkınmanın sağlanması, işsizliğin azaltılması, fiyat istikrarının sağlanması gibi alanlardır. Devletler genel olarak bu müdahaleleri para politikaları ve maliye politikaları aracılığıyla yapmıştır (Keynes, 1967, s.53).

Keynes'in ekonomi teorisini benimseyip takip eden iktisatçılara Keynesyen denilmektedir. Keynesyenler, elde edilen kaynakların dağıtımı, fiyat ve ekonomideki istikrarın sağlanması, gelir dağılımının daha adil olması, sosyo ekonomik kalkınma ve ödemeler bilançosunun denk olması için devletin ekonomide müdahil olması gerekliliğini savunmuşlardır. Devlet kamu iktisadi teşebbüsleri kurmak ve işletmek bu müdahale için bir araç olarak sunulmuştur (Aktan, 2003, s.30).

Klasik ve neo-klasik iktisatçılar ekonomik durgunluğun serbest piyasa ekonomisinde kısa vadeli bir sorun olacağını devletin bu konuda müdahil olmasının gerekmediğini savunmuşlardır. Arz ve talep dengesi ekonomiyi uzun dönemli bir durgunluktan çıkaracaktır ve aynı zamanda durgunluğun derinleşmesini önleyecektir. Klasik iktisatçı Jean Baptiste Say'a (1767-1832) atfedilen ünlü Say Yasası ve sonrasında geliştirilen matematiksel modellerle bu yasanın "bilimsel" çerçevesine göre ekonomide arz edilen kısımda sadece mal ve hizmetler üretilmemekte, üretilen mal ve hizmetleri talep etmeye yardımcı ve satın almada araç olarak kullanılacak gelirler de üretilmektedir. Rekabet edebilen ve serbest bir piyasa ekonomisinde talebin elde edilmesini sağlayacak ücretin, karın, faizin ve kira gibi faktörlerin mal ve hizmet piyasa fiyatına eşit olması kaçınılmaz sonuç olacağından kısa dönemli şoklar olsa da uzun dönemde talep ile arzın dengede olacağı düşünülmektedir (Baumol,1999, s.197). Toplam arz ve toplam talep arasında uzun dönemde dengenin oluşacağını öngören yaklaşımlarla ilgili Keynes, "Uzun dönemde hepimiz ölüyoruz!" ifadesini kullanmıştır (Cömert, 2021, s. 319).

Keynes'in müdahale anlayışı, İkinci Dünya Savaşı'ndan ve 1929 Buhranından sonraki yıllarda kapitalist ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. Gelişmiş toplumlarda devlet müdahalesinin temel yapı taşı Keynesyen politikalar olmuştur (Hall, 1989, s.366). Keynes durgunluğa girildiğinde bunun derinleşmesini önlemek veya durgunluk belirtileri ortaya çıktığında bunları gidermek için, devletin talebi canlandıracak "genişletici" makro-iktisadi stratejilerin uygun olacağını düşünmüştür. Örneğin Keynes, işsizliğin kritik bir şekilde arttığı bir kriz döneminin en önemli işsizlik türü olduğu

saptamasıyla ve yine meşhur bir diğer çözümü olan, devletin gerekirse bir grup işçiye toprağı kazdırıp diğer grup işçiye toprağı kapattırması örneğini vermiştir (Dirgen Öz, 2014, s.5).

Keynesçi modeller ve bu düşünceden doğan politikalar ve stratejilere, 1973 yılında patlayan petrol krizi ve stagflasyon ile birlikte ilgi azalmıştır. Bu modellerin ekonomide durgunluğun ve enflasyonun birlikte görülmesi ile birlikte talep yönetiminin durgunluk ve enflasyon sorunlarını eş zamanlı giderememesi bunun temel nedeni olarak gösterilmiştir. 1970'lerin stagflasyon sürecini 1980'lerde uluslararası yaşanan genel borç krizi takip etmiştir. Bu durum devlet müdahalesinin sorgulanmasına yol açmış, özellikle İngiltere'de ve ABD'de değişimler olmuştur. Margaret Thatcher ve Ronald Reagan tarafında devletin ekonomiye müdahalesinin gerekli olduğu görüşü popülaritesini kaybetmiştir (Çelik, 2012, s.187)

Bu sonuçlardan sonra uluslararası açıdan 1970'lerin sonundan itibaren iktisatçıların neo-klasik olarak betimledikleri, uzun bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Keynesyen politikalar ağır eleştirilere uğramıştır. Geçen bu dönemde devletin ekonomiye müdahale etmesini savunanlar azalmış, piyasada düzenleyici kurallar ile ve bu kuralların denetimi ile müdahaleci devlet anlayışı yerini, Hakem Devlet anlayışına bırakmıştır (Aktan, 2003, s.126). Kamu kurumlarında özelleştirmelerin yaşanması, dış ticaretin ve piyasalarının serbestleştirilmesi, fiyat müdahalelerinin kaldırılması ve işgücü piyasalarında esnekleşmenin sağlanması gibi politikalar öne çıkmıştır. Büyüme oranlarının bir önceki döneme göre azaldığı, ülke içi eşitsizliklerin genellikle arttığı bu dönemde, neo-klasik olarak nitelenen iktisatçılar piyasa ekonomisi sistemini oluşturmayı amaçladıklarını belirtmişlerdir. Bu durum Adam Smith'e bu alanda destek vermeleri anlamına gelmektedir (Şenses, 2004, s.3).

2007 yılından sonra başlayan genel finansal kriz ile birlikte neo-klasik anlayışın da popülaritesi düşmeye başlamıştır. 2007'den sonra etkisi devam eden Büyük Durgunluk dönemi, Büyük Buhran sonrası kapitalist dünya ekonomisinin yaşadığı en net kriz olarak belirtilmektedir. Yüzyılın en büyük finansal krizlerinden biri kabul edilen 2008 krizi sonucu Keynes'in rövanşı, devletin dönüşü, neo-klasik teorinin ölümü ve Neoliberalizmin sonu olarak belirtilmektedir (Dardot vd, 2012, s.2). Kriz ile birlikte, devlete düşen görevler ve küreselleşme ile değişen iş yapma şekillerinin devletle ilişkisi yeniden ele alınmaya başlamıştır (Bedirhanoğlu, 2010, s.43).

Yenilikçilik ve girişimcilik gibi kavramlar bu dönem ile önem kazanmaya başlamıştır. Teknoloji ve yenilik stratejilerinin dikkate alındığı farklı bir müdahale şekli

ortaya çıkmıştır. Bu yeni müdahale şekli devlet tarafından yapılmaktadır (Doğangün Yasa, 2017, s.294). “Schumpeterci Rekabet Devleti” olarak adlandırılan bu yeni müdahale sistemini çok önemli bir olgu üzerine kurgulamıştır. Bu olgu giderek hız kazanan küreselleşme olgusudur. Küreselleşme devletin temel görev ve fonksiyonları dahil birçok alanda dönüşüme neden olmuştur. Küreselleşme olgusu ile dizayn edilen yeni devletin amacı iktisat politikası alanında sosyal politika alanında bazı açılardan gelişimi sağlamak olacaktır. Rekabet ve esneklik gelişim açısından önemli iki nokta olacaktır. Bu yeni anlayış, yenilikçiliği, teknik donanımı ve teknoloji transferini teşvik etmektedir (Jessop, 1993, s.18).

Devlet “Schumpeterci Rekabet Devleti” anlayışında rekabetçiliği arttırmayı amaçlar (Jessop, 1993, s.9). Bu amaç için arzı artıran politikalar uygular ve ekonomisini dışa açar. Ekonomi içerisinde faaliyet gösteren firmaların rekabetçi olması bir ekonominin başarılı olması için gerekmektedir. Firmaların bu aşamada farklı görevleri olacaktır. Brogan bu görevlerden bir kısmını, çalışan yeteneklerini artırma ile daha değerli üretim yapma, bu sayede firma rekabetçiliğinde ve de ulusun rekabetçiliğinde artış şeklinde açıklamıştır (Brogan, 1992, s.273). Artık devlete yeni görev ve faaliyetler verilmiştir; devletin yeniliğe önem vermesi ile kazanılacak ulusun rekabetçiliği ile küreselleşmeden fayda kazanılacaktır (İçke, 2012, s.19).

Rekabet faktörü müdahalenin yönü ve kuvvetini belirlemede önemli bir unsur olmuştur. Müdahalenin temel unsurunun değişmesi eski sosyal devlet ya da müdahale eden devlet tanımlarını yıkmış, yeni tanımlama rekabetçilik üzerine olmuştur. Daha öncesinde devletin görevi olarak kabul edilen, tek bir satıcının olduğu piyasaları engelleme yanında, rekabetçilik prensibini temel alarak, teknoloji stratejileri, sanayi artışı, yeniliğin geliştirilmesi, istihdam artışının sağlanması yoluyla ulusun rekabetçiliğinin sağlanması için yan destekler oluşturulması da devletin görevleri arasında görülmeye başlanmış ve bu anlamda bir dönüşüm yaşanmıştır (Doğangün Yasa, 2017, s.294).

Covid-19 pandemi dönemi ile başlayan süreçte dijitalleşmenin farklı bir seviyeye geldiği, iş yapış şekillerinin değiştiği, tedarik zincirlerinin sekteye uğradığı, lojistiğin sorunlarla karşılaştığı, belli ürün ya da parçalarının krizlerinin ortaya çıktığı, arz talep dalgalanmalarının görüldüğü farklı bir dönem olarak kendisini hissettirmektedir. Geçmişte yaşanan çeşitli salgınların (örneğin “Kara Ölüm” denilen 14. yüzyıldaki büyük veba, 15. yüzyılda başlayıp, 16 ve 17. yüzyılda da devam eden tifüs salgınları, 20. yüzyılın başında yaşanan İspanyol gribi gibi salgınların) dünyada

ekonomik ve sosyal dengeleri değiştirdiği gözlemlenmiştir. Koronavirüs pandemisi, maymun çiçeği virüsü, iklim değişikliği, yoksulluk gibi etmenlerin rekabetçi devlet anlayışını yeni gelişen dünya için nasıl değiştireceği ise şu dönemin iktisatçıları tarafından tartışılmaya başlanmıştır (Bingöl, 2020, s.189).

2.1.1. Devletin Ekonomiye Müdahale Şekilleri

Devletin ekonomik alandaki faaliyet ve müdahaleleri o dönemde benimsenen ekonomik siyasete göre farklılıklar içerir. Devlet sosyal hukuk devleti ilkesi ile halkın refahını artırmaya yönelik faaliyetleri kendisi yapabilir ya da bu faaliyetlerin özel kesim eliyle yapılması sağlanabilir. Bu durumda idare denetleme yapmaktadır (Çal, 2010-2, s. 59). Devlet iktisadî sistemin genel kurallarını çizmeye yönelik emirler ve yasaklar içeren düzenleyici tedbirler ile de, bizzat ekonomik işletmelere sahip olarak da ekonomik hayata müdahale edebilmektedir.

Müdahale şekilleri şu başlıklar altında derlenebilir (Orer, 2016, s. 380):

- Yaptırımlar yoluyla müdahale,
- Düzenlemeler yoluyla müdahale,
- Çeşitli planlar yoluyla müdahale,
- Devlet destekleri ve yardımları yoluyla müdahale,
- Ekonomik faaliyet işletmeleri ile müdahale,
- Denetim ve gözetim yoluyla müdahale şeklindedir.

Çağdaş yönetim anlayışında, küreselleşme sürecinde hızla yol alan dünyada, gelişen, büyüyen, çeşitlenen ve çoğalan toplumsal ihtiyaçları, yerinde, zamanında ve etkin bir biçimde karşılayabilmek, gerçekleşebilecek ihlalleri ve düzensizlikleri önlemek konusunda devletlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluk kapsamında meydana gelen müdahale, genellikle idari yaptırımları içermektedir.

Kanun koyan devlet, düzeninin korunması amacıyla ceza hukuku alanında düzenlemeler yaparken Anayasa'ya ve ceza hukukunun temel ilkelerine bağlı kalmak şartıyla, toplumda hangi eylemlerin suç sayılacağı ve suç sayılan bu eylemlerin hangi tür ve ne ölçüde cezaî yaptırıma bağlanacağı konusunda, anayasal sınırlar içinde takdir yetkisine sahiptir. Bu eylemler ile yaptırımların adil olması hukuk devletinin ilkelerindendir. Ekonomik düzeni sağlamak, ekonominin etkinliğini artırmak amacıyla işletmelerin faaliyet izninin iptal edilmesi, faaliyetin geçici veya sürekli olarak durdurulması ya da idarî para cezası gibi yaptırımlar bu kapsamdaki örneklerdir (Orer,

2016, s. 380).

2.1.1.2. Düzenlemeler Yoluyla Müdahale

Düzenlemeler ile devlet müdahalesinin amacı ekonominin etkinliğini arttırmak; araçları ise yasama tarafından çıkarılan kanunlar, yürütme organınca çıkarılan düzenleyici işlemler ve alınan kararlardır. Düzenlemelerin iyi tasarlanamaması, hedeflenen kazanca ulaşamamasına yol açabilir, hatta toplumun rahat ve refahını azaltabilir. İyi bir tasarım, yanında sistem denetleme mekanizmalarını da beraberinde getirmektedir. İyi tasarlanan ve fakat izleme ve denetlemesi olmayan bir düzenleme yine başarısız sonuçlar doğurabilir. Bu denetlemenin olmazsa olmaz özelliği ise, hukuk sisteminin denetleme sistemi ile bir bütün halinde çalışabilmesidir.

Düzenlemelerin bir kısmı, bir takım eylemleri yasaklamakta veya sınırlandırmaktayken, bazıları da belirli faaliyetlerin gerçekleştirilmesini talep etmekte veya toplumu belirli faaliyetlerde bulunmaya yönlendirmektedir. Merkez Bankasının kredi faizlerini belirlemesi, para ve kur politikalarına ilişkin çeşitli düzenlemeleri yapması bu müdahaleye örnek gösterilebilir. Bu müdahale örneklerine genel olarak ağ sanayilerinin olduğu sektörlerde rastlanmaktadır. Örneğin elektrik, demiryolları, telekomünikasyon gibi sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin regülasyona ihtiyaç duyulan en önemli özelliği doğal tekel olmalarıdır (Oğurlu, 1999, s. 154).

2.1.1.3. Planlar Yoluyla Müdahale

Devletler, ekonominin gidişatına göre, gelecek zaman için etkili ekonomik planlar oluşturmayı hedefler. Kaynakların adil dağılımını sağlamak, iller arası gelişmişlik farklarını azaltmak, planlı kalkınmayı sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda planlar yapılabilir. Ülkemizde ekonomik planları T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı yapmaktadır. Planlar gelecek öngörüler ve sosyal açıdan geleceği şekillendirme etkilerinden dolayı eleştirilen müdahale unsurlarındandır. Örneğin vergi tedbirleri başlıca yatırımları ve ihracatı geliştirmek ve özendirmek amaçları planda yer almaktadır. Bir plan, genel olarak, mevcut durum strateji ve eylem planlarından oluşmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin plânlaması ve ayrıntılı plânlar oluşturulması hususunda dikkat edilmesi gerekli olan nokta, konunun uzmanlar tarafından ele alınması, aynı zamanda sürecin kaynak israfına yol açacak yanlış öngörülerden arındırılmasıdır (Orer, 2016, s. 380).

2.1.1.4. Devlet Destekleri ve Yardımları Yoluyla Müdahale

Devlet yardımları yoluyla müdahale, kamu kaynaklarının, ülkenin kalkınması ve refahının artması amacıyla gerekli görülen alanlara aktarılmasıdır. Karşılıklı veya karşılıksız olarak devlet yardımları sağlanabilmektedir. Devlet yardımları kuruluşlara verilen hibeler, krediler ve diğer kaynak transferlerini içermektedir. Geliştirilen planlara ya da programlara uyulması amacı ile devlet bir takım kolaylıklar sağlamaktadır.

Devlet yardımlarının ekonomiye etkileri farklı olabilmektedir. Bütçedeki giderlerin artışı ya da gelirlerin azalışının, bütçe açığını artırıcı ya da bütçe fazlasını azaltıcı etkisi bulunmaktadır. Sağlanacak devlet yardımlarının kaynak olarak iç borçlanmayı kullandığı durumlarda, özel kesim tasarruflarının kamu kesimine kayması, faizlerin yükselmesi ve yatırımların azalması sonucu oluşabilmektedir. Yardımlar bu olumsuzluklara rağmen gelişmiş ülkelerin vazgeçemediği müdahale alanlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni, yardımların kaynak dağılımına ve şirket kararlarına etkileri olarak düşünülebilir. Gelir dağılımındaki adaletsizliklerin düzeltilmesi, kalkınma planlarındaki faaliyetlerin temini ve belirlenen program ve politikadaki amaçların gerçekleşmesi devlet yardımları sayesinde olabilir.

Adam Smith ve neo-klasik iktisatçılar tarafından savunulan düşünce sistemine göre tam rekabet ortamında (dışsal ekonomilerin ve ölçeğe göre artan getirilerin bulunmadığı, pazara giriş ve çıkışların serbest olduğu, kaynakların serbestçe hareketinin sınırlanmadığı durumlarda) piyasalarda fiyat mekanizması sayesinde arz talep dengesiyle kaynak dağılımı kendiliğinden oluşmaktadır. Rekabetin eksik olduğu piyasalarda ise kaynaklar yanlış ve eksik dağılmakta ve tam olarak kullanılmadan atıl kalma durumu söz konusu olmaktadır. Devlet yardımları kaynakların daha verimli kullanılması ve kaynak dağılımının daha adaletli olması sonucunu doğurabilmektedir.

Rekabetçi politikalarla verilecek devlet destekleri, sanayilerin küreselleşme gibi oyunu değiştiren ve değişen şartlara uyum sağlayabilmesini, üretimlerini devam ettirerek istihdam sağlamasını, ihracatını artırması veya iç ve dış pazarlarda rekabet gücünü artırarak ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunmasını, ürün satın alan konumundan ürün satan konumuna geçilmesini sağlayabilmektedir (Kocatepe, 2007, s.9).

Sosyal devlet anlayışına bir örnek bölgeler arası gelişmişlik farklarının ve dengesizliklerin giderilmesi politikasının desteklenmesidir. Bu bölgelerdeki sanayi faaliyetlerinin özendirilerek ekonomik ve sosyal canlanmanın tahsisi sağlanabilecektir.

2.1.1.4.1. Mali Destekler

Mali destekler devletin ekonomiye müdahale araçlarından bir tanesidir. Diğer kamu politikalarına göre hızlı etki etmesi ile farklılaşmakta ve gelişmiş ekonomilerde kalkınma için kritik rol oynamaktadır. Politika ve stratejiler ışığında bazı ekonomik faaliyetlerin diğerlerine göre daha çok büyümesi ya da hızlı büyümesine olanak sağlamaktadır. Destekler kamu tarafından üretimin, istihdamın, ihracatın artırılması gibi amaçların yanında sektörel gelişmenin sağlanması, Ar-Ge kapasitesinin artırılarak yenilikçilik ve rekabetçiliğin geliştirilmesi, çevre sorunlarının çözümü, kırsal kapasitenin artırılması gibi amaçlar gözetir (Sayın ve Sayın, 2013, s.94).

Günümüzde yukarıda sayılan amaçlar odağında ülkemizde birçok kurum tarafından ihracatın artırılması, istihdam, sürdürülebilir büyüme, rekabet, yenilik, bölgesel dengesizlikleri azaltma, çevrenin korunması, iş gücünün eğitilmesi, kırılgan grupların sosyal entegrasyonu gibi çok farklı konularda mali destekler sunulmaktadır. Son dönemde bu desteklerin tasarlanması, programlanması ve politikaların oluşturulması aşamalarında coğrafi, kültürel, bölgesel özellikler ön plana çıkmış, genel desteklerden ziyade bölgeye özel planlanan ve üst ölçekte birbirini tamamlayan destekler yerini almaya başlamıştır. Bu sayede bölgesel gelişmişlik farklarına da katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

2.1.1.5. Ekonomik Faaliyet İşletmeleri ile Müdahale

Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) örneğinden hareketle, devletin ihtiyaç olduğunu düşündüğü alanlarda genel olarak kamu kaynaklarını kullanmak suretiyle ekonomik alanda faaliyet göstermesi, ekonomik faaliyet işletmeleri ile müdahale kapsamındadır. KİT'lerin kuruluş amaçları kalkınmayı sağlamak, tekel piyasalarında devletin rol üstlenmesini sağlamak, ekonomiye yön vermek, özel sektörün girmeye imtina ettiği sektörlerde gereken yatırımı sağlamak, öncülük görevini yerine getirmek ve diğer sosyal amaçları sağlamak olarak özetlenebilir.

Kamu bankaları bu müdahale çeşidine önemli bir örnektir. KİT'lerin piyasa koşullarında işleyişinde problemler görülmüş ve özelleşme çalışmaları yapılmış olsa da devlet bankaları piyasa rekabetinde yer almaya devam etmektedir. Türkiye'de KİT tarihine bakıldığında 1924 yılında İş Bankası, 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş ve Türkiye tarihinin ilk iktisadi teşebbüslerinden olmuştur. Anayasa'nın 47'nci maddesine 1999 yılında yapılan düzenleme sonucu kamu tüzel kişilerinin

mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesinin önü açılmıştır (Ruhi, 2005, s.252).

2.1.1.6. Denetim ve Gözetim Yoluyla Müdahale

İhtiyaç duyulan bir sektörde yönelik gözetim ve denetim faaliyetlerini, kamunun ilgili birimleri marifetiyle yapılması demektir. Bu sayede yasal düzenlemelere uyulması garanti altına alınır. Bu müdahalede faaliyet kontrolü, sorumluluk bilgilendirmesi ve iletişim söz konusudur (Gündoğdu, 2017, s.7). Geri dönüşler neticesinde düzenlemeler yeniden tasarlanmak üzere ilgili kuruluşa dönebilir. Uygulamaların başarısı yine bu müdahale sonucu öğrenilebilir.

2.1.2. Türkiye’de Devlet Desteklerinin Tarihçesi

Türkiye’de dönemsel olarak kısa, orta ve uzun dönem stratejileri ve politikaları kapsayan, spesifik hedefli veya genel hedefli birçok kurumun sahipliğinde, kompleks bir mali destek yapısı bulunmaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, Türkiye’de 1923’teki Birinci İzmir İktisat Kongresi yapılmış ve bu kongrede öncelikle sanayinin teşvik ve korunmasına önem verilmesi kararlaştırılmıştır. 1927’de “Teşvik-i Sanayi Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu kanun 15 yıl yürürlükte kalmıştır. Devletçi ekonomi alanındaki savunucular 1923-1939 döneminde iktisatçılar arasında yaygın olarak görülmüştür.

Özel sektörden bu dönemde, sanayileşmenin gerçekleştirilmesi beklenirken, girişimcilerin deneyimsiz olmaları ve yüksek sermaye ihtiyacı, uzun dönem yatırımlar yerine çabuk kar sağlayabilecekleri yatırımlara yönelmelerine sebep olmuştur. Gümrük açısından da korumacı bir durumun bulunmaması sanayileşmeyi yavaşlatmıştır (Kasalak, 2012, s.73).

Sanayileşmeye destek olmak amacıyla 1946 yılında İvedili Sanayi Planı, 1947 yılında İktisadi Kalkınma Planı (Vaner Planı) hazırlanmış, 1948’de İktisat Kongresi’nde hükümetin özel kesimi teşvik etmesi istenmiş olmakla birlikte 1950 yılına kadar yatırımları teşvik edici herhangi bir tedbir uygulanmamıştır.

Teşvik konusunda, 1951 yılında 5821 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” kabul edilmiş ve 1954 yılında 6224 sayılı kanunla değiştirilerek tekrar yürürlüğe girmiştir. 1973 yılında teşvik konusunda sanayiye kredi sağlamak amacıyla Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası kurulmuştur. 13.5.1953 tarih ve 6086 sayılı Turizm

Endüstrisi Teşvik Kanunu ile turizm müesseseleri, 3.3.1954 tarih 6309 sayılı Maden Kanunu ile maden aramaları teşvik edilmiştir. Genelde 1950-1960 dönemi, günümüz karma ekonomik düzeninin ve dolayısıyla bugünkü teşvik politikalarının hazırlayıcısı bir dönem olmuştur. 1960 sonrasında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve yatırımların teşvikine ilişkin yasal düzenlemelere gidilmiştir

Ülkemizde 1960'ların ilk yıllarından itibaren uygulamaya konulan beş yıllık kalkınma planlarında ithal ikameci sanayileşmede yeni bir döneme girilmiş, yatırımları ve ihracatı teşvik amaçlanmıştır. Sınırlı iç piyasa ve ihracata yönelmedeki yetersizlik ithal ikameci politikanın devlete olan maliyetini her geçen gün arttırmıştır (Erat ve Arap, 2017, s.138).

1970'lerin sonlarına doğru dış ödemeler dengesinde yaşanan krizin de etkisiyle, dünyada küreselleşme eğilimlerine paralel olarak 24 Ocak kararlarıyla Türkiye'de ithal ikameci kalkınma stratejisinden dışa açık kalkınma stratejisine geçiş olmuştur. Bu ortamda, dünya ile rekabet hedeflenmiş, kamu sektörünün ise teşvik edici yönlendirici ve altyapı hizmetlerini sağlayarak destekleyici bir rol almasına çalışılmıştır. 1980'lerin başlarında ihracata yönelik özendirici nakdi teşvikler sağlanırken, 1980'lerin sonlarına doğru bu teşvikler yatırımlara dönüşmeye başlamıştır. 1960-1970'li yıllarda kalkınma planları en yüksek düzeyde rağbet görmüştür. Türkiye, dünyada Kalkınma Planı uygulaması devam eden sayılı ülkeden biridir (Erat ve Arap, 2017, s.138).

Devlet destekleri ve yardımları yoluyla müdahale maddesinde Devlet müdahaleleri ve diğer finansal destekleri veren kuruluşlardan bazıları şunlardır; Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Sosyal Güvenlik Kurumu, Tarım ve Orman Bakanlığı, TÜBİTAK, Kalkınma Bankası, Ticaret Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, İlbank, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, KGF (Kredi Garanti Fonu A.Ş.), Hazine ve Maliye Bakanlığı, AB Fonları, DTM yardımları, Türkiye İş Kurumu, TKDK (Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türk Eximbank, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP), Büyükelçilikler (Ersayın, 2014, s.139-142).

2.1.2.1. Ekonomiye Müdahalenin Anayasal Dayanağı

Anayasamızın 166'ncı maddesinde; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını plânlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevleri arasında gösterilmiştir.

Bahsi geçen kalkınma planında milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre gerçekleştirilir.

Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

7.5.2010 yılında 5982/23 sayı ile yapılan düzenlemede ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulmasında hükümete istişarî nitelikte görüş bildirmek amacıyla Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulacağı, Ekonomik ve Sosyal Konseyin kuruluş ve işleyişinin kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Yine Anayasa'nın 167'nci maddesinde, devletin, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alacağı; piyasalarda fiilli veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önlemesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koyma ve bunları kaldırma konusunda, Bakanlar Kuruluna yetki verilebileceği hükmü kanunla oluşturulmuştur.

Madde 48'de ekonomik faaliyetler yürütmek üzere özel teşebbüsler kurulmasının serbest olduğu, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesi için, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri almanın da yine Devletin görevleri arasında olduğu belirtilmiştir.

Anayasa'da yer alan bu maddelerden, devletin ekonomi piyasasında ve sosyal alanlarda denetleme, gözetleme ve regülasyonları yapma yetkilerinin olduğu sonucu çıkmakta, müdahaleler yoluyla düzenleme yetkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Gelişmiş devletlerde kamunun ekonomik faaliyetleri yönetme ve bizzat ekonomik faaliyetleri yürütme, girişimciliğe destek olma ve teşvik gibi özel teşebbüsü özendirici yöntemleri

olduğu anlaşılmaktadır (Sayıştay, 2019, s.133).

2.2. Kalkınma Ajansları

Bölgesel kalkınma ve sanayileşme çabaları ülkemizde Cumhuriyet'in kuruluşu ile görülmeye başlanmıştır. Ülke genelinde sanayi tesislerinin oluşturularak yaygınlaşması, altyapı yatırımları ile ülkede sanayileşmenin ve kalkınmanın sağlanması bu yıllarda önemsenmiştir.

1960 yılından itibaren bu kalkınmanın daha planlı olabilmesi amacıyla kurulan DPT ile kalkınma planları hazırlanmış ve bölgesel kalkınma çabaları devam etmiştir. DPT uyguladığı bölgesel gelişme programları, kırsalda ve kent merkezlerinde kamu ve özel sektöre verilen destekler ve teşvikler ile ülkenin refah seviyesinin bölgelere dağılımı ve toplamının artırılması için çaba sarf etmiştir. Bu çabalara 1960 yılı itibariyle Antalya ve Zonguldak illerinde yürütülen kalkınma projeleri verilebilmektedir. Bu yıllarda bölgesel açıdan farklılık olarak gelişmiş bölgeler, kalkınmada öncelikli bölgeler ve normal bölgeler olmak üzere üç bölge belirlenmiş, kalkınmada öncelikli bölgelere teşvikler verilmiştir.

1970 yılından sonra Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ülkemizin en büyük bütçeli bölgesel yatırımı olarak su temini için altyapı yatırımı ile barajlar, elektrik üreten santraller ve tarım, eğitim, ulaştırma, sanayi gibi birçok girift konuyu etkilemiş, kırsal ve kente dönük bölgesel bir proje niteliğine kavuşmuştur. Bu dönemde Çorum-Çankırı, Erzurum, Bingöl-Muş, Yozgat, Erzincan-Sivas, Ordu-Giresun kırsal kalkınma projeleri de bölgesel kırsal kalkınma projeleri açısından örnek projeler olmuştur.

1980 yılından sonraki planlar sosyo-ekonomik kalkınmaya öncelik vererek imalatçı özel sektörün payını artırma, altyapı, geri kalmış yörelerde istihdamın artırılması gibi önem verilen konular olmuştur.

1990 yılı itibariyle AB'nin bölgesel gelişme politikaları ile uyumlu bir planlama çalışmalarına başlanmıştır. Zonguldak-Bartın-Karabük, Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Yeşilirmak Havzası projeleri bu dönemde yapılmıştır. Bu dönemde özellikle sağlık ve eğitim konuları önceliklendirilmiştir.

AB üyelik müzakerelerinin başlaması bölgesel kalkınma açısından da dönüm noktası olmuştur. AB Katılım Ortaklığı Belgesinde bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi gereğinden bahsedilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2003, s.15). Türkiye bu konuda bölgesel düzeyde uygulayıcı birimlerin oluşturulmasına AB

Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programında yer vermiştir. 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” bu amaçla 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Bölgesel uygulayıcı kuruluşların kuruluşunun bu kanun neticesinde önü açılmıştır. Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları 2006 yılında bu kanun kapsamında kurulan ilk kuruluşlar olmuşlardır. 2008 yılında 8 adet, 2009 yılında da 16 adet ajans kurularak 26 Düzey-2 bölgelerinde ajansların kurulumu tamamlanmıştır. Ajanslar tüzel kişiliği haiz kurumlar olarak ulusal koordinasyon DPT’ye verilmiştir. Bu dönemde ajansları 2010-2013 Bölgesel Kalkınma Planını hazırlayarak bölgesel kalkınma çalışmalarında ilk plan örneklerini hazırlamışlardır. Bu koordinasyon görevi 2011 yılında DPT’nin ilga edilmesi ve Kalkınma Bakanlığı’nın ihdas edilmesiyle Kalkınma Bakanlığı’na verilmiştir. Bu dönemde Bakanlığın hazırladığı 2014-2023 dönemi Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinin yanı sıra ajanslar 2014-2023 dönemi Bölgesel Kalkınma Planlarını hazırlamışlardır.

2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi değişikliği ile birlikte 1 ve 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri kapsamında ajansların koordinasyon görevi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na verilmiştir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, t.y.)

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri kapsamında ajansların görev ve yetkileri şunlardır; (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, t.y.).

- a) Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek veya ajans personel sayısının yeterli olmadığı durumda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının onayı ile izlemesini ve değerlendirmesini yaptırmak ve sonuçlarını Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bildirmek.
- c) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde büyüme potansiyeli taşıyan şirketlerin ve girişimcilerin desteklenmesine yönelik girişim sermayesi fonlarına katılım sağlamak.
- ç) Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- d) Bölge plan ve programlarını dikkate alarak kapsamı ve usulleri Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından belirlenmek üzere bölgelerindeki diğer projeleri izlemek.
- e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi,

özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.

f) Bölgesel gelişmeye yönelik ajansa tahsis edilen iç ve dış kaynaklı fonlar, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.

g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.

ğ) Bölgenin iş ve yatırım imkanlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.

h) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.

ı) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

i) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.

j) Ajansın faaliyetleri, mali yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayımlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

2.3. Çukurova Kalkınma Ajansı

ÇKA faaliyetlerini 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 184. maddesi ve devamındaki maddelerde belirlenen görev ve yetkiler dâhilinde gerçekleştirmektedir.

ÇKA, Adana ve Mersin illerindeki faaliyetlerine Adana merkez ve Mersin şube olarak 2006 yılında başlamıştır. ÇKA, bölgenin sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarırken kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler ile işbirliğinin sağlanması ve sosyo-ekonomik kalkınmanın artırılmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda misyonu; Çukurova bölgesini dünya ile rekabet eden cazibe merkezi haline getirmekte bu illerdeki paydaşları ile işbirliği yapmak şeklinde belirlenmiştir. Bu misyon doğrultusunda yurt içi ve yurt dışında bölgenin tanıtımını yapmak, yerli ve yabancı yatırımcıları bölgeye çekmek, yerel ve bölgesel olarak sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması amacıyla bölgesel ve ulusal planlara katkı sağlamak, çeşitli eğitim destekleri ile beşeri sermayenin gelişmesine katkı sağlamak, bölgenin diğer

bölgeler ile iş birliğini arttırarak, araştırma geliştirme faaliyetlerine katkı sağlayıp iş birliği potansiyelini arttırmayı amaçlamaktadır.

ÇKA, hazırladığı bölge planları ve araştırma raporları, yatırımcı destekleri, organize ettiği faaliyetler, bugüne kadar 2022 rakamlarıyla 1 milyar TL'nin üzerinde bir fon miktarı ve bu desteklerin değerlendirme çalışmaları ile kalkınmaya destek sunmuştur.

2.4. Kamu Müdahalesi Araçları – Programlar ve Projeler

Bu bölümde kamu müdahalelerinde sıklıkla görülen program ve proje terminolojisi hakkında bilgi verilecektir.

2.4.1. Programın Tanımı

Programlar belirli bir yerde, belirli süre içinde, belirli bir bütçe ile net olarak tanımlanan hedef(ler)in gerçekleştirilmesine yönelik olarak planlanan projeler ve faaliyetler bütünüdür. Programlar projelere göre daha uzun vadeli ve genel amaçlıdır. Programlar planlar ile hazırlanan stratejiler neticesinde oluşturulan amaçlara ulaşabilmek adına içeriğinde projeler ve faaliyetler bulunan ve plandaki amaçlara hizmet eden projelerden daha geniş kapsamlı faaliyet bütünüdür. Çalışma programları gibi yıl bazında hazırlanan programlar olduğu gibi destek programları ya da sonuç odaklı programlar gibi çok yıllık olan programlar da bulunmaktadır (Günaydın, 2013,s.89).

2.4.2. Projeler ve Yönetim Yaklaşımları

Proje; belirli bir yerde, belirli süre içinde, belirli bir bütçe ile net olarak tanımlanan hedef(ler)in gerçekleştirilmesine yönelik olarak planlanan faaliyetler bütünüdür.

Çeşitli proje ve işletmelerin verimli bir şekilde yürütülmesinde proje yönetiminin uygulanması gereklidir. Proje yönetimi uygulamasındaki bir gelişme, proje yönetimindeki bilginin artışı ve yetkin proje yöneticilerinin eğitimi ile yakından bağlantılıdır. Öte yandan, bu bilgi artışı, proje yönetimi uygulamasında önerilen ve uygulanan mevcut prosedürler ve metodolojilerle bağlantılıdır (Jovanovic ve Beric, 2018, s.3).

2.4.2.1. Geleneksel Yaklaşımlar ve Öncül Ardıl Metodolojileri

Temel Proje yönetim yaklaşımları bu bölümde detaylandırılacaktır.

2.4.2.1.1. Şelale Metodolojisi

Bir “şelale” planlama ve yürütme sürecini izleyen klasik proje yönetiminde, beklenen sonuçlar projenin başında müşteri tarafından nispeten net bir şekilde iletilir. Bu yaklaşımda görevler sıralanmakta ve sırayla bu görevler üzerinde çalışılmaktadır. Bir görev, bir sonraki görev başlamadan önce tamamlanmış olmalı, sonuca ulaşmak için birbirine bağlı ögeler dizisi tamamlanmalıdır. Fiziksel ürünlerle (binalar, bilgisayarlar) sonuçlanan projeler için ideal bir yöntemdir ve gelecekte kullanılmak üzere proje planları kolayca kopyalanabilir. Bu metodolojide dikkat edilmesi gereken kısım her adımın önceden planlanmış ve doğru sıraya yerleştirilmiş olmasıdır. Başlangıçta uygulanması en basit yöntem olabilir, ancak yaklaşımın statik olması sonucu müşterilerin ihtiyaçları veya önceliklerindeki herhangi bir değişiklik, görev dizisini bozarak yönetimi zorlaştırabilir (Thesing, 2021, s.747). Kamu idareleri bütçe açısından genel olarak yıllık hazırlandığından bu metodoloji uygun bir yöntem olarak değerlendirilmektedir.

2.4.2.1.2. Kritik Yol Yöntemi (CPM)

1950'lerden sonra geliştirilen kritik yol yöntemi, sıralanan faaliyetler arasında bir önceki görev tamamlanıncaya kadar başlatamayacağınız bazı görevlerin bulunduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu bağımlı görevler baştan sona belirlenerek kritik yol çizilmektedir. Kritik yolun belirlenmesi ve bu yola odaklanması, proje yöneticilerinin en önemli işi yapmak için kaynakları önceliklendirip tahsis etmesine ve projede çalışacak ekibin hangi faaliyetlerde sıkışacağını anlamaya yardımcı olarak, düşük öncelikli görevlerin yeniden planlanmasına olanak tanır. Bu şekilde, eğer proje çizelgesinde değişiklikler yapılması gerekiyorsa, sonuçları ertelemeden çalışma süreci optimize edilebilir, duyarlılık analizleri ile süreç modellemesi kurulabilir (Petroutsatou, 2022, s.243).

2.4.2.1.3. Kritik Zincir Proje Yönetimi (CCPM)

Kritik zincir proje yönetimi, odak noktasına projenin tamamlanması için gereken kaynakları alan bir metodolojidir. Bir proje takvimi oluşturarak ve yapılması gereken en

kritik görevleri Kritik Zincir olarak tanımlayarak ve bu yüksek öncelikli görevler için kaynak belirlenerek bu yaklaşıma başlanır. Görevlerin arasına süreler konularak toplam projenin zamanlaması çıkarılır. Projede darboğazın belirlenmesinde ve bu önceliğe yoğunlaştırılması ile zaman kaybını en aza indirmek için etkilidir. Süreli projelerde bu metot etkin bir şekilde kullanılabilir (Petroutsatou, 2022, s.243).

2.4.2.2 PMBOK Proje Yönetimi

Proje Yönetim Enstitüsü (PMI) metodolojisi, ABD'den PMI tarafından geliştirilmiş ve PMBoK el kitabında sunulmuştur.

PMBoK proje yönetimi yaklaşımının en büyük farklarından biri tek yönetici olmasıdır. Bu sistemde karar veren tek bir yönetici bulunmaktadır. Yaklaşım belirli standartları ortaya koyan özel anlamda bir metodoloji olmaktan çok bir standartlar ve süreçler bütünü denilebilecek bir yönetim yaklaşımıdır. Şelale yönetimine benzer metodolojisi ile evrensel standartların birleşerek oluşturduğu bir yönetim şeklidir. Bu yaklaşım 5 temel süreç ve 47 ara süreçten oluşan bir yol haritası sunar. Bu temel süreçler başlangıç, planlama, uygulama, izleme ve kapatma süreçleridir. 1969 yılında Amerika'da kurulan enstitü, bu yönetim yaklaşımını oluşturmuş ve güncellemeler ile günümüze getirmiştir. PMI metodolojisi, bireysel alt süreçlerin çalışmasını sağlamak için yalnızca temel çerçeveyi sağlar. PMI metodolojisi, her türlü projede uygulanmaya uygun bir metodolojidir. Aynı zamanda bu, PMI metodolojisinin en büyük zayıflığıdır, belirli türdeki projelerin belirli özelliklerini dikkate almaz (Jovanovic ve Beric, 2018, s.3)

2.4.2.3. PRINCE2 Proje Yönetimi

PRINCE2, baştan sona tüm proje kapsamında organizasyon ve kontrol üzerine odaklanan, süreç tabanlı bir yaklaşımdır. Prince Kontrollü Ortamdaki Projeler anlamına gelir ve süreçten yalnızca proje yöneticisi sorumlu değildir, işlevsel ve mali otorite, üst düzey yönetim ile paylaşılmaktadır. Bu program, bir kuruluşun üst düzey yönetimi adına projeleri denetlemek için proje yöneticisine yardımcı olmak üzerine odaklanmıştır. PRINCE2 yöntemi şu 7 ilkeye dayanmaktadır: (Jovanovic ve Beric, 2018, s.3).

1. Projelerin ticari gerekçeleri olmalıdır. Her projede açık bir ihtiyaç, belirli bir müşteri, faydalar ve ayrıntılı bir maliyet hesaplaması olmalıdır.

2. Sürecin her adımından öğrenilen dersler kaydedilir ve gelecekteki çalışmaları geliştirmek için kullanılır.

3. Roller ve sorumluluklar açıkça tanımlanmıştır. Herkes tam olarak ne konuda sorumlu olduğunu ve ekip arkadaşlarının sorumluluğunu bilmelidir.

4. Görevler bölümlendirilmelidir. Her bölümde öğrenilen dersler kaydedilmeli ve hedefe doğru gidildiği kontrol edilmelidir.

5. Yönetim Kurulu üyeleri, genellikle, bir projenin günlük faaliyetlerini yönetmek için zaman bulamayan üst düzey yöneticiler olduklarından, zaman, maliyet, risk ve kapsam gibi konular için temel gereksinimleri belirleyerek ardından günlük gözetimi proje yöneticisine devretmektedir. Projede süre aşımı, bütçe aşımı gibi konularda proje yöneticisi sorunları aşmak için gereken yetkiye sahiptir. Fakat varsayılan gereksinimleri etkileyecek projenin gidişatında ciddi sorunlar oluşturabilecek durumlar ortaya çıktığında yönetim kurulu bu sürece müdahil olmaktadır.

6. Proje ekibi kaliteyi sürekli olarak odağında tutar; kaliteli kayıtlar tutularak, amaçlara doğru gidilip gidilmediği ile ilgili sonuçlar sürekli kontrol edilmektedir.

7. Yaklaşım her tür proje için uyarlanmıştır. PRINCE2 metodu, her projenin ihtiyaçlarına uyacak şekilde, denetimi değiştirerek ve projenin büyüklüğüne, ilgili kişi sayısına uygun şekilde ayarlanabilmektedir

PRINCE2 metodolojisi, bilişim/bilgisayar projelerini yönetmek amacıyla Birleşik Krallık'ta geliştirilmiştir. Daha sonra başka projelerde de kullanılması için değiştirilerek genişletilmiştir. Öncelikle bilgisayar projelerine yönelik olduğu göz önüne alındığında, bu metodoloji iletişimde ve müşterileri proje yönetim sürecine dahil etmede, projeleri fazlara bölmede ve beklenen proje sonucuna yönelik yönlendirmede iyi olduğu söylenebilir (Jovanovic ve Beric, 2018, s.3).

2.4.2.4. Çevik Proje Yönetimi

Çevik Proje Yönetimi uyumluluğu ön plana alan bir dizi ilkedir. Bu yönetim şeklinin belirli standartları yoktur. Bu yaklaşım esnek bir yapıya sahip olup risklere, proje büyüklüklerine ve önceliklerine göre uyarlanabilmektedir. Yaklaşım hangi araçların ne zaman ve nasıl kullanılacağı konusunda yönlendirmeler yapar. Bu

yönetimin dört ana unsuru bulunmaktadır: Bireylerin süreçler ve araçlar üzerindeki etkileşimleri, kapsamlı belgeler üzerindeki yazılım çalışmaları, sözleşme yönetimi ve müşteri işbirlikleridir. Bu proje yönetimi yaklaşımındaki ana fikir, bir planın eylem süreci işletilirken değişime tepki verebilmektir. Bu yaklaşım bir sistem olmaktan çok bir değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Badakhshan, 2020, s.1505).

Bir terim olarak “çevik” yani “Agile” bir yazılım geliştirme metodolojisi ailesi olarak da kullanılmaktadır. Kamusal alanda bütçeleme yaklaşımından dolayı sistem olarak kullanılması pek mümkün görünmeyen bu yaklaşım, devlet için bir yazılım geliştirme felsefesi olarak kullanılabilir (Nuottila, 2022, s.65,66). Bu felsefenin süreç veya sistemsal bir yaklaşımının olmaması, yönetimde kullanılamaması sonucunu doğurmaktadır. Felsefenin bir sistem haline gelebilmesi için çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışmalar hibrit yöntemlere kapı aralamaktadır. Bu yöntemin özel sektör için bütçeleme yaklaşımından dolayı daha uygun olduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşımda görevler daha küçük adımlara bölünebilir ve bu durum, daha önceki değerlendirme, test etme ve analiz yoluyla riskin önemli miktarda azaltılmasına izin verir. Projenin küçük ve değişkenlik gösterdiği durumlarda bu yaklaşım avantaj sağlayabilmektedir. Proje yöneticisinin tek karar verici olması gerektiği durumlarda PMBOK yaklaşımı daha uygun görülmekte, birden çok yöneticinin olabildiği durumlarda ise çevik proje yönetimi, yeni fikirlerin gücü ile daha etkili sonuçlar oluşturabilmektedir. Bu durumda her proje yöneticisi farklı görüşleri sayesinde çeşitli fikirler geliştirebilecektir. Bu yaklaşım çatı bir yaklaşım olarak Scrum, Kanban, and Scrumban yaklaşımlarını kullanabilmektedir (Brezočnik, 2016, s.1).

2.4.2.5. Uluslararası Proje Yönetim Kuruluşu Yeterlilik Tabanı (IPMA)

Kuruluş ilk olarak 1965 yılında IMSA (International. Management Systems Association) adı altında kurulmuş, 1979 yılında isim değişikliğine gidilerek IPMA (International Project Management Association) adını almıştır. IPMA Yeterlilik Tabanı, adından da anlaşılacağı üzere, proje yöneticisinin kendisinin yetkinliğini, bilgisini, tecrübesini ve niteliklerini oluşturmak, değerlendirmek ve belgelemek için kullanılan yetkinlik temelli bir modeldir (IPMA, 2016, s.19).

Yetkinlik unsurları üç sınıfa ayrılmaktadır: Konu üzerindeki yeterlilikler, davranışsal yeterlilikler ve teknik yeterlilikler. Bütün yetkinlikler sağlandığında yetkinlik gözü edinilmiş olur. Yeterlilik belgesi A, B, C, D şeklinde dört düzeyde

verilebilir (IPMA, 2016, s.67).

ICB (Individual competence baseline), bu süreçlerin etkinliklerini uygulayacak olan kişiye yani proje yöneticisine odaklanır ve performansını arttırmayı hedefler. Bu nedenle, ICB'nin en uygun kullanımı, proje başarısı için proje yöneticisi düzeyini ve yeteneklerini projenin boyutuna ve karmaşıklığına göre değerlendirmek ve birbiri ile en uygun şekilde eşleştirmektir. Bu sistem hemen hemen her tür projeye uygulanabilmektedir. Sistemin eleştirilen bir yönü, ICB'nin seviye verirken, ilgili alanda en az 1 yıl deneyim ön şartı aramasıdır (IPMA, 2016, s.104).

2.4.2.6. Uluslararası Standartlar Organizasyonu (ISO) – Kalite Yönetim Sistemi

Standartlar üzerine kaliteyi yerleştiren bir yaklaşımla kalite yönetim sistemleri oluşturulmuştur.

2.4.2.6.1. ISO 10006

Bu yaklaşım ISO standartlarında, Kalite Yönetim Sistemleri serisinin bir parçasıdır ve birden fazla proje yönetimi süreci için kullanılabilir. Bu yaklaşım her bir işlemi gerçekleştirme adımlarını açıklamak yerine, kaliteli bir şekilde gerçekleştirmenin nasıl garanti edileceği konusunda rehberlik etmektedir.

Bu belge, uluslararası standart bir rehberlik belgesi olduğundan, sertifikasyon için kullanılması amaçlanmamıştır. Bu kalite yönetim yönergeleri değerlendirmelerde kullanılabilir olmasına rağmen, resmi değerlendirme ve sertifikasyon için kullanılamamaktadır (ISO 10006:2017, s.1)

2.4.2.6.2. ISO 21500

ISO, Proje Yönetimi Kılavuzu adlı yeni bir standart oluşturmak için çalışmalar başlatmıştır. Çalışma proje yönetimi uzmanları için bir referans haline gelecek, terim ve süreçlerin uyumlaştırılmasını kolaylaştıracak ortak bir standart sağlamayı hedeflemektedir. 2007 yılında kurulan İngiliz Standartları Enstitüsü (BSI) başkanlığında Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü (ANSI) sekreterliğinde bir proje ekibi tarafından 2012 yılında geliştirilmiştir.

2.4.2.7. Proje Döngüsü Yönetimi

Proje döngüsü yönetimi (PDY) 1990'larda AB fonlarının dizaynı, kullanılması

ve izlenmesi süreçlerinde kullanılmak üzere seçilen proje yönetim metodolojisidir. Mantıksal çerçeve yaklaşımı bu metodolojinin bir yaklaşımıdır. Mantıksal çerçeve yaklaşımı (MÇY) ilk olarak 1960'lı yıllarda ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) tarafından geliştirilmiştir. Daha sonra uluslararası kalkınma ajansları ve devletler tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

PDY'nin uygulama kılavuzu olan Proje Döngüsü Yönetimi kılavuzu, 2014 yılında Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanmıştır. PDY, beş süreçten oluşmaktadır. Bu süreçler; planlama ve programlama, tanımlama, formüle etme, uygulama ve değerlendirmedir. PDY'nin önerdiği tekniklerden bazıları; paydaş analizi, sorun/ihtiyaç analizi, hedef analizi, strateji analizi, faaliyet planı ve bütçelemedir. MÇY tekniği swot, balık kılıcı, sorun ağacı, senaryo analizleri, finansal modeller gibi diğer yaklaşımlarda olduğu gibi pek çok araç kullanmaktadır.

MÇY'yi, Dünya Bankası, Kalkınma Bankaları, uluslararası yardım mekanizmaları gibi pek çok organizasyon halen kullanmaktadır. Ülkemizdeki desteklerde de bu model kullanılmakta olup, 2018 yılından itibaren, Kalkınma Bakanlığı'nın yeni önerdiği model çerçevesinde PMBOK yaklaşımını temel alan, proje döngüsü yönetimi ile birleştirilen, bir çalışma grubu tarafından geliştirilen sonuç odaklı programlama adıyla yeni bir hibrit yaklaşım uygulanmaya başlanmıştır.

MÇY diğer yaklaşımlara göre daha sade olması, planlamada ve izlemede özetleyen bir yapıda olması sayesinde kullanım kolaylığı sağlarken, süreçleri belirlememesi, girdi ve çıktılar yerine teslim edilen çıktılar gibi terimler kullanması nedeniyle diğer yaklaşımlara nazaran daha belirsiz kalmaktadır. Diğer yaklaşımlarda bulunan insan kaynakları yönetimi gibi süreçlerin olmaması, yaklaşımın daha az kapsamlı olduğu eleştirilerini gündeme getirmektedir.

2.4.2.8. Diğer Proje Yönetimi Yaklaşımları

a. Etkinlik zinciri metodolojisi: Proje çizelgelerini etkileyen olayları ve olay zincirlerini belirleme ve yönetmeye odaklanan bir ağ analizi tekniğidir.

b. Aşırı proje yönetimi (XPM): Çok karmaşık ve çok belirsiz projeleri yönetmenin bir yöntemini ifade etmektedir.

c. Yalın proje yönetimi: Basit süreçleri olan yalın bir yönetim şeklidir.

Yukarıda belirtilenlerin dışında, farklı kurum ve kuruluşlar tarafından geliştirilen ve bunların yürütülmesinde uygulanan çok sayıda başka metodoloji vardır. Bu

yöntemlerden bazıları: Japan Project Management Association metodolojisi, University of Sydney metodolojisi, University of Tasmania metodolojisi, University of South Carolina metodolojisi vb. (McHugh ve Hogan, 2011, s.638,639).

2.5. Kullanım Alanlarına Göre Proje Yönetim Yaklaşımlarının Seçimi

Hangi metodolojinin hangi projelerde uygulanması gerektiği proje yöneticileri tarafından tartışılan bir konudur. Bu kişiden kişiye değişen ve birden çok sonuca ulaşılabilen bir tartışma konusudur. İngilizlere göre PRINCE2 bu alanda en kapsamlı süreçleri tanımlamakta ve en uygulanabilir görülmekte iken farklı yöneticiler benzer projeler için farklı yöntemleri tercih etmektedirler. Bu seçimde proje ekibinin mevcut durumu, uyumu dikkate alınmalıdır. Genel uygulama alanları incelendiğinde IT projelerinde Çeviklik yaklaşımı bir takım avantajlar sağlayabilmektedir. Türk savunma sanayinde kullanılan PMBOK metodolojisi, sonuç odaklı olması nedeniyle kullanılabilir. Avrupa fonları konusunda PDY yaklaşımının kullanıldığı görülmektedir. İnşaat süreçlerinin ise şelale metodolojisi ile yönetildiği örneklerle rastlanmaktadır. Tüm bu süreçlerin eksileri ve artıları göz önüne alınarak, birlikte kullanımı da mümkün olabilmektedir.

2.6. Kamu Müdahalesi - Etki değerlendirmesi

Etki ve değerlendirilmesi kamu açısından tarihsel bir süreç boyunca ele alınmaktadır. Bu bölümde etkinin ve etki analizi kavramları incelenecektir.

2.6.1. Etki ve Etki Değerlendirmesi Kavramı

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre, etki kelimesinin anlamı üç farklı şekilde tanımlanmaktadır: bir kimse veya nesnenin başka bir kişi veya şey üzerindeki gücü, tesir; bir etken veya bir sebebin sonucu ve son olarak da bir kimse üzerinde bırakılan izlenim (TDK, t.y.). Birleşmiş Milletlere göre etki, üstlenilebilen bir faaliyet sonucunda, bir durumda insanların hayatlarındaki değişikliklerin bir ifadesidir (Youmatter, 2020). Asya Kalkınma Bankası'na göre, projenin tamamlanmasının ardından üç ila beş yıl arasında sağlanan faydalı sonuçlar etki olarak değerlendirilmektedir (UNDP, 2002,s.53). OECD tarafından, bir kalkınma müdahalesi sonucunda doğrudan veya dolaylı olarak meydana gelen, amaçlanan veya amaçlanmayan, temel veya ikinci derece önemli, olumlu veya olumsuz, uzun dönemli değişiklikler olarak belirtilmiştir. Dünya

Bankası'na göre etki, bir müdahale ile amaçlanan veya amaçlanmayan şekilde meydana gelen değişimdir. AB ise etkiyi, bir müdahale sonrasında destek yararlanıcıları üzerinde doğrudan ya da tüm kesimler üzerinde dolaylı şekilde ortaya çıkan sonuç olarak tanımlamıştır (Youmatter, 2020)

2.6.2. Etki Analizlerinin Tarihçesi

Düzenleyici etki analizleri ve performans analizleri, son yıllarda uygulamaları çeşitli kurumlar vasıtasıyla yapılan çalışmalardır. Ülkemizde bu kurumlardan vakıflar (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), TTGV-Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı), dernekler, enstitüler, bakanlıklar ve düşünce kuruluşları dünyada kar amacı gütmeyen kuruluşlar (Dünya Bankası, OECD, IMF vb.) gibi kurumlar, etki analizi çalışmalarına devam etmektedir. Mali destek programları ise yapısı gereği çok daha karmaşık sonuçlara ve etkilere yol açabildiğinden, bu konuda yapılan çalışmalar sınırlı kalmaktadır. TÜBİTAK işbirliği ile organize edilen program etki analiz paneli, bu konuda çalışan bağımsız kuruluşlar, KOSGEB tarafından yaptırılan etki analizi çalışmaları, Kalkınma Bakanlığı ve sonrasında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nda hazırlanan projeler ile akademisyenlerin araştırmaları, bu konuda yapılan çalışmaların başında gelmektedir. Performans ve etki ölçümlerinin tarihi ise daha eskilere dayanmaktadır. Farrell (1957)'in çalışmasında, üretim etkililiğini ölçebilmek adına yapılmış çeşitli analizler bulunmaktadır (Farrell, 1957, s.253).

İlk çalışmalar daha kavramsal ve yöntemlerin derlendiği çalışmalar olarak göze çarpmaktadır. Lichtenberg (1987) regresyon yöntemiyle, yapılan etki analizini tekrarlamayı amaçlamıştır (Lichtenberg, 1987, s97). Ayrıca Capron (1992) araştırmasında etki analizinde kullanılacak yöntemler üzerinde durmuş, bu yöntemlerin uygulama alanlarını belirtmiştir. Devlet desteğinin etkisi ve etkililiği hakkında görüşler sunmuştur. Capron aynı yıl editörlüğünü yaptığı diğer bir çalışmada, etki analizinde kullanılacak yöntemleri detaylandırmış, uygulama alanları hakkında sunumlar yapmıştır (Capron, 1992, s.93). Aynı yıllarda Arnold ve Bohler (1993) çalışmalarında etki analizinin bir çerçevesinin bulunmadığından yola çıkarak bir kapsam belirlemeye çalışmış, ayrıca bir takım yöntemlerden bahsetmişlerdir (Arnold ve Bohler, 1993, s.292). Lechner (1999) çalışmasında iki etki söz konusu olduğunda analizin nasıl yapılacağı hakkında bilgiler vermektedir (Lechner, 1999, s.74). Bach ve Georghiou (1998) çalışmalarında etki analizinin boyutlarını incelemiştir. Etkinin ölçümü için çeşitli

performans kriterleri öne sürmüşlerdir (Bach ve Georghiou, 1998, s.8). Georghiou ve Roessner (2000) değerlendirme yöntemlerinin gelişimi adına ex-ante etki değerlendirmesi için bir çalışma yapmışlardır (Georghiou ve Roessner, 2000, s.657). Dehejia ve Wahba (2002), propensity score-matching yöntemini açıklamış ve bu yöneme ilişkin uygulamalardan bahsetmiştir (Dehejia, 2002, s.151). Polt ve Woitech (2002) çalışmalarında Avrupa’da verilen devlet desteklerinin değerlendirilmesi amacıyla bir kılavuz hazırlamışlardır (Polt ve Woitech, 2002, s.131). Blundell ve Costa (2002) etki analizinde dört yöntemi açıklamışlardır. Bu yöntemler, sosyal deney, doğal deney, karşılaştırmalı metotlar ve enstrümental değişkenlerin belirtildiği değerlendirme yöntemleridir (Blundell 2002, s.91). Georgehieu (2002) çerçeve programının etki analizi üzerinde çalışmışlardır. Sosyo-ekonomik açıdan boyutlarıyla analiz üzerinde tanımlamalar ve bir uygulama yapılmıştır (Georgehieu, 2002). Garcia-Quavedo (2004) çalışmasında meta-regresyon yöntemi önererek kamu desteği ile araştırma geliştirme yatırımları arasındaki bağlantıyı keşfetmeye çalışmıştır (Garcia-Quavedo, 2004, s.87). Bilbao-Osorio (2008) yaptıkları sunumda değerlendirmeye engel olabilecek sorunlar üzerinde durmuştur. Çalışmada OECD ülkeleri incelenmiş, değerlendirme yöntemleri hakkında önerilerde bulunulmuştur (Bilbao-Osorio, 2008, 24-28). Reed vd. (2021) etki analizi metotlarını bir listede toplamışlardır (Reed, 2021,s. 104).

Artımsallık, dışlama gibi kriterlerle de tahmini etkiler ölçülmeye çalışılmıştır. Buisseret, Cameron ve Georghiou (1995) artımsallık üzerine hazırladıkları makalelerinde devlet desteğinin büyük firmalara etkilerini incelemişlerdir (Buisseret, 1995, s. 587). Diamond (1999) çalışmasında kamu desteğinin özel yatırımlara dışlama etkisinin olup olmadığını incelemiştir (Diamond, 1999, s.423). Busom (2000) çalışmasında, küçük firmaların fon sağlayıcıların önceliklerine daha çok bağlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ayrıca artımsallık üzerinde durulmuştur (Busom, 2000, s.111). Klette, Moen ve Griliches (2000)’in çalışmaları deneysel olmayan verilerle analiz, dışlama etkisi ve tamamlayıcılık özellikleri açısından analizler içermektedir (Klette, 2000, s.471). Falk, (2004) girdi ve çıktı artımsallığı üzerinde durmuş, Avusturya’da verilen araştırma geliştirme destekleri üzerinden bu kavramları açıklamıştır (Falk, 2004, s.491). Streicher, Schibany ve Gretzmacher (2004) çalışmalarında girdi artımsallığı üzerinde durmuşlardır (Streicher vd., 2004, s.2). Autio, Kanninen ve Gustafsson (2008) artımsallığı iki seviyede incelemiştir. Çalışmalarında, birinci seviye ve ikinci seviyede artımsallığın değerlendirilmesi yapılmıştır (Autio, 2008, s.59).

Çalışmaların bir kısmı yalnızca yenilik çerçevesinde verilen destekleri incelemiştir. Lerner (1999) çalışmasında küçük firmalara verilen yenilik desteklerinin etkilerini ölçmeyi amaçlamıştır (Lerner, 1999, s.255). Brouwer ve Kleinknecht (1999) çalışmalarında yenilik yatırımlarının ekonomik büyüme sağlayacağı hipo projesi üzerinde durmuştur (Brouwer, 1999, s.385). Georghiou (2002) çalışmasında devletin yenilikçilik desteğinin sürdürülebilir gelişmeye ve yenilik politikalarına olan etkisinden söz etmektedir (Georghiou, 2002). Chudnovsky, Lopez, Rossi, ve Diego (2006) çalışmasında, kamunun yenilik desteklerinde elde edilen çıktılara ilişkin etki analizini incelemiştir (Chudnovsky, 2006, s.1). Hyvärinen ve Rautiainen (2007) çalışmaları ile Finlandiyadaki araştırma geliştirme desteklerinin artımsallığını ölçmeye çalışmışlardır (Hyvärinen, 2007, s.205). Aerts ve Thorwarth (2008) yaptıkları çalışmada artımsallık ve dışlama üzerinde durmuş, Devlet desteklerinin etkilerinin bu açıdan araştırılması ile ilgili çalışmışlardır (Aerts, 2008, s.1). Aerts ve Schmidt (2008) çalışmasında yenilik yatırımı açısından Amerika ve Japonya'nın, Avrupa'nın üstünde yer aldığını ifade etmektedir. İlgili araştırmada, devletin yenilikçilik desteği ile özel yatırımlar arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir (Aerts, 2008, s.806).

Çalışmaların bir kısmı yeni teknikler önermiştir. Shadish, Cook ve Champbell (2002) sebep etki ve nedensellik gibi kavramlar üzerinde durmuş, yarı deneysel yöntemi açıklamıştır. Caliendo ve Kopeinig (2008), etkilerin tahmininde Propensity score matching yöntemini uygulamıştır. Bu açıdan etkilerin değerlendirilmesi için bir çerçeve önermiştir (Caliendo ve Kopeinig, 2008, s.31). Hussinger (2008) parametrik ve yarı parametrik iki aşamalı seçim modelini uygulayarak devlet destekli araştırma geliştirme projelerini incelemiştir (s.729). Hammar vd. (2021) panel veri modeliyle araştırma geliştirmedeki gelişmenin verimliliğe etkisinin olup olmadığını ölçmüştür (s.113).

Doğrudan etki ölçümü uygulaması yapan çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır (Hall, 2000; Löf ve Hesmati, 2005). Hall ve Reenen (2000) çalışmalarında mali desteklerden vergi indirimleri ile araştırma geliştirme faaliyetleri arasındaki bağlantıyı incelemişlerdir (Hall, 2000, s.449). Löf ve Hesmati (2005) firmaları araştırma geliştirmesi yüksek düzeyde mi ve destek almış mı şeklinde iki kırılda incelemiştir. Bu inceleme ile devlet desteği alanların araştırma geliştirme faaliyetlerine olan bakış açısını ölçmeye çalışmıştır (s.10).

Bu konudaki en güncel araştırmalara örnekler ise şu çalışmalarda bulunmaktadır: Meydan, 2014; Gertler vd., 2016; Wauchope vd., 2021; Bondonio, vd., 2022.

Bondonio vd. (2022) karşılaştırmalı analizlerde hangi istatistiksel yöntemler

izleneceği üzerinde durmuştur. Destek ve firma boyutuna göre istihdamın kalitesi üzerinde araştırma yapmıştır (Bondonio, 2022, s.626).

Meydan (2014) hazırladığı uzmanlık projesinde, karşıt-durum etki değerlendirmesi ile ilgili literatürü ele almış, ÇKA, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı ve Orta Karadeniz Kalkınma Ajanslarında yürütülen 2009 yılına ait iktisadi programların karşıt durum etki analizi üzerinde çalışmıştır (Meydan, 2014, s.114).

Gertler, Martinez, Premand, Rawlings ve Vermeersch (2016), Dünya Bankası adına oluşturdukları kitapta, karşıt durum etki analizi ile ilgili temel bir eser ortaya çıkarmışlardır (Gertler, 2016).

Wauchope vd. (2021) zaman serisi ile etki analizi yapılması üzerine çalışma yapmıştır (Wauchope, 2021, s.196).

ÇKA, 2010-2016 yılları arasında işletmelere yönelik mdp etki analizini 2022 yılında tamamlamış, panel veri analizi, zaman serisi, ve karşıt durum metotlarını kullanmıştır (ÇKA, 2022, s.6).

2.6.3. Etki Değerlendirmesinin Amacı, Kapsamı ve Önemi

Etki analizi Dünya Bankası tarafından bir kalkınma faaliyetinin halk, kurumlar ve çevre üzerindeki olumlu veya olumsuz, dolaylı ya da doğrudan olan etkilerinin sistematik bir şekilde belirlenmesi şeklinde yorumlanmıştır. AB'nin tanımına göre etki değerlendirmesi, müdahale ile oluşan etkinin sebep sonuç ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmesidir. OECD, etki değerlendirmesini, “devam etmekte veya tamamlanmış olan bir proje, program veya politikanın planlama ve uygulama süreçleri ile sonuçlarının sistematik ve objektif olarak incelenmesi” şeklinde tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP-United Nations Development Programme) kapsamında değerlendirme bir sonucun elde edilmesi yönündeki ilerleme ve başarıların, sistematik ve objektif bir şekilde belirlenmesi şeklinde yayınlanmaktadır (Ersayın, 2014, s.6).

Kalkınma programları, piyasaya müdahale ederek bir takım sonuçların değişimini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede etki analizi istatistiki yöntemler aracılığıyla önceden başlamış veya devam eden veyahut uygulamasına yeni başlanılacak olan bir program, politika ve stratejinin sonucunda oluşan etkileri ölçmeyi amaçlamaktadır. Etki değerlendirme program veya politikalarının, amaçlanan hedeflere ulaşip ulaşmadığını anlamak önemlidir. Etki analizi öğrenme süreçlerine katkıda

bulunmakta, hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını, hedefler gerçekleşmedi ise bunun sebeplerini anlamak, programı revize etme şansı vermektedir. Programların bir kısmı başlangıçta kusursuz görünmekte iken, sonuçlar incelendiğinde, değişimin beklenen düzeyde olmadığı görülebilmektedir. Politikaların bir kısmı ise, dönüşüm sağlamada faydalı olabilir. Örneğin İspanya’da hızlı tren yatırımları artmış, Avrupa’nın en büyük ağlarından biri olmuştur, ancak yapılan çalışmalarda koltukların çoğu zaman yarı yarıya boş kaldığı ve atıl kapasite olduğu gözlemlenmiştir. Mikro kredi örneğinde ise, iki veya üç haneli kredi verilmesinin eleştirildiği, ancak kısa zamanda sistemin ekonomik etkilerinin o kadar da kötü olmadığını fark edildiği, tam tersine sosyal etkileri ile kredilendirme kuruluşları için bir dönüşüm sağladıkları görülmüştür.

Etki analizinin diğer bir önemi, uygulanan kamu politikaları etkilerinin ölçülebilmesi ile birlikte, politikaların yenilenmesidir. Program uygulayıcıları açısından bu göstergeler önemlidir. Bu kapsamda verilebilecek en büyük örneklerden bir tanesi Dünya Bankası’nın 2005 yılında 500.000 \$ ile kurduğu Kalkınma Etki Değerlendirmesi İnisiyatifidir (Development Impact Evaluation Initiative-DIME). DIME, daha önce kısıtlı olarak yapılan etki değerlendirme çalışmalarını arttırmış, Dünya Bankası’nın çalışmalarında kurumsal bir kapasite oluşturmuştur (DIME, n.d.).

Etki analizi günümüzde uzman değerlendirme grupları tarafından politika yapıcılara, programlama yapan uzmanlara ve stratejistlere, karar verme süreçlerinde yardımcı olabilmek adına kullanılan iktisadi bir değerlendirme aracıdır. Bu araç, ortaya konulan bir programın, politik bir uygulamanın veya stratejinin ya da herhangi bir müdahalenin etkisinin var olup olmadığını görmeyi sağlar.

Etki analizi metotlarını; yaklaşımları, süreçleri ve zamanına göre birçok ayrıma tabi tutmak mümkündür. Örneğin zamana göre program öncesi yapılan etki değerlendirme ex-ante, etki süresinde yapılan interim, sonrasında yapılan değerlendirme ex-post olarak adlandırılır (Bachtler, 1997, s. 849).

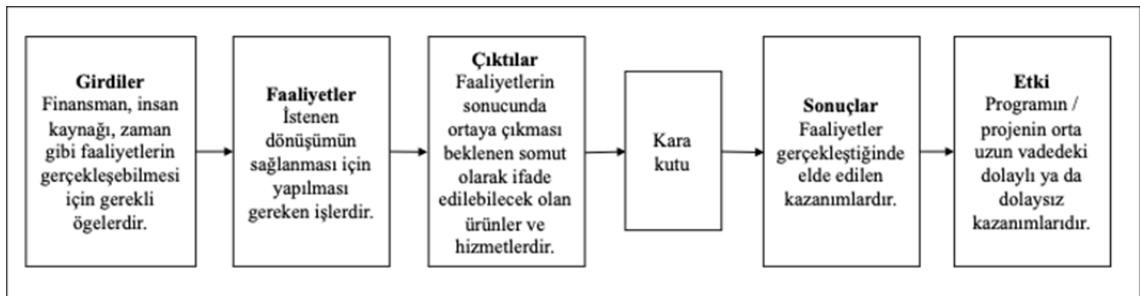
Etki analizi sadece sağlanan fonların etkilerinin ölçülmesi değil, yapılan her türlü müdahalenin etkisinin ölçülmesinde, öngörülmesinde kullanılmaktadır. Müdahale etkilerinin ölçülmesi daha sonra kullanılacak net bulgular ve teknik veriler sağlamaktadır. Birçok alanda kullanılan etki değerlendirme yöntemleri kalkınma müdahalelerinin etkisinin ampirik olarak ölçümünde hesap verilebilirlik adına kalkınma müdahalesini sonlandıracak, yeniden başlatacak ya da kapsamını değiştirebilecek kadar önemli veriler üretmektedir. Bu kapsamda, bir müdahalenin politika, plan, program ve strateji alanlarında karar alma süreçlerine done sağlaması, yasal ve kurumsal bir

argümana dönüşmeye başlamıştır. Birçok analizin birbirinden ayrışmasını sağlayan en önemli ayrım, oluşan net etkinin ne kadarının müdahaleden, ne kadarının diğer değişkenlerden kaynaklandığının tespit edilmeye çalışılıp çalışılmadığıdır.

Etki değerlendirme, sonuçların hedefler ile kıyasından farklıdır. Süreç iyileştirmesine değil sistem değişimine, politika farklılaşmasına, strateji geliştirilmesine neden olabilir. Hedeflere ulaşılması etkililiğin sağlandığı anlamına gelmekte, doğru hedeflere gitmek, etkinlik ile ölçülmekte, tüm sonuçların değerlendirilmesi ile de etki ölçülmektedir. Bu değerlendirme ile program hakkında elde edilen önemli bilgiler sayesinde programa ilişkin iyileştirmeler yapılarak, Keynes'in savunduğu kaynakların daha etkili kullanılması amacına ulaşmak istenmektedir.

Etki analizi sonuçlarının değerlendirilmesinde özel sektör daha çok girdilerin ne kadarının kullanıldığına ve program sonrası çıktıların bu girdilerle bağlantısına odaklanırken kamunun yaptığı analizler daha genel ve toplum odaklı analizlerdir. Sadece çıktıların karşılaştırılması yoluyla yapılan analizlerde amaç, proje fon sağlayıcısının istekleri doğrultusunda dizayn edilir. Kamu destekleri etkisinin ölçülmesi ile sadece ulusal ve uluslararası hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı analiz edilmez, aynı zamanda hesap verebilirlik ve politika sonuçları ortaya çıkmış olur. Bu analiz aynı zamanda politika kararları konusunda kılavuz olarak kullanılabilir. Ayrıca etki değerlendirmesi ile uygulama süreçleri geliştirilip, başarı faktörlerinin anlaşılması ile atıl faaliyetler belirlenerek desteğin amaca ulaşması takip edilir.

Imas ve Rist (2009) çalışmalarında değişim teorisi kavramından bahsetmiş, proje uygulamalarının nasıl sonuçlara dönüştüğüne dair bağı açıklayan bir araç, bir kara kutu oluşturmuştur. Bu model, müdahale mantığını görselleştirerek, değerlendirmenin veya müdahale mantığının anlaşılmasında faydalı olmaktadır.

Şekil 1. Değişim teorisi kapsamında müdahale mantığı

Kaynak: Imas ve Rist, 2009, s.152

Sebep sonuç ilişkisi, programın başlangıcından itibaren nedensel bir mantık ağının kurulduğu değişim teorisinin nesnelleştirilmesidir. Burada girdi ve faaliyetin ne gibi bir etkiye sebep olduğu ve bunların birbiri arasında nasıl bir ilişkide olduğu incelenir.

Bir programın uygulanması kadar programın başarısının ölçülmesi de önemlidir. Bu, özellikle çeşitli programların daha sonra kapsamı genişletilerek birer politika aracına dönüşmelerine etki edeceğinden hayati bir önem taşır. Etki değerlendirme analizlerinin doğru şekilde yapılabilmesi için, program dizaynı aşamasında son yıllarda literatüre giren etki yönetimi kavramı kapsamında değerlendirme yapılması gerekmektedir. Bunun için göstergelerin doğru belirlenmesi adına bir ön değerlendirme yapılması önerilmektedir.

2.6.4. Değerlendirme Metodolojisi

Değerlendirme teorileri, değerlendirdiğimiz şeyin doğasını nasıl anlayacağımız, programlara ve performanslarına nasıl değer atayacağımız, bilginin nasıl yapılandırılacağı ve değerlendirme ile üretilen bilginin nasıl kullanılacağı gibi kalıcı temaları ele almaktadır (Shadish vd., 2002, s.466). Bu kapsamda, değerlendirme için hipotez oluşturma, değerlendirme ve test etme, sentez, teori geliştirme, faydanın entegrasyonu, vb. konular ele alınmaktadır. Rossi (2019) program teorisini üç ana bileşenden oluşan bir şekilde tanımlamaktadır (Rossi, 2019, s.65):

1. Organizasyon planı: Kaynakların nasıl toplanacağı, yapılandırılacağı ve konuşlandırılacağı, amaçlanan hizmet dağıtım sisteminin geliştirilmesi ve sürdürülmesi için program etkinliklerinin nasıl organize edileceği.

2. Hizmet kullanım planı: Amaçlanan hedef kitle, programın hizmet sunum sistemi ile etkileşim yoluyla amaçlanan müdahalenin amaçlanan miktarının nasıl ele alınacağı.

3. Etki teorisi: Belirlenen hedef nüfusa yönelik amaçlanan müdahalenin istenen faydaları nasıl sağladığı

Bu pratik program teorisi biçimi, genel olarak "program mantığı" olarak adlandırılmakta ve değerlendirme uygulamasında çeşitli mantık modelleme teknikleri ve program mantığını tasvir etme yolları, yaygın hale gelmektedir.

Geleneksel değerlendirme çalışmaları genellikle girdi ve çıktılara odaklanmaktadır. Günümüzde daha detaylı olarak incelenen değerlendirme, ilgililik,

etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik gibi OECD tarafından geliştirilmiş kriterler ile incelenerek yapılmaktadır.

Sosyal ya da altyapı programlarında kar amacı gütmeyen kuruluşlara verilen desteklerin sonucunu ölçerken bu desteği almış bir kuruluşun karşıt durumunu bulmak mümkün olmamaktadır. Karşıt durumun belirlenemediği bir durumda, metodoloji olarak girdiler ve/veya çıktılar hesaplanarak programlar birbirleri ile kıyaslanmaktadır. Bu nedenle, ÇKKV yöntemleri ile programları kıyaslamanın sosyal ve altyapı programlarının değerlendirilmesinde önemli bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

2.6.5. Değerlendirme Kriterleri

OECD, değerlendirme aşamalarını; sistemli ve objektif olarak politika ile olan ilginin, hedeflere göre etkinlik ve etkililiğin ölçülmesi olarak tanımlamaktadır (OECD 2006, s.179). Değerlendirme ile ilgili beş önemli kıstas vardır. Program öncelikli plan ilişkisini içeren ilgililik, hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının performansını ölçen etkililik, verimliliği ölçen etkinlik, uzun vadeli dolaylı ve dolaysız sonuçları ölçen etki ve yaklaşımın devamında ne olduğunu araştıran sürdürülebilirlik bu kıstaslardır.

2.6.5.1. İlgililik

İlgililik, program faaliyetinin, politika yapıcı, hedef grup ve finansör kuruluşun öncelikleri ve politikaları ile ne derece uygun olduğudur. İlgililik programın ya da projenin hedeflerinin belirlenen amaç ve ihtiyaçlara, ulusal veya bölgesel hazırlanmış karar alma dokümanları olan plan ve programlara uygunluğunu değerlendirmek için kullanılmaktadır (Austrian Development Cooperation, 2009, s.12,13). İlgililik aşağıdaki sorulara cevap arar.

- Programın hedefleri ne ölçüde geçerli?
- Programın faaliyetleri ve çıktıları genel hedef ve amaçlarının gerçekleştirilmesi ile tutarlı mı?
- Programın faaliyetleri ve çıktıları amaçlanan etkilerle uyumlu mu?
- Programın veya projenin uygun bir tasarımı var mı?
- Kesişen konular düşünülüyor mu? (yönetişim, çevre, toplumsal cinsiyet eşitliği, insan hakları, vb.).

2.6.5.2. Etkililik

Etkililik, programın hedeflerine ulaşma açısından gösterdiği performans için sonuçta ele geçen çıktılarla ilgilenir. Hedefler doğrultusunda performansın ölçüsünü oluşturmaya çalışır. Etkililik aşağıdaki soruya cevap arar. (Austrian Development Cooperation, 2009, s.14)

Sonuçlar ve proje Amaçları ne dereceye kadar ulaşılabilir / elde edilebilir görünüyor?

2.6.5.3. Etkinlik

Etkinlik, çıktı bölü girdi olarak özetlenebilir. Belirlenmiş bir sürede proje ya da programda ihtiyaç duyulan girdiler ile amaca uygun çıktılarının üretilmesinin sağlanması amacıyla incelenir (Austrian Development Cooperation, 2009, s.15). Ekonomik anlamda, programın, istenen sonuçların elde edilmesi için mümkün olan en düşük maliyetli kaynakları kullandığını ifade eder ve aşağıdaki sorulara cevap arar.

Girdiler neler? (İnsan kaynakları, malzemeler, vb.)

Faaliyetler maliyet-etkin miydi?

Çıktılar yeterli kalitede miydi ve zamanında ulaştı mı?

Program veya proje, alternatiflere kıyasla en verimli şekilde uygulandı mı?

2.6.5.4. Etki

Etki, müdahaleye atfedilen değişikliklerdir. Doğrudan veya dolaylı olarak program tarafından üretilen olumlu ve olumsuz, amaçlanan veya istenmeyen değişikliklerdir (Austrian Development Cooperation, 2009, s.16). Etki müdahalenin uzun vadede ortaya çıkan tüm sonuçlarıdır ve aşağıdaki sorulara cevap arar.

Programın veya projenin sonucunda ne oldu?

Faydalanıcılara yapılan faaliyetin yarattığı gerçek fark nedir?

Kaç kişi etkilendi?

Herhangi bir beklenmedik olumlu ya da olumsuz etki yaratıldı mı?

2.6.5.5. Sürdürülebilirlik

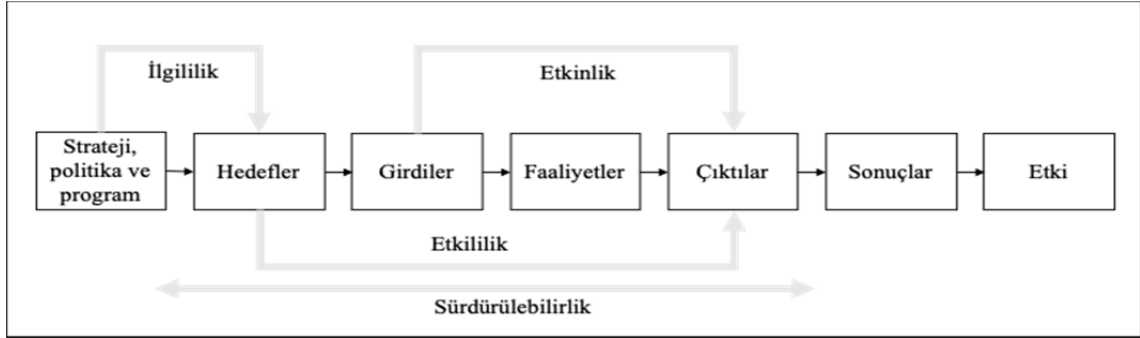
Sürdürülebilirlik, finansal destek sona erdikten sonra, devam eden süreçte neler olduğu ile ilgilenir. Devam eden faaliyetlerin ne şekilde devam ettiği, paydaşların

konuya ilgisinin devam edip etmediği, hedef grubun korunup korunmadığı gibi konularda inceleme yapılır (Austrian Development Cooperation, 2009, s.17). Sürdürülebilirlik aşağıdaki sorulara cevap arar.

Finansman bittikten sonra programın faydaları ne dereceye kadar devam etti?

Sürdürülebilirliği etkileyen başlıca faktörler nelerdi?

Sürdürülebilirliği sağlamak için, karşılanması gereken farklı koşullar var mı?

Şekil 2. Program değerlendirme mantığı

Kaynak: Avrupa Komisyonu 2012b s.34 baz alınarak geliştirilmiştir.

2.6.6. Zamana Göre Değerlendirme Türleri

Değerlendirmelerde, süreçler, hangi değerlendirme çalışmasının yapılacağına karar vermede etkilidir. Programın başında yapılacaklar ile ortasında ya da sonunda yapılacak çalışmalar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Değerlendirme genel olarak üç aşamada yapılmaktadır. Ön değerlendirme (Ex-ante), ara değerlendirme (interim), nihai değerlendirme (ex-post) diye adlandırılan bu analizler program ya da projenin içinde bulunduğu döneme uygun bir şekilde yapılır (Samset ve Christensen, 2017, s.2).

Ex-post değerlendirmeleri, belirli bir müdahalenin haklı olup olmadığını ve hedeflerine ulaşmada ve nedenini gerçekleştirmesinde beklendiği gibi çaba içinde olup olmadığını değerlendirmek için kullanılır. Nihai değerlendirmeler, istenmeyen etkileri de araştırır ve nedensellik kanıtı arar.

Ön değerlendirme, önerileri destekleyen bir süreçtir. Amacı gerçekleştirmek adına bilgi toplamayı içerir. Hedefleri tanımlamaya yardım eden analizleri içerir ve kullanılacak metotları belirleyerek değerlendirmenin maliyetini hesaplamamızı sağlar.

Finansman kaynağının beklenen sonuçlara ve etkiye uygun olup olmadığının doğru bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanır. Nihai değerlendirmenin kalitesini etkiler.

Ara değerlendirme (interim), desteğin ve faaliyetlerin ara döneminde süreçle ilgili bilgi oluşturmak, gelecek riskleri bertaraf etmek, çıktı ve verimde optimuma ulaşmak için yapılır.

2.6.7. Yöntemlere Göre Etki Değerlendirmesi

Yöntemlere göre etki değerlendirme çalışmaları nitel ve nicel değerlendirme olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Nitel ve nicel terimleri araştırma sürecinde üretilen veri türünü ifade etmektedir. Nicel araştırma sayılar biçiminde veri üretirken nitel araştırma düzyazı veya metin biçiminde belirtilen verileri üretme eğilimindedir (Garbarino ve Holland, 2009, s.17).

Nicel değerlendirmeler açık uçlu sorular kullanarak, yargıları ve algıları yakalamak ve genellikle ölçülemeyen neden-sonuç süreçlerinin karmaşık analizlerine izin vermek için tasarlanmıştır.

Programların uygulanması sürecinde alınan verilerin nihai veri olmaması sebebiyle, uygulama aşamasında nicel bir değerlendirme yapmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Programın neden başarılı ya da neden başarısız olduğu da nicel analizler yoluyla belirlenememektedir (Khandker, 2010, s.18). Bu nedenle değerlendirmelerde en uygun olanı iki analiz çeşidini bütünsel olarak uygulayabilmektir. Nitel bir etki değerlendirmesi yapmak için odak grup toplantıları, derinlemesine mülakatlar gibi toplantılar ve görüşmeler yapmak gerekmektedir. Yalnızca nitel bir etki değerlendirme çalışması da, tüm paydaşların görüşünü detaylı bir şekilde almayı gerektireceğinden, uygulama zorluğu oluşabilecektir. Aynı şekilde, verilerin tek tek mülakat yolu ile alınması da, zaman ve kaynak açısından zorlu olabilecektir. Nitel etki değerlendirmesi öncesi nicel bir çalışma yapılması, mülakat yapılacak bireylerin sayısını azaltarak, daha odaklı bir çalışmaya imkan verebilmektedir. Nicel değerlendirmede elde edilemeyen bilgiler, birebir mülakatlardan elde edilmektedir.

Kenya’da toprak verimliliği ikmal teknolojilerinin, yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaları, yukarıda açıklandığı üzere nicel yöntemlerle nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı ve tamamlayıcı bir yaklaşımla bakan etki değerlendirme çalışmalarına iyi bir örnek olarak verilebilir (Place vd., 2005).

2.6.8. Etki Değerlendirmesinde Kullanılan Yaklaşımlar

Etki değerlendirmesinde kullanılan pek çok farklı yöntem bulunmaktadır. Bu

bölümde, literatür taramasında derlenen araştırmalarda en başarılı görülen dört metodoloji üzerinde durulmaktadır. Bu metodolojiler; Katkısalılık, Karşıt durum etki değerlendirmesi, yapısal modeller ve ÇKKV'dir.

2.6.8.1. Katkısalılık

Müdahalelerin amaçladığı değişiklikleri gerçekleştirebilmesi, katkısalılık olarak adlandırılmaktadır. Katkısalılık yalnızca müdahale sonucunda gerçekleşen sonuçlara odaklanmanın, müdahalenin başarısını ölçmede yetersiz kalacağını savunmaktadır. Değerlendirmede amaç müdahale sonucunda nelerin elde edildiğini belirlemenin yanında, bu sonuçların oluşumunda müdahalenin ne kadar payının olduğunu ölçmektir. Katkısalılık, “müdahale olmasaydı ne olacaktı?” sorusunun cevabı bulunmaya çalışılarak değerlendirme yapılmasını önermektedir. (Ersayın, 2014, s.3)

Girdi ve çıktı katkısalılığı, en sık araştırılan katkısalılık türleridir. Girdi katkısalılığı, destek programlarının olmadığına kıyasla desteğin girdilere daha fazla yatırımı teşvik edip etmediğini ifade ederken, çıktı katkısalılığı, teknolojik gelişmelerin tanıtılması gibi desteğin çıktılar ile sonuçlanıp sonuçlanmadığını ifade eder (Radicic ve Pugh, 2015, s.567).

Katkısalılık bir kısım etkilerin toplamı üzerinden değerlendirilir. Bu etkiler dara kaybı, deplasman, sızıntı, ikame ve çarpan etkileridir. Dara kaybı, sızıntı, deplasman ve ikame etkileri katkısalılığı azaltırken, çarpan etkisi katkısalılığı artırmaktadır (Ersayın, 2014, s.17).

Müdahalenin olmadığı durumda da değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişimler müdahale kaynaklı değildir. Bu çeşit etkilere dara kaybı (deadweight) etki denilmektedir. Çıktı ve sonuçların, müdahalenin hedefi dışında kalanlara fayda sağlamasına sızıntı etkisi denilmektedir. Deplasman etkisi, müdahale ile elde edilen çıktı ve sonuçların, başka bir yerdeki çıktı ve sonuçları negatif etkileyerek onların etkilerinin azalmasına neden olmasıdır. Alınacak desteğin avantajları nedeniyle, yararlanıcıların mevcut faaliyetlerinin yerine benzer başka bir faaliyeti gerçekleştirmeleri, ikame etkisi olarak adlandırılmaktadır. Çarpan etkisi, ekonomik, sosyal veya çevresel açıdan geniş çaplı ve dolaylı etkileri içermektedir. Bu hususların incelenmesi sonucu katkısalılık etkisi tahmin edilmeye çalışılır. Bu etkide nicel ve nitel çalışmalar yapılabilir.

Katkısalılığın ölçümünde yaygın olarak kullanılan anket sorularına verilen

cevapların kişiden kişiye değişmesi, insanların olmayan bir durumu değerlendirmesi yanlış sonuçlara götürebilmekte ve bu değerlendirmenin sonuçlarının değişken olmasını sağlamaktadır. Bu sorulara örnek olarak, “yatırım projesi için destek olmazsa olmaz mı?” sorusu verilebilir.

Etki değerlendirmesi hangi koşullarda, ne tür etkilerin meydana gelebileceği konularında tahminler yaparken, katkısallık ise amaçlanan değişikliklerin gerçekleşip gerçekleşmediği ile ilgilenmektedir. Bu tanımla katkısallık, küçük çaplı bir etki değerlendirme metodu olarak kullanılmaktadır. Bu alanda uygulama örneği olarak Ersayın (2014)’ün çalışması verilebilir.

Bu yöntemi kullanan diğer örneklerde Zengin (2021) hazırladığı tez çalışmasında Kalkınma ajanslarının, faaliyet yürüttükleri bölgelerdeki işletmeler tarafından bilinirliği ve bölge kalkınmasına katkılarını tespit edebilmek için yapılan bu araştırma, TR42 ve TR52 Bölgelerindeki Organize Sanayi Bölgesi işletmeleri ile sınırlandırılmış olup, 2015 yılı verilerini içermiştir (Zengin, 2021, s.362). Shin vd. (2019) Güney Koreli biyoteknoloji şirketlerinden alınan verilere dayalı olarak hükümetin Ar-Ge sübvansiyonlarının etkilerini girdi, çıktı ve davranışsal katkısallığı karşıt durum oluşturarak hesaplamaktadır (Shin, 2019, s.2).

2.6.8.2. Karşıt Durum Etki Değerlendirme

Bir program veya politika uygulaması, hedeflenen belirli bir grubun önceden belirlenmiş bir alanda durumunu değiştirme amacı güder. Ancak program uygulamasından sonra faydalanıcı grubun durumundaki değişikliğin tamamen bu müdahaleden kaynaklandığını söylemek her zaman kolay değildir. Eğer bu müdahale uygulanmamış olsaydı, bu faydalanıcı grubunun durumu ne olurdu sorusu, etki değerlendirmenin en önemli sorusu olarak tanımlanır. Programın uygulanmadığı senaryodaki faydalanıcıların durumu karşıt gerçeklik olarak tanımlanır (ÇKA, 2021, s.19).

Etki analizi, yapılan müdahalenin gözlemlenebilir değişkenler (performans göstergeleri) ve gözlemlenemeyen değişkenleri (mevsimsel etkiler, ekonomik trendler vb.) dikkate almaktadır. Desteğin etkisi, bu etkinin ölçümü için, destek alan firmalara benzer özelliklere sahip destek almayan firmalar bularak, aynı dönem içerisinde gösterdikleri değişim ile karşılaştırılmasıyla elde edilebilir. Bu yöntem karşıt durum etki analizi yöntemi olarak tanımlanmaktadır. (Paruolo, n.d.) Bu tanımlama ile AB

tarafından karşıt durum etki değerlendirmesini etki analizi için kullanılan bir yöntem olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

Karşılaştırılacak firmalar birbirine mümkün olduğunca benzer olmalıdır. Firma seçiminde karşılaşılabilecek en büyük sorun seçim yanlılığına (selection bias) düşmektir. Bu riskten kaçınmak için bazı yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin tasarımı üç farklı şekilde yapılabilir. Bu tasarımlar deneysel, yarı deneysel ve deneysel olmayan tasarımlardır. Kullanılacak metodun deneysellik seviyesi arttıkça seçim yanlılığına düşme ihtimali düşmektedir. İdeal olan bu metodolojide deneysel yöntemlerin kullanılmasıdır. Destek verilecek firma seçiminin rastgele olmadığı durumlarda deneysel tasarımların uygulanamaması, yarı deneysel tasarımlarda çalışma zorunluluğu oluşturmuş, araştırmacılar yeni yöntemler geliştirerek ve eski yöntemlerden adaptasyonlarla faydalanarak bu problemi aşmaya çalışmışlardır.

İyi bir karşılaştırma grubu şu iki özelliğe sahip olmalıdır (Gertler vd., 2016):

1. Müdahale grubuyla karşılaştırma grubunun, programın olmadığı durumda ortalama özellikleri eşdeğer olmalıdır. Örneğin benzer bir gelir seviyesinde, benzer bir eğitim seviyesinde gruplar olmalıdırlar. Bu konuda veri olmayan durumlarda, ideal olarak gözlemlenemeyen özellikler açısından da benzer oldukları konusunda argüman geliştirilebilmelidir. Bu müdahale eğer karşılaştırma grubuna uygulanmış olsaydı, onların durumlarındaki değişikliğin de müdahale grubundaki değişiklikler gibi olması beklenilecekti. Benzer özelliklerde olduğu gösterilebilen bir kıyas grubu, bu argümanı geliştirebilmek açısından önemli görülmektedir.
2. Müdahale grubu ve karşılaştırma grubu, birbirlerinin etki alanında olmamalıdır. Örneğin müdahalenin uygulandığı bölgedeki eğitimlere, karşılaştırma grubundan katılımcı olmaması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, karşılaştırma grubu müdahalenin etkilerinden tamamen arındırılmış olmalıdır. Aksi halde bu durum analizde kirlenme (contamination) sorununa yol açacaktır.

Bu iki şart karşılandığında ve diğer bütün etkenler kontrol edilerek, müdahale grubuyla karşılaştırma grubu, programın etki etmesi beklenen özelliği açısından karşılaştırıldığında bulunan fark, programın etkisini göstermektedir. Bütün bu özellikleri karşılayan bir karşılaştırma grubu bulmak, etki değerlendirme metodlarının temelini oluşturmaktadır.

Tablo 1.

Etki Değerlendirme Yöntemlerinin Tasarımı

Metot	Varsayım	Örneklem	Açıklama
Rastgele Dağıtım (Randomized Selection Methods)	Örneklem seçim önyargısının oluşmadığı ve örneklemelerin temsil gücünün olduğu	Karşılaştırma ve deney grubuna rastgele atanan uygun birimler	Uygun birimler rastgele deney ya da karşılaştırma grubuna atanır. Her uygun birimin eşit seçilme şansı vardır. Bu metot iç geçerliliği olan etki tahminleri oluşturmak için güçlüdür
Enstrüman Değişkenler-rastgele promosyon (Instrumental Variables)	Enstrüman değişkenler program katılımını etkilese de sonuç değişkenlerini etkilemeyecektir.	Enstrümana (bir kampanya gibi) maruz kalan ve kalmayan şeklinde şekillenir	Yöntem, program etkilerini tahmin etmek için katılım oranlarındaki değişimin neden olduğu sonuçlardaki değişikliği kullanır.
Regresyon süresizlik tasarımı	Belirlenen kesme noktasının hemen altında ve hemen üzerinde olan birimler istatistiksel temsil olarak aynıdır. Kesime yakın nüfusun tüm popülasyonu temsil etmesi gerekir.	Programa katılma kesme noktasına yakın katılan ve katılmayanlardan oluşur	Bir birimin bir programa katılmaya uygun olup olmadığını belirleyen bir kesme noktası vardır. Kesimin bir tarafındaki katılımcıların sonuçları, kesimin diğer tarafındaki katılımcı olmayanların sonuçları ile karşılaştırılır.
Farkın Farkı (Differencing)	Program olmasaydı, katılımcı ve katılımcı olmayan grupların sonuçları zaman içinde paralel olarak değişecekti.	Programa herhangi bir nedenle katılmayan ve programdan önce ve sonra veri toplanan birimler	Programa dahil olanların zaman içindeki sonuç değişikliğini tahmin etmek için kullanılır.
Eğilim Skoru Eşleştirme (Propensity Score Matching)	Eşleştirme için kullanılan özellikler program katılımını etkileyen tüm unsurları içerir.	Her katılımcı için, gözlemlenen özelliklere dayalı olarak programa katılma olasılığına sahip olduğu tahmin edilen katılımcı olmayan birim	Her program katılımcısı için yöntem, katılımcı olmayan gruptaki aynı özellikler ile en fazla eşleşen birimi arar ve tahmine çalışır.
Etki modellemesi	Sabit etkili regresyon modeli; olaylar arasında farklılık gösteren fakat zamana göre sabit olan ihmal edilen (omitted) değişkenleri kontrol etmek için kullanılmaktadır. Etki modellemesinde diğer modeller aralıklı regresyon modeli ve Rastlantısal etkili regresyon modelidir.	Programa herhangi bir nedenle katılmayan ve programdan önce ve sonra veri toplanan birimlerin panel verileri	Panel veri ile çalışırken bu yöntem diğer yöntemlere göre daha fazla bilgi ile sonuçlara ulaşmaktadır.

(Kaynak: Gertler, 2016 s.194)

Karşıt durum etki değerlendirmesinde birçok akademik metot ve analiz sonunda net etkiler sayısal olarak belirlenir. Bu alanda yapılan önemli çalışmalara, Meydan (2014)'ın çalışması örnek gösterilebilir.

Nedensel etkinin ölçümü karşıt durum etki değerlendirmesi çalışmalarının önemli bir parçasıdır. Etki, program uygulandığında ortaya çıkan nedensel etki ($E(Y|D=1)$) ile programın uygulanmadığı durumda ortaya çıkacak olan beklenen sonuç ($E(Y|D=0)$) arasındaki farkın ölçülmesi ile hesaplanır. Programın sonuç değişkeni olan “Y” değişkeni üzerindeki etkisi, iki etkinin farkıdır (Aran, 2017, s.26).

Program öncesinde kıyaslanacak katılımcıların benzer şartlarda olup olmaması değerlendirmenin yanlış çıkabilmesine olanak sağlayacaktır. Proje çıktılarını dış etkilerden arındırmak ve karşılaştırma yapılacak ise, özdeşe yakın katılımcıların seçilmesi, ex-ante yapılacak ise, ona uygun bir tasarım oluşturulması, sonuçları doğrudan etkileyecektir.

İki grubun da özdeş olduğu bir hipotetik evrende ortalama müdahale, sonuç değişkeninin değerlerini kontrol ve müdahale grupları için iki gruba ayırdığımızda ortalamaları arasında çıkan farktır.

Değerlendirmelerde önemli bir aşama da destek alanın niyetidir. Eğer destek alan ve hiç başvurmamış biri aynı anda değerlendiriliyor ise, bu iki grup arasında niyetin olduğu ve olmadığı durumlarda, değerlendirmede farklılık söz konusu olacaktır (Aran, 2017, s.30).

Deneysel olmayan yöntemlerde grup arasında benzeştirme uygulanmaktadır. Deneysel olmayan yöntemlerin, deneysel yöntemlere kıyasla tercih edilme nedenlerinden biri, çoğu zaman desteğin kriterlere göre verilme zorunluluğu olmasıdır. Programı deneysel olarak uygulamak çoğu zaman mümkün olmayabileceğinden dolayı, deneysel olmayan yöntemlerin, mevcut veri kaynaklarından yararlanması, doğru analizler ve tasarım ile doğruya en yakın sonucu verebileceği öngörülmektedir.

2.6.8.3. Yapısal Modeller (Modelleme veya Simülasyon Etki Değerlendirme)

Yapısal yaklaşımlar, birden fazla etkileyici faktör varken, müdahale etkilerini yorumlamak için yardımcı olabilmektedir. Ex ante çalışmaları diğer uygulama alanlarının yanı sıra program etkilerini tahmin eden ekonomik modeller de oluşturur. Bu tür değerlendirmeler, politika yapıcılarının dikkatini etkilerin potansiyel olarak daha büyük olduğu alanlara odaklayarak maliyetlerin düşürülmesine de yardımcı olabilir.

Değerlendirmeler ayrıca, bazı parametreler (sermaye getiri oranları veya diğer fiyatlar gibi) değiştirilirse programın veya politikanın farklı bir ekonomik ortamda nasıl işleyeceğini anlamak için bir çerçeve sağlayabilir (Gertler, 2016, s.127).

Yapısal modeller daha çok ex ante döneminde kullanılan bir araçtır. Metodoloji olarak genellikle girdi çıktı analizine dayanırlar. Girdi-çıktı tablosu, tüm ödemeler ve ekonomi içerisinde girdi ve çıktıların eşitliğini varsaymaktadır. Modelin amacı bölgesel ya da daha geniş bir coğrafyada ekonomide değer oluşturanların birbirleri ile alışverişlerini belirlemektedir.

Bir alışveriş sırasında oluşan değişimin o alan içerisindeki ekonomi açısından oluşturduğu etkileri belirlemeye çalışmaktadır. Sektörün girdileri ve sektörün girdi teşkil ettiği diğer sektörlerin ne şekilde etkilendiği, nihai etki açısından önemli bir veri olmaktadır. Ekonomiye en fazla etki eden sektöre kilit sektör denilmektedir.

Akbulut (2019) çalışmasında bu yöntemi kullanarak üretim sektörünün Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini alt sektörleri itibariyle analiz etmek ve en etkili alt sektörleri tespit etmek suretiyle maliye politikası önerisinde bulunabilmektir. Katma değer artışına odaklanılan çalışmada Kömür ve Petrol ürünleri sektörü çarpanı en büyük sektör olarak bulunmuştur (Akbulut, 2019, s.241).

Ruili (2022) çalışmasında bu yöntemi kullanarak 2011'den 2019'a kadar Anhui eyaletindeki 16 şehrin turizm verimliliğinin analiz edilmesi hedeflenmiştir (Ruili, 2022, s.1).

Girdi-çıktı modeli, sektörler arası ilişkileri göstermekte mikro düzeyde yeterli olmamaktadır. Bu sorun Sosyal Hesaplar Matrisi (SHM) yaklaşımıyla aşılmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşımda, girdi-çıktı tablolarının üzerine, tüm değer oluşturan birimler ile sosyal destekler, transferler ve vergi gibi sosyal politika araçlarının da, ulusal/bölgesel ekonomiye etkisinin ölçülmesi çalışmaları yapılmaktadır.

2.6.8.3.1. Sosyal Hesaplar Matrisi (SHM)

Sosyal hesaplar matrisi (SHM), kaynak dağılımını da belirten sosyo-ekonomik sistemdeki aktarımların matris olarak gösterimidir (Round, 2003a, s.162; Keuning ve Ruijter, 1988, s.72). SHM, oluşturulan gelirin hangi üretim aktivitelerince oluşturulduğunu ve bunun gruplar arasında nasıl bölüştüğünü göstermektedir. SHM her hesabın çıktısının başka bir hesabın girdisi olarak kaydedilen çift girişli muhasebe sistemine dayanan ve satır sütun toplamaları birbirine eşit olan kare bir matristir.

Bu yönleriyle SHM, ekonomik birimler arasındaki yapısal ilişkileri tablo üzerinde gösteren bir veri tabanı ve hesap sistemi olarak ifade edilmektedir (Telli, 2004, s.9). Gelir dağılımının bir dengeye oturtulması ve yoksulluk üzerine yapılan çalışmalarda SHM tablolarından yararlanılmaktadır.

2.6.8.3.2. Hesaplanabilir Genel Denge Modelleri

Sosyal hesaplar matrisi, ekonomi politikası değişikliklerinin gelir dağılımı, refah seviyesi, kaynak dağılımı gibi ekonomik etkilerinin analiz edilmesi amacıyla inşa edilen hesaplanabilir genel denge (HGD) modellerinde temel veri seti olarak kullanılmaktadır (Konan ve Maskus, 2000; Mabugu, 2001; Decaluwé, vd., 2005; Chemingui ve Dessus, 2008).

Genel denge modelleri, ekonominin tümünü, çok sektörlü, sağlam mikro ekonomik temellere dayalı, dış dünyayla etkileşimli olarak modelleyebilen, araçlarla sonuçlar arasındaki ilişkinin takip edilmesine olanak veren ampirik benzetim (simülasyon) modelleridir. Ekonomik politika kararlarının ya da dışsal şokların, sektörel üretim, istihdam, dış ticaret etkilerini, piyasa ve aktörlerin davranışlarını modelleyerek ve alınan kararların ya da şokların doğrudan ve dolaylı etkilerinin hem yön, hem de mertebesini hesaplayabilecek laboratuvarlardır. Bu açıdan bakıldığında, hesaplanabilir genel denge modelleri etki analizi kapsamında güçlü araçlardır.

HGDM paket programlar (EViews, GAMS vb.) kullanılarak politikaların etkinliğinin araştırılması, değişkenlerin ekonomi üzerindeki etkilerinin ölçülmesi ve geleceğe dönük politikaların belirlenmesinde önemli bir araç olarak görülmektedir.

2.6.8.4. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri

ÇKKV yöntemleri, kriterlerin birden fazla olması ve alternatif seçeneklerin olması durumunda, en iyi alternatifin seçilebilmesini sağlayan bir karar verme yöntemidir. Kriter sayısı arttığından dolayı daha karmaşık hale gelmiş olan durumlarda, karar vermeyi daha hızlı ve kolay bir hale getirmektedir (Chakraborty, 2015, s.6).

ÇKKV yöntemleri, birçok alanda kullanılmaktadır. Bu yöntemin kullanım alanlarından birisi de performans ölçümüdür. Hem kullanım kolaylığı hem de her programa uyarlanabilmesi sebepleriyle ÇKKV yöntemi program performans ölçümü için önem kazanmaktadır. Özellikle program çıktıları birbiriyle çok ilgili olmadığı durumlarda, bu programların ya da projelerin performans ölçümü ÇKKV yöntemleri ile

yapılabilmektedir.

Farklı alternatifler arasından en iyi alternatifi seçmeye yarayan bu yöntem özellikle ekonomik etki analizinde bir sıralama metodolojisi olarak kullanılmaktadır (Liu, 2013, s.2745).

Bu 4 yöntemden katkısallık, ve ÇKKV yöntemleri zamana bağlı çalışmaların hepsinde kullanılabilmekte (ex-ante, ex-post) karşıt durum müdahale neticesinde (ex-post) olarak çıktıları değerlendirmektedir. Yapısal modeller ise ex-ante çalışmalarında daha yaygın kullanılmakla birlikte iki aşamada da kullanılabilmektedir.

2.6.9. Etki Modelleri

Birçok farklı tasarımla farklı ihtiyaca yönelik etki değerlendirme yapılmaktadır. Verilerin türü, ihtiyaç duyulan sonuçlar gibi önemli kriterlere göre tasarımlar farklılaşmakta ve farklı çalışmalar yapılmaktadır.

2.6.9.1. Düzenleyici Etki Analizleri

Düzenleyici Etki Analizi, kural koyucuların düzenledikleri gerekli değişimlere toplumun ve ekonominin vereceği tepkiyi ölçmek için kullanılmaktadır. Bu yöntemle, kanun, tüzük, yönetmelik ve diğer düzenlemelerin yaratacağı etkilerin önceden ön görülebilmesi ile revizyonlar mümkün olmaktadır. Bu analizler, politikaların düzenlemeye dönüştürülmesi aşamasında istenmeyen etkilerin azaltılmasına ve olumlu etkilerin artırılmasına katkıda bulunmaktadır (Kaymak, 2004, s.107).

2.6.9.2. Ekonomik Etki Analizi

Girdilerin iktisadi değeri ile dolaylı veya dolaysız çıktıların iktisadi değerlendirmesini yapmak için kullanılır. Bu etki analizi türü genellikle sosyal sonuçlar doğurmayan müdahalelerde kullanılmaktadır (Özsan, 2012, s.35). Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi. Bu analizlerde bazı ürün veya hizmetlerin bedellerinin belirlenmesinin zor olması sebebiyle yanlış sonuçlar oluşabilmektedir.

2.6.9.3. Sosyal Etki Analizi

Sosyal çalışmalar yapan destek kuruluşları ve yararlanıcı kuruluşlar bu etki analizi türünü uygulamaktadır. Sosyal alanlarda yapılan çalışmalar daha nitel olduğundan

genellikle nitel analiz çalışmaları bu kapsamda yapılmaktadır (Yalçın ve Güner, 2015, s.20).

2.6.9.4. Diğer Analiz Türleri

Etki analizinde kullanılan diğer analiz türlerine Fayda-maliyet analizleri, diskriminant analizi, T testi, Monte Carlo Modellemesi, Scorecard gibi analizler örnek verilebilir.

2.6.10. Etki Değerlendirmesinde Kullanılan Dolaylı Yaklaşımlar

Etki Değerlendirmesinde Kullanılan birçok dolaylı yaklaşımdan bazıları aşağıda verilmiştir (Erdem, 2013, s.25):

- Deplasman Etkisi: Başka bir alanda elde edilebilecek çıktıların azaltılması etkisidir.
- Sızıntı Etkisi: Hedeflenen grup yerine hedeflenmemiş başka bir grubun desteği alma etkisi
- İkame Etkisi: Destek nedeniyle yapılacak yatırımın, destek sebebiyle değiştirilerek desteğe konu yatırımın yapılması
- Çarpan Etkisi: Proje sonuçlarından sonraki uzun vadeli etkilerdir. Bu etki türü detaylı etkileri de inceler.
- Dara Kaybı: Verilen destek tam verimle yararlanıcılara ulaşmadığında ekonomik olarak dara kaybindan söz edilebilir.
- Dışsallık: Dışsallık, bir ekonomik faaliyetin amaçlarının dışında etki ve sonuç göstermesidir. Örneğin göl kenarında faaliyet gösteren bir fabrikanın kirli atıklarını göle atması sonucuyla göldeki balıkların ölmesi ve balıkçıların zarar görmesi dışsallığa örnektir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Metodoloji

Bu tez çalışmasında, etki değerlendirmesinde kullanılan yöntemler derlenerek, bu yöntemlerin etki modellemeleri, zayıf ve güçlü yönleri, Ex-ante, Interim, Ex-post değerlendirme dönemlerinde, performansların etkinlik, etkililik, etki, ilgililik ve sürdürülebilirlik kavramlarına ilişkin açıklayıcılıkları irdelenmektedir. Bu kapsamda, tezin amacına yönelik; etki modelleri (effect models) analizleri detaylı bir şekilde açıklanarak TOPSIS, veri zarflama analizi, VIKOR, PROMETHEE-2 yöntemlerinden oluşan bir uygulama yapılacaktır.

Örnek uygulama kısmında, ÇKA tarafından 2010- 2015 yılları arasında verilen altyapı destekleri ve sosyal desteklerin sonuçlarını ölçmek amacıyla, ÇKKV teknikleri ve istatistiksel yöntemler kullanılarak, programların etkililik, etkinlik, etki, ilgililik ve sürdürülebilirlik açılarından başarı değerleri sıralanarak, dokuz program içinden en başarılı programın belirlenmesi araştırılacaktır. Bir ex-post değerlendirme çalışması sonucu program başarı sıralaması oluşturulacaktır. Ayrıca hipotez testleri oluşturularak kategorilere göre farklılaşmanın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı sorgulanacaktır.

Bir konuda bilimsel bir karar verebilmek için, amaçlar belirli ise, bir yöntem seçme gerekliliği bulunmaktadır (Uludağ ve Doğan, 2016, s.17). ÇKKV, eşzamanlı ve çoklu seçenekler içerisinde en iyi olanın seçilebilmesi için kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem sayesinde, çok sayıdaki alternatif arasında nasıl bir sıralama olacağı belirlenebilmektedir (Arslankaya ve Göraltay, 2019, s.13). Bu teze konu olan etki değerlendirme yöntemlerinin değerlendirilmesinde, ÇKKV yöntemlerinden faydalanılacaktır.

3.1.1. Uygulama Kapsamı

Tez ilk olarak uygun bulunan değerlendirme yöntemlerini bir disiplin içerisinde sunmakta, daha sonrasında bir uygulama örneği ile sunulan yöntemlerden bir kısmının görselleştirilmesi sağlanmaktadır. Uygulama aşamasında ÇKA'nın 2010-2015 yılları arasında çağrısını gerçekleştirdiği dokuz programın MDP değerlendirmesi ve etki

analizi yapılacak, metodolojiler konsolide edilecektir. Tablo 2’de görüldüğü üzere, uygulama kapsamında ele alınan mali destek programlarından 6 tanesi küçük ölçekli altyapıya yönelik, 3 tanesi ise sosyal kalkınmaya yönelik uygulanmıştır.

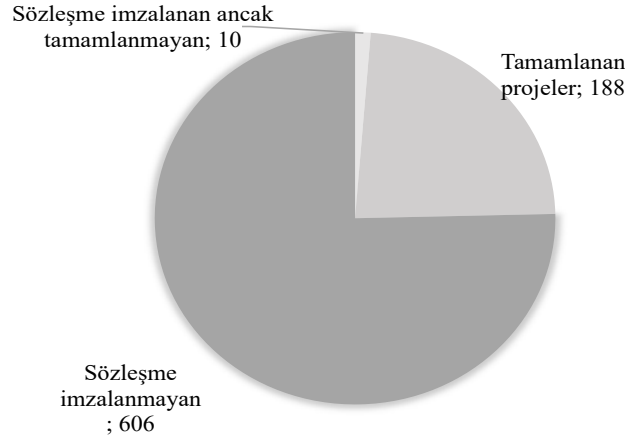
Tablo 2.

Kapsamına Göre Mali Destek Programları

Küçük Ölçekli Altyapı (KÖA) MDP	Sosyal Kalkınma MDP
2010 yılı KÖA MDP	2010 yılı Sosyal Kalkınma MDP
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	2011 yılı Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP
2012 yılı İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi KÖA MDP	2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	
2014 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	
2015 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	

2010-2015 yılları arasında yürütülen ve bu tezin örnek uygulamasına konu olan dokuz program, genel olarak kar amacı gütmeyen kurum kuruluşlara dönük tasarlanmıştır. Sosyal Kalkınma ve Küçük Ölçekli Altyapı MDP’den oluşan dokuz programa toplamda 804 başvuru gelmiş, başvurulardan 198’i ile sözleşme imzalanmış, sözleşme imzalanan bu projelerden ise 188’i başarıyla tamamlanmıştır. Yaklaşık 63 Milyon TL tahsis edilen programlarla, sözleşmeye bağlanan destek tutarı 41,5 Milyon TL olmuştur. 36 Milyon TL’ye yakın bir bütçe bölge kurum kuruluşlarına kullanıdırılmıştır. Eş finansmanla birlikte toplam yatırım tutarı tutar yaklaşık 48 Milyon TL olmuştur.

Şekil 3’de destek alan, almayan ve sözleşmesi feshedilen proje bilgileri yer almaktadır.

Şekil 3. Araştırma kapsamındaki projelere gelen başvuru ve tamamlanan proje sayıları
Yıllara Göre Program Amaç ve Öncelikleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3.
Yıllara Göre Program Amaç ve Öncelikleri

Yıl	Program Amaç ve Öncelikleri
2010	<u>KÖA MDP</u> Amaç: Bu mali destek programının amacı TR62(Adana, Mersin) Düzey 2 Bölgesi'nin iş ve yaşam koşullarının iyileştirilmesidir. Öncelikler: Öncelik 1: Bölgenin iş koşullarını iyileştirilmesi Öncelik 2: Bölgenin turizm potansiyelinin geliştirilmesi Öncelik 3: Çevresel sorunların sürdürülebilir bir yaklaşımla çözülerek yaşam kalitesinin iyileştirilmesi <u>Sosyal Kalkınma MDP</u> Amaç: Bu mali destek programının amacı TR62 (Adana, Mersin) Düzey 2 Bölgesi'nin sosyo-ekonomik uyum sorunlarının ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır. Öncelikler: Öncelik 1: Göçle gelen nüfusun sosyal hayata uyumunun sağlanması Öncelik 2: Dezavantajlı grupların sosyal hayata uyumunun sağlanması Öncelik 3: Kültürel değerlerin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması Öncelik 4: Rekabetçi bir ekonomi ve bilgi toplumunun gerektirdiği doğrultuda nitelikli işgücünün yetiştirilmesi Öncelik 5: Bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik olarak Feke, Saimbeyli, Aladağ, Tufanbeyli, Karaisalı, Yumurtalık, İmamoğlu, Karataş, Gülnar, Aydıncık, Mut, Çamlıyayla ilçelerinde gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi

2011 KGX MDP

Amaç: Programın amacı, bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır.

Öncelikler:

Öncelik 1: İmamoglu, Karataş, Pozantı, Yumurtalık, Aydıncık, Bozyazı, Çamlıyayla ve Mut ilçelerinin doğal kaynaklara dayalı olarak gelişmesinin sağlanması

Öncelik 2: Aladağ, Feke, Karaisalı, Saimbeyli, Tufanbeyli ve Gülnar ilçelerinde gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve yaşam standardının yükseltilmesi

Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP

Amaç: Programın genel amacı, bölgeye göçle gelen nüfusun sosyal ve iktisadi uyumunun sağlanmasıdır.

Öncelikler:

Öncelik 1: Göçle gelen nüfusun kent yaşamıyla ve toplumun diğer kesimleriyle entegrasyonunun sağlanması

Öncelik 2: Göçle gelen nüfusun yoğun olarak yaşadığı sorunlu bölgelerde çevresel/ mekansal iyileştirme düzenlemelerinin yapılması

Öncelik 3: İşgücünün mesleki niteliklerinin kentsel iş kollarının taleplerini karşılar niteliğe kavuşturulması

2012 İKYKİ KÖA MDP

Amaç: Bu mali destek programı bölgenin iş ve üretim altyapısının geliştirilmesi, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların geliştirilmesi, yaşlı ve engellilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesini amaçlamaktadır

Öncelikler:

Öncelik 1: Bölgenin iş ve üretim altyapısının geliştirilmesi

Öncelik 2: Tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların geliştirilmesi

Öncelik 3: Yaşlı ve engellilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi

Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP

Amaç: Bu programda kadınların toplumsal yaşama daha fazla katılarak sosyal statülerinin iyileştirilmesine yönelik işgücüne katılımını teşvik etmek ve meslek eğitimlerinin yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

Öncelikler:

Öncelik 1: Kadınların meslek edindirme ve girişimcilik programları yoluyla iş yaşamına ve bölge ekonomisine katkılarının artırılması

2014 **Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP**

Amaç: Programın genel amacı, Çukurova Bölgesi'nde metropol alan dışında kalan yerleşim yerlerinde gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesine yardımcı olacak üretim altyapısının geliştirilmesi ve bölge içi gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasıdır.

Öncelikler:

Öncelik 1: Üretim verimliliğinin artırılmasına yönelik altyapının geliştirilmesi

Öncelik 2: Gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik altyapının geliştirilmesi

Öncelik 3: Pazarlama imkânlarının geliştirilmesi ve pazar ağlarının güçlendirilmesine yönelik altyapının geliştirilmesi

Öncelik 4: Kırsal alanda yoğunlaşan sektörlerin teknoloji altyapısının güçlendirilmesi

Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP (ÜRCEP)

Amaç: Programın genel amacı, Çukurova Bölgesi'nde rekabet gücü, Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin artırılması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik küçük ölçekli altyapının güçlendirilmesidir.

Öncelikler:

Öncelik 1: Bölgenin rekabet gücünün yükseltilmesi, Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin artırılması

Öncelik 2: Çevresel sürdürülebilirliğe yönelik altyapının geliştirilmesi

Öncelik 3: Turizm altyapısının geliştirilmesi

2015 **Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP (ÜRET)**

Amaç: Programın genel amacı, Bölgenin rekabet gücü, Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin artırılması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik küçük ölçekli altyapının güçlendirilmesidir.

Öncelikler:

Öncelik 1: Bölgenin Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin artırılması

Öncelik 2: Çevresel sürdürülebilirliğe yönelik altyapının geliştirilmesi

Öncelik 3: Turizm altyapısının geliştirilmesi

3.1.2. Yöntem

Etki analizi bir programın, faaliyetin, düzenlemenin, yatırımın veya projenin sonuçlarının değerlendirilmesi, izlenmesi ve yönetilmesini kapsayan, bir faktörün etkisini inceleyen çalışmalardır. Etki analizlerinin birçok çeşidi bulunmakla birlikte en çok uygulananlar düzenleyici etki analizi, ekonomik etki analizi, sosyal etki ve destek programları etki analizleri şeklinde sıralanabilir. Bu çalışma ile programlar kıyaslanarak program performansları çıkarılmaya çalışılmıştır.

Verilerin toplanması ve işlenmesine göre etki analizi iki türde sınıflandırılabilir: Nicel yaklaşım ve nitel yaklaşım. Birbirini tamamlayan niceliksel ve niteliksel analiz yöntemlerinden her biri tek başına kullanılabildiği gibi birlikte de kullanılabilmektedir. Nicel etki analizleri program ve sonuçlar arasındaki nedensel ilişkileri sayısal olarak açıklamak için daha uygundur. Nedensellik Aristo ve Kant gibi ünlü filozofları da üzerinde düşündürmüş ve bilimin temel taşlarından olmuştur. Nitel yöntem ise nicel yöntemlerle elde edilemeyen yorumlar, görüşler ve öneriler, alınabilecek daha çok kişisel verilerdir (Yalçın ve Güner, 2015, s.20).

Bu çalışma nicel ve nitel birlikte bir yöntem yaklaşımını kullanmaktadır. Anket tasarlanırken açık uçlu sorularla kişisel görüşler ve eğilimler de elde edilmeye çalışılmıştır. Bir nitel analiz çalışması da anket sonunda görüşme/mülakatlar ile yapılan analizlerdir. Sorun yaşamış başvuru sahipleri ile birebir görüşülerek sorunun kökeni araştırılmış derinlemesine mülakatlar ile yaşanan soruna ilişkin kilit noktaların açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Anket sonucu elde edilen veriler ile de nicel çalışmalar yapılmıştır.

Elde edilen bilgiler etkililik, etkinlik, ilgililik ve sürdürülebilirlik başlıkları ve kriterleri açısından ÇKKV yöntemleri ile irdelenmiş, programa özel bilgiler, bu tez çalışmasının sonuç ve öneriler kısmında paylaşılmıştır.

3.1.3. Evren ve Örneklem

Uygulama kapsamına alınan, ÇKA'nın 2010-2015 yılları arasında verdiği MDP'lere yönelik uygulanan anketlerde, araştırma evreni bu programların tüm yararlanıcılarıdır. Programlardan destek alan yararlanıcı statüsünde 188 proje bulunmaktadır. Anket uygulanacak kişiler belirlenirken proje hakkında detaylı bilgi verebilecek kişilerin seçimine özen gösterilmiştir. Öncelikle proje idari personeli arasından seçim yapılmış, bu kişilere ulaşamadığı takdirde kurum idari personeli veya projeye hakim idari personelin görevlendirdiği bir personel ile görüşmeler yapılmıştır. Program uygulama yılının daha güncel olduğu projelerde proje personeline ulaşmak kolaylaşmıştır.

3.1.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmamızın uygulama kısmında, MDP'lerin performans puanları hesaplanacaktır. Performans puanlarının, program amacı, bulunulan il, destek alan

kuruluş ve değerlendiriciye göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmaktadır.

H₁: Programların performans değerleri arasında, anket sorularını cevaplayan personelin görevine göre bir farklılık bulunmamaktadır.

H₂: Programların performans değerleri arasında illere göre bir farklılık bulunmamaktadır.

H₃: Programların performans değerleri arasında programın amacına göre bir farklılık bulunmamaktadır.

H₄: Programların performans değerleri arasında, destek alan kuruluşlara göre bir farklılık bulunmamaktadır.

3.2. Araştırmanın Aşamaları ve Veri Kaynakları

Etki değerlendirmesi çalışması, birincil ve ikincil verilerin derlenmesi ve analizini içeren kapsamlı bir metodoloji ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde, ilk olarak idari kayıtlar incelenmiş ve mevcut bilgiler toparlanmıştır. İkinci olarak planlama ve araç geliştirme aşamasında ne tür bilgilere ihtiyaç duyulduğu ve bu bilgilere ulaşmak için hangi araçların seçilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Üçüncü aşamada yapılandırma ve her bir program özelinde sahadan veri toplamaya yönelik anket soru formlarının oluşturulması, dördüncü aşamada verilerin toplanması, beşinci aşamada toplanan verilerin analiz edilerek sunulması, altıncı aşamada ise değerlendirme sonuçlarına göre önerilerin oluşturulması metodoloji olarak uygulanmıştır.

Çalışmamızda veri kaynağı olarak program rehberi, programda yürütülen projeler, projelere ilişkin raporlar, yararlanıcı anketleri, program kapanış raporları ve idari kayıtlar kullanılmıştır.

Anket çalışması aşamasında sosyal programlarının kendi içinde küçük ölçekli altyapı programlarına göre daha benzer bir görünümde olması ve altyapı programlarının odaklarının çok farklı olması nedeniyle 6 altyapı programı için temelde tek anket tasarlanmış proje amaçlarına dair öncelikler özelinde sorular ile farklılaştırılmıştır. 3 sosyal programa da tek bir anketin tasarlanmasına ve sosyal kalkınmaya özgü parametrelerin burada incelenmesine karar verilmiştir.

Anket çevrimiçi şekilde tasarlanarak kurum yetkilileri ile paylaşılmıştır. Anket tasarımı pilot çalışma neticesinde düzenlenmiştir.

Anket tasarımında daha önce kar amacı gütmeyen kurumlara verilen desteklerin

sonuçlarını ölçmek üzere kullanılmış bilimsel bir ölçek bulunamamıştır. Bu sebeple bu araştırmada kullanılmak üzere hazırlanan anket, OECD (2008)’ye göre belirlenmiş olan etkililik, etkinlik, etki, sürdürülebilirlik, ilgililik ve tutarlılık kavramları özelinde; etkililik, etkinlik ve sürdürülebilirlik ölçekleri çerçevesinde hazırlanmıştır.

OECD komitesi 10 Kasım 2019 tarihli kararı ile tutarlılık kavramını listeye eklemiştir. Anket çalışması Kasım 2019 tarihinde başladığından dolayı, tutarlılık boyutu anket ölçeğine dahil edilmemiştir (OECD, 2021, s18).

Çalışma kapsamında yaklaşık 35 dakika süren pilot çalışma yapılmış, sosyal program için 38 altyapı ve kırsal programları için 40 sorudan oluşan anket, projelerden sorumlu kişiler ve/veya kurum sorumluları tarafından cevaplanarak, anket çalışması tamamlanmıştır. Anketlerin doldurulmasına 2019 tarihinde başlanılmış, anketler Aralık 2020 tarihinde tamamlanabilmiştir.

Anket sorularına verilen cevapların işaretlenmesi için 3’lü Likert ölçeği kullanılmıştır. 1: Katılmıyorum, 2: Fikrim Yok ve 3: Katılıyorum cevaplarını ifade etmektedir.

3.3. Araştırmanın Hukuki Boyutu

4 Sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 188’inci maddesine göre Ajansların görev ve yetkileri belirlenmiştir.

4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi dışında, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 8’nci maddesi gereğince, oluşturulan bölge planları 2023 yılına kadar yürürlüktedir. Bunun yanında, 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı’na göre yerel birim sayılan Ajanslara yatırım teşvikleri kapsamında görevler de verilmiştir.

Ajansların kuruluş çerçevesinde Ajansların esas fonksiyonunun; “Bölgesel ve yerel kalkınma gibi çok sektörlü, yatay ve mekan boyutu olan bir konuda koordinatör, organizatör, katalizör rol alması, kaynak tahsis mekanizmasını kullanarak bütün ilgili kurum ve kuruluşları yönlendirmesi, yerel aktörleri harekete geçirmesi, özel sektöre, yerel yönetimlere, sivil topluma ve kamu kuruluşlarına teknik, idari ve mali destek sağlayarak uygulamaların ve yatırımların bölgesel/yerel/ulusal kalkınma bakımından etkinliğinin artırılmasını sağlaması” bulunmaktadır.

Bu çerçeve ile verilen destekler için programların kıyaslanması amacı doğrultusunda nicel yöntemlerin kullanılması ile gerçekleştirilen bu çalışma, uluslararası değerlendirme kriterleri ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Kalkınma Ajanslarınca Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” doğrultusunda; programların

- bölge ve yararlanıcılar için uygunluğunu (ilgililik kriteri),
- etkin ve etkili bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini,
- ortaya koydukları etkilerini,
- etkilerinin sürdürülebilirliğini

analiz etmekte; tüm bunlardan hareketle yeni tasarlanacak programlara öneriler sunmaktadır.

3.4. Önerilen Yöntemler

Ajans desteklerinde destek alan kuruluşlara göre temel olarak 2 çeşit mali destek sunulmaktadır. Kar amacı gütmeyen ve güden kurumlara dönük desteklerin amaç fonksiyonlarının farklı olması, değerlendirmede kullanılacak yöntemlerin farklılaşmasına yol açmaktadır.

Tablo 4 ile senaryolara göre etki analizi için öneriler sunulmuştur.

Tablo 4.

Değerlendirme Metotlarının Avantaj ve Dezavantajları

	Hesaplama yöntemleri	Grubu	Avantajları	Dezavantajları
Katkısallık	Dara kaybı, Deplasman, Sızıntı, İkame ve çarpan etkileri	Kar Amacı Güden ve Kar Amacı Gütmeyen	Programları kıyaslamada etkilidir. Net sonuçlara ulaşılır	Anket sonuçlarına bağlı olduğundan az veri ile geneli yansıtmayabilir. Tek programın değerlendirilmesinde uygun değildir.
Karşıt durum etki değerlendirme	Rastgele Dağıtım (Randomized Selection Methods) Enstrüman Değişkenler- rastgele promosyon (Instrumental Variables) Regresyon süreksizlik tasarımı Farkın Farkı (Differencing) Eğilim Skoru Eşleştirme (Propensity Score Matching) Etki modellemesi	Kar Amacı Güden	Net veriler üzerinden hesaplama yapılır. Model kurulması sonrası hızlı sonuç verir	Sonuç her zaman çıkmayabilir. Karşıt durumu oluşturan kontrol grubunun da verileri gerekir.
Yapısal modeller (Modelleme veya simülasyon etki değerlendirme)	Sosyal Hesaplar Matrisi (SHM), Girdi-çıkı tabloları, Hesaplanabilir Genel Denge Modelleri	Kar Amacı Gütmeyen	Daha genel resme odaklanır. Net veriler üzerinden hesaplama yapılır.	Uygulanan bölge için girdi çıktı analizi gerekir. Karmaşık ve küçük bütçeli uygulamalarda kullanılması zordur.
Çok kriterli karar verme yöntemleri	AHP, TOPSİS, VİKOR, PROMETHEE-2 ve VZA	Kar Amacı Gütmeyen	Programları kıyaslamada etkilidir. Net sonuçlara ulaşılır	Anket sonuçlarına bağlı olduğundan az veri ile geneli yansıtmayabilir. Tek programın değerlendirilmesinde uygun değildir.

3.5. Örnek Uygulamada Kullanılan Yöntem

Bu tezde verilerin toplanmasının ardından uygulanacak yöntemin belirlenmesi

konusunda, verilerin rastlantısal olmaması, seçim kriterleri nedeniyle deneysel yöntemlerin kullanılamaması, öncül verilerin olmaması ile yarı deneysel yöntemlerin kullanılamaması sonucunda, ÇKKV yöntemlerinin kullanılması planlanmıştır. Destek sonuçlarının ölçülmesi adına sosyal program için 38, altyapı ve kırsal programları için 40 sorudan oluşan bir anket ile destek alan kurum personeline projenin katkıları ile ilgili sorular sorulmuştur. Anket sonuçları ile elde edilen veriler ile desteklerden elde edilen sonuçların değerlendirmesine çalışılmıştır.

Kalkınma Ajansları desteklerinin bugüne kadar yapısal modeller (Modelleme veya simülasyon etki değerlendirme) ile değerlendirilmesi, karşıt durum etki değerlendirme yöntemi ile ve katkısallık açılarından değerlendirme örnekleri mevcuttur. Diğer kurumların desteklerinin ölçümünde kullanılsa da ajansların desteklediği projelerde etkilerin ÇKKV teknikleri ile ölçümü yaygınlaşmamıştır.

Tablo 5.

Yöntemlere Göre Kamu Müdahaleleri ile İlgili Uygulama Örnekleri

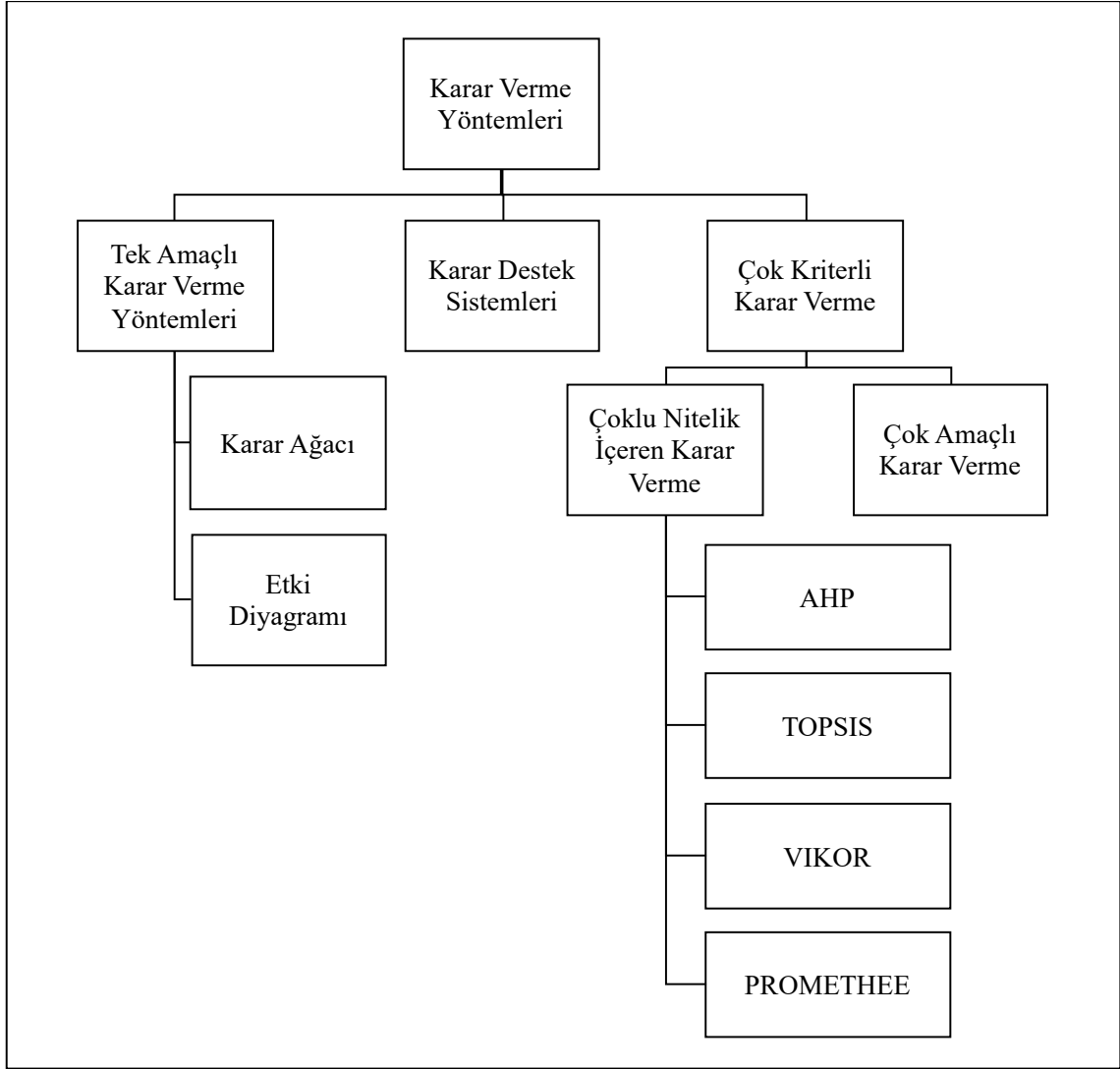
Yöntem	Uygulama Örnekleri
Katkısallık	- Ersayın Z. (2012) Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Kamu Müdahalelerinde Katkısallığın Değerlendirilmesi: Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları Kobi Destekleri Örneği (Uzmanlık Tezi)
Karşıt durum etki değerlendirme	- MEYDAN, M. Caner (2014) Kalkınma Ajansları Desteklerinin Değerlendirilmesi: Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği, Kalkınma Bakanlığı, (Yayınlanmış Uzmanlık Tezi), - KUZKA, (2017) Karşıt Durum Etki Değerlendirmesi Raporu - ÇKA, (2022) 2010-2016 İşletmelere Yönelik Mali Destek Programları Etki Analizi. - DEMİREL CÜMANDÜR A.K. (2022) 2014 Yılı Güçlü Girişimcilik Mali Destek Programının Uygulama Sonrası Değerlendirilmesi ve Eğilim Skoru Eşleştirme Analizi.
Yapısal modeller (Modelleme veya simülasyon etki değerlendirme)	- ORAN, (2020) 2014 Yılı Mali Destek Programı Etki Analizi

Karar verme yöntemleri altında incelenen ÇKKV yöntemleri alternatifleri sıralamaya dönük birçok yöntem içermektedir. Bu yöntemlerden bazıları ise tek amaçlı karar verme (TAKV) yöntemleri, ÇKKV yöntemleri ve karar destek sistemleridir (KDS) (Zhou, Ang ve Poh, 2006, s.2605).

ÇKKV, karar alacak kişilerin alternatifleri farklı kriterler doğrultusunda bir değerlendirmeye tabi tutarak seçmesi ya da sıralamasını sağlamaktadır. Kriterlerin olumlu ve olumsuz etkilerinden bir pozisyon oluşturarak optimal seviyede fayda sağlamayı hedefler. Amaçların çelişkili ve tek olmaması halinde çok amaçlı karar verme yöntemine örnek olarak amaç fonksiyonlarının ve kısıtlamaların doğrusal fonksiyonlar olduğu çok amaçlı doğrusal programlamadır. Birden çok çelişkili nitelik ile tüm alternatifleri değerlendirerek ve önceliklendirerek bir amaç etrafında sıralama ya da tercih yapılması gerektiğinde en yaygın kullanılan yöntemler; AHP TOPSIS VIKOR ELECTRE ve PROMETHEE'dir (Zhou, 2006, s.2606).

Yöntemlerden sıklıkla kullanılan AHP temelli TOPSIS, VIKOR ve PROMETHEE-2 performans sıralaması yapılabilmesi için temel yöntemler olarak alınmıştır.

Şekil 4. Karar verme yöntemleri

Kaynak: Mutlu ve Sarı, 2017, s.182

3.5.1. TOPSİS

ÇKKV yöntemlerinden bir tanesi TOPSIS yöntemidir. Hwang ve Yoon (1981)'dan referans alınarak Chen ve Hwang'da (1992) tarafından sunulmuştur. Bu yöntem seçilen alternatifin ideal çözümden uzaklığının en kısa olması gerektiği ve ideale en uzak çözümden en uzak olan noktayı bulmaya çalışır. Yöntem bu uzaklıkların göreceli önemini dikkate almaz (Tzeng ve Opricovic, 2004, s.449).

TOPSIS prosedürü yedi adımdan oluşmaktadır:

(1) Karar ve kriter matrisinin oluşturulması

A_{ij} : Karar matrisinde i değişkenleri karar verilecek sınıfı, j değişkenleri de kararı etkileyecek kriterleri sembolize etmektedir.

$$A_{ij} = [a_{11} \cdots a_{i1} \vdots \vdots a_{i1} \cdots a_{ij}]$$

(2) Normalleştirilmiş karar matrisinin oluşturulması

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{j=1}^J a_{ij}^2}}$$

$$j=1,2,3,\dots,J \quad i=1,2,3,\dots,n$$

(3) Ağırlıklı normalleştirilmiş karar matrisinin oluşturulması

v_{ij} = Ağırlıklı normalleştirilmiş değer

$$v_{ij} = w_i \cdot r_{ij}$$

$$j=1,2,3,\dots,J \quad i=1,2,3,\dots,n$$

(4) İdeal ve ideale en uzak çözümün belirlenmesi

$$A^+ = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_n^+\} = \{(v_{ij} \mid j \mid i \in \varphi), (v_{ij} \mid j \mid i \in \omega)\}$$

$$A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\} = \{(v_{ij} \mid j \mid i \in \varphi), (v_{ij} \mid j \mid i \in \omega)\}$$

Kriterler fayda yönlü ise pozitif ideal çözüm kümesinde, φ maksimizasyonu ve idealden en uzak çözüm kümesinde, ω minimizasyonu göstermektedir. Aynı şekilde kriter maliyet yönlü ise pozitif ideal çözüm kümesinde φ minimizasyonu ve idealden en uzak çözüm kümesinde ω maksimizasyonu nitelemektedir.

(5) Ayırma ölçülerinin hesaplanması

Bu aşamada alternatiflerin karşılaştırma kriterlerinin pozitif ve negatif ideal çözüm kümesinden öklidyen uzaklıkları hesaplanır. Elde edilen ideal çözümler kümelerinden sapma değerleri Pozitif İdeal Ayırım (D_j^+) ve Negatif İdeal Ayırım (D_j^-) olarak adlandırılır. Bu aşamada aşağıdaki formüller uygulanır.

Olumlu idealden ayırmanın farkı:

$$D_j^+ = \sqrt{\sum_{i=1}^n (v_{ij} - v_{ij}^+)^2} \quad j = 1, 2, \dots, J$$

Olumsuz idealden ayırmanın farkı:

$$D_j^- = \sqrt{\sum_{i=1}^n (v_{ij} - v_{ij}^-)^2} \quad j = 1, 2, \dots, J$$

(6) Alternatifin ideal çözüme göreli yakınlığının hesaplanması

$$C_j^+ = \frac{D_j^-}{D_j^+ + D_j^-} \quad j = 1, 2, \dots, J$$

(7) Tercih sırasının belirlenmesi

Formülde gösterilen C_j^+ değeri $0 \leq C_j^+ \leq 1$ aralığında yer alır ve C_j^+ değerinin 1'e yakın olması ideal çözüme olan yakınlığını ve 0'a yakın olması ideal çözüme olan uzaklığını gösterir. (Ertuğrul, 2014, s.271,272)

3.5.2. VIKOR

VIKOR yöntemi, karmaşık sistemlerin çok kriterli optimizasyonu için geliştirilmiştir. VIKOR birbiriyle çelişen kriterlerin yer aldığı bir karar verme probleminde kriterlerin uyabildiği bir sıralama vermekte ve ideale en yakın uygun alternatif çözümü sunmaktadır. Bu yöntem, çelişen kriterlerin varlığında bir dizi alternatif arasından sıralamaya ve seçime odaklanır. Sıralanması gereken her alternatifin her bir kriter fonksiyonuna göre değerlendirilerek, ideal alternatife yakınlık ölçüsü sayesinde bir sıralama yapmaktadır. VIKOR, bir bir toplama işlevi olarak kullanılan Lp-metriğinden geliştirilmiştir.

Alternatiflerin her bir kritere göre değerlendirildiğinde, sıralama ideal çözüm yakınlık ölçüsü belirlenerek gerçekleştirilir.

VIKOR yönteminin uygulama aşamaları (Tzeng, 2004, s445);

(1) Tüm kriterlere göre en iyi (f_i^+) ve en kötü (f_i^-) değerlerinin bulunması

$$f_i^+ = \max f_{ij} \quad f_i^- = \min f_{ij}$$

(2) S_j ve R_j değerlerinin hesaplanması

Her bir kriter için en iyi f_i^+ ve en kötü f_i^- değerleri hesaplandıktan sonra her bir alternatif için S_j ve R_j değerleri hesaplanır. S_j değeri ortalama grup, R_j ise ideale en uzak grup değerini gösterir.

$$S_j = \sum_{i=1}^n w_i (f_i^+ - f_{ij}) / (f_i^+ - f_i^-)$$

$$R_j = \max_i [w_i ((f_i^+ - f_{ij}) / (f_i^+ - f_i^-))]$$

$j = 1, 2, \dots, J$

(3) Q_j değerlerinin bulunması.

Her bir alternatif için değerlendirme kriterlerine göre belirlenen Q_j değerleri alternatifin maksimum faydasını gösterir.

$$Q_j = \frac{v(S_j - S^+)}{(S^- - S^+)} + \frac{(1-v)(R_j - R^+)}{(R^- - R^+)}$$

$$S^+ = S_j \quad j, \quad S^- = S_j \quad j$$

$$R^+ = R_j \quad j, \quad R^- = R_j \quad j$$

$j = 1, 2, \dots, J$

v değeri, maksimum grup faydasını sağlayan strateji için ağırlığı ifade ederken, $(1-v)$ değeri karşıt görüştekilerin minimum pişmanlığının ağırlığını ifade etmektedir

(Tzeng vd., 2004, s.450). Genellikle $v = 0,5$ kullanılır.

(4) Alternatiflerin, azalan düzende S, R ve Q değerlerine göre sıralanması

En küçük Q_j değerine sahip değerlendirme alternatifi, alternatif grubu içerisindeki en iyi seçenek olmaktadır. (Ertuğrul, 2014, s.273,274)

Sonucun geçerliliği için iki koşul sağlanmalıdır. Bu koşullar sağlandığında, minimum Q değerine sahip alternatfin en iyi veya en uygun alternatif olduğu söylenebilmektedir.

Koşul (1)

$$Q(A_1) - Q(A_2) \geq D(Q)$$

Bu eşitsizlikte A_1 , en düşük Q değerine sahip olan birinci en iyi alternatif, A_2 ise en iyi ikinci alternatiftir. $D(Q) = 1/(J-1)$ şeklinde ifade edilmektedir. J, değerlendirme birimi sayısını göstermektedir. Değerlendirme birimi sayısı 4'ten küçükse $D(Q) = 0,25$ alınır

Koşul (2)

En iyi Q değerine sahip A_1 alternatifi S ve R değerlerinin en az bir tanesinde en iyi skoru elde etmiş olmalıdır.

Koşullardan biri karşılanmazsa, uzlaşık çözüm kümesi şu şekilde önerilir:

2.Koşul sağlanmıyorsa A_1 ve A_2 alternatifleri,

1.Koşul sağlanmıyorsa $A_1, A_2, \dots, A_n$ alternatifleri $Q(A_n) - Q(A_1) \geq D(Q)$ eşitsizliği dikkate alınarak ifade edilir. Bu koşulun sağlanamaması bazı alternatifler arasında belirgin bir fark olmadığını göstermektedir (Opricovic ve Tzeng, 2004,451).

Q'ya göre sıralanan en iyi alternatif, minimum Q değerine sahip olandır.

3.5.3 PROMETHEE-2

PROMETHEE-2 zenginleştirme değerlendirmesi için tercih sıralamasının “preference ranking organization method for enrichment evaluation” baş harflerinden oluşturulmuştur (Abdullah vd., 2019, s.271). Bu yöntem Jean-Pierre Brans'ın 1982 yılında Kanada'da geliştirdiği bir yöntemdir. PROMETHEE-2 analizi seçeneklerin kriter özelinde ikili olarak kıyaslanarak elde edilen sonuçlara göre seçimin değiştiği bir yöntemdir. Bu açıdan diğer yöntemlerden ayrılmaktadır (Kaygısız, 2019, s.54). PROMETHEE-2 yöntemi, kriterlere göre alternatiflerin değerlendirilmesi ile başlar. Karar vericiler, alternatiflerin katkılarını her bir kritere göre karşılaştırdığında bilgi elde edilir.

(1) Yöntemde ilk önce kriterlere göre karar matrisinin oluşturulması aşaması yer almaktadır. Veriler her bir alternatifin her bir kritere göre performansının görüldüğü bir değerlendirme matrisi hazırlanmalıdır. Bu matris G_{ij} olarak adlandırılacaktır.

(2) İkinci olarak kriter ağırlıklarının bulunması gerekmektedir. Bu aşamada AHP gibi kriter ağırlıklarını hesaplamaya yarayan bir yöntem kullanılmaktadır.

(3) Karar matrisinin 0-1 aralığında normalize edilmesi aşamasında her alternatif için kriterden kaynaklı sayı topluluğunu benzeştirmek gerekmektedir.

$$R_{ij} = [X_{ij} - \min(X_{ij})] / [\max(X_{ij}) - \min(X_{ij})]$$

Alternatifler: $i = 1, 2, \dots, n$

Kriterler: $j = 1, 2, \dots, m$

(4) Performans farklılıklarının belirlenmesi: Her bir alternatif çifti arasındaki her bir kritere göre performans farkı hesaplanır. burada kriterlere göre sırasıyla i ve i' alternatiflerinin performansını gösterir, ve $d_j(i, i')$ bu performanslar arasındaki farkı gösterir. Bu aşamada dikkat edilmesi gereken;

$$d_j(i, i') = 0 \text{ eğer } R_{ij} \leq R_{i'j}$$

$$d_j(i, i') = R_{ij} - R_{i'j} \text{ eğer } R_{ij} > R_{i'j}$$

(1) Kriter ağırlığını hesaba katan toplam tercih fonksiyonu bu aşamada elde edilir.

$$\pi_j(i, i') = \frac{[\sum_1^m W_j \times d_j(i, i')]}{\sum_1^m W_j}$$

W_j : Kriterlerin ağırlıklarıdır.

(6) Ayrılan ve giren geçiş akışları bu aşamada bulunur.

Ayrılan akış;

$$\phi_{i=1}^{+n}(i) = \frac{1}{n-1} \sum_1^m \pi_j(i, i') \text{ eğer } i \neq i'$$

Giren akış;

$$\phi_{i'=1}^{-n}(i) = \frac{1}{n-1} \sum_1^m \pi_j(i, i') \text{ eğer } i = i'$$

burada n , alternatiflerin sayısıdır.

Burada her alternatif $(n-1)$ diğer alternatiflerle karşı karşıyadır. Çıkış akışı, bir alternatifin diğer alternatife ne kadar hakim olduğunu ifade ederken, giren akış, bir alternatife diğer alternatiflerin ne kadar hakim olduğunu gösterir. Bu geçiş akışlarına dayanarak, PROMETHEE-1 yöntemi alternatiflerin kısmi bir ön sıralamasını sağlarken, PROMETHEE-2 yöntemi tercih ilişkileri hakkında çok fazla bilgi kaybetmesine rağmen net akışı kullanarak sıralamayı verir.

Her alternatif için net geçiş akışı aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\phi(i) = \phi^+(i) - \phi^-(i)$$

$\phi(i)$ değeri ne kadar yüksekse, o kadar iyi alternatiftir. Dolayısıyla en iyi alternatif, en yüksek $\phi(i)$ değerine sahip olandır (Shakey, 2006, s.158).

3.5.4 AHP

AHP, 1970’li yılların ortasında Pensilvanya Üniversitesinden Thomas L. Saaty tarafından geliştirilmiştir ve karar verme yöntemi olarak kullanılan bir matematiksel teoridir. AHP literatürde ÇKKV konusunda en çok kullanılan yöntemlerden biridir (Munier ve Hontoria, 2021, s.2).

3.5.4.1. AHP Yönteminin Uygulama Adımları

AHP yönteminin uygulama adımları aşağıda sıralanmıştır.

(1) Hiyerarşik Yapının Oluşturulması

Karar amacı ile tepeden başlayarak karar hiyerarşisi oluşturulur. Orta seviyede kriterler ve en düşük seviyede ise alt kriterler bulunabilir.

(2) İkili Karşılaştırma Matrisleri ve Üstünlüklerin Belirlenmesi

Amaç ve kriterler belirlendikten sonra kriterlerin kendi aralarında önem derecelerinin belirlenmesi için karşılaştırma matrisi oluşturulur. Karar verici kriter matrisi kriterleri ikili olarak karşılaştırır. Bu karşılaştırmada n sayıda kriter için nxn boyutunda bir matris oluşturulur.

$$A = \begin{bmatrix} 1 & a_{21} & a_{31} & \dots & a_{n1} & 1/a_{21} & 1/a_{32} & \dots & a_{n2} & 1/a_{31} & 1/a_{32} & 1 & \dots & a_{n3} & \vdots & \vdots & 1/a_{n1} & 1/a_{n2} & 1/a_{n3} & \dots & 1 \end{bmatrix}$$

(3) Normalize matris değerlerinin bulunması

Kriterlerin ağırlıklarını belirlemek için, oluşturulan karşılaştırma matrislerindeki her sütuna ait değerler, bulunduğu sütun değerlerinin toplamına bölünerek Normalize matris değerleri bulunur. Kriter sayısı kadar sütun vektör elde edilerek, bunların bir araya getirilmesiyle B matrisi meydana getirilmektedir

$$b_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}}$$

$$B = [b_{11} \dots b_{n1} \vdots \vdots b_{1n} \dots b_{nn}]$$

(4) Amaca göre kriterlerin ağırlıklarının belirlenmesi

B matrisini oluşturan satır bileşenlerinin aritmetik ortalaması alınarak, kriterlerin önem değerini gösteren ağırlıklar (w) yüzdesel olarak bulunur. Bu ağırlıklar vektör şeklinde aşağıda gösterilmiştir.

$$w_i = \frac{\sum_{j=1}^n b_{ij}}{n}$$

$$W = [w_1 \ w_2 \ : \ w_n]$$

3.5.4.2 Tutarlılık Oranının (Consistency Ratio, CR) Hesaplanması

AHP’de kriter ağırlıklarının tutarlı olup olmaması sonuçları doğrudan etkileyen bir etmendir. Kriter ağırlıklarının tutarlılığı Tutarlılık Oranı (Consistency Ratio, CR) ile değerlendirilebilmektedir (Cengiz, 2020, s.62,63).

CI katsayısı aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{\sum_{j=1}^n a_{ij} w_j}{w_i}$$

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1}$$

Tutarlılığı değerlendirebilmek için “Rassal İndeks (Random Index-RI)” değerinin bilinmesi gerekir. n boyutlu karşılaştırma matrisleri için tanımlanan RI değerleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6.

N Boyutlu Karşılaştırma Matrisleri için Boyutlara göre RI değerleri

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
RI	0	0	0.5	0.9	1.1	1.2	1.3	1.4	1.4	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5	1.59
			8	0	2	4	2	1	5	9	1	3	6	7	

CI ve RI değerleri belirlendikten sonra “Tutarlılık Oranı (Consistency Ratio-CR)” hesaplanır (Mu ve Pereyra-Rojas, 2017).

$$CR = \frac{CI}{RI}$$

CR’nin 0.10’dan küçük çıkması durumunda karşılaştırma matrisinin tutarlı olduğuna karar verilir.

3.5.5. VZA

Etkinlik ölçümleri için çok çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. En çok kullanılan etkinlik ölçüm yöntemleri oran analizi, parametrik yöntemler ile parametrik olmayan yöntemlerdir. VZA da parametrik olmayan yöntemler arasında en çok kullanılan yöntemlerden birisidir (Wang, 2008, s.518).

Süreçler genellikle tek girdi ve tek çıktının olduğu faaliyetlerden oluşmamaktadır. Bu nedenle belirli bir girdi veya çıktı seçimine dayanarak en başarılı veya başarısız sürecin belirlenmesi mümkün görülmemektedir. VZA bu sorunun çözümüne dönük bir yöntem olarak bütün girdileri ve çıktıları aynı anda dikkate alan bir metottur.

VZA, Farrell'in (1957) çalışmasından esinlenerek 1978 yılında Charnes, Cooper ve Rhodes'un çalışmalarıyla sunulmuştur. VZA, sonuçlara göre birbirine benzer ekonomik karar birimlerinin göreceli etkinliklerinin ölçülmesini amaçlayan ve parametrik olmayan bir etkinlik ölçüm yöntemidir. Parametrik olmamasından dolayı girdi ve çıktı ile ilgili bir varsayım gerekmez. VZA birbiriyle uyumlu ve alternatiflerin karşılaştırılması için kullanılabilir. Girdi ve çıktıların birimleri bu analiz türünde aynı olmayabilir. VZA'da karşılaştırma kriterlerinin önceden ağırlıklandırılması gerekmemektedir.

$$\text{ETKİNLİK} = \Sigma \text{Ağırlıklandırılmış çıktılar} / \Sigma \text{Ağırlıklandırılmış girdiler}$$

VZA, üç aşamadan oluşmaktadır:

(1) Girdi ve çıktı kriterlerinin seçilmesi

Bu bölüm sonuçların oluşumuna bağlı girdilerin ele alınması için önemlidir. Modelin değişkenleri dikkatle seçilmelidir, aksi takdirde etkinliğin düşük çıkabileceği göz önüne alınmalıdır. Önceki çalışmalarda etkin olmayan girdi ve çıktıların sistemden çıkarılması gerektiği savunulmuştur.

VZA'da girdi ve çıktıların birbirini etkileyip etkilemedikleri yani otokorelasyona bakılması gerekir. Otokorelasyon olması durumunda girdi ya da çıktıların biri modelden çıkarılabilir.

(2) Etkinlik ölçümünün yapılması

Üretimin yapıldığı alana göre en uygun VZA modeli seçilerek girdi çıktı kümeleri birinci adıma göre kontrolden geçirildikten sonra etkinlik ölçümüne başlanır. Her bir karar birimi ile çözüm kümelerine ulaşılır.

Her bir karar birimi için 0 ve 1 arasında bir etkinlik değeri hesaplanır. Etkinlik skoru

1'e eşit olan birimler en iyi gözlem kümesini, aynı zamanda da etkinlik sınırını oluştururlar. Etkinlik değeri 1'den küçük olan karar birimleri ise göreceli olarak etkin değildir ve bu karar birimlerinin göreceli etkinlik değerleri sınıra olan uzaklıklarını temsil eder.

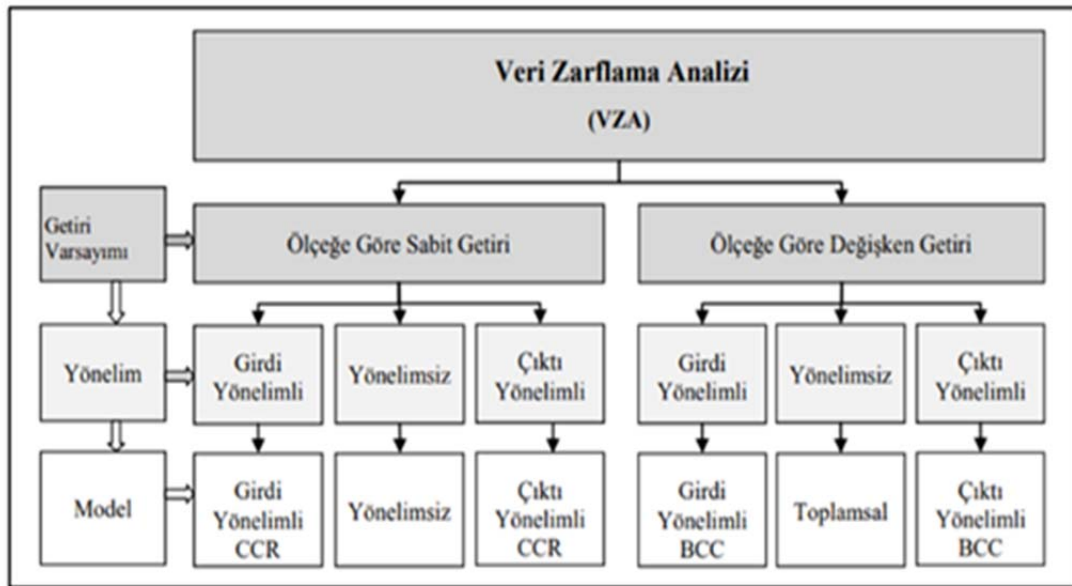
(3) Detay analizlerin yapılması

Düşük çıkan etkinlikler açısından iyileştirmelerin nerelerde yapılabileceği araştırılır.

CCR ve BCC modelleri girdi ve çıktı yaklaşımı olarak ikiye ayrılır. CCR ve BCC modelleri girdi ve çıktı yaklaşımı olarak ikiye ayrılır. CCR ve BCC modelleri girdi ve çıktı yaklaşımı olarak ikiye ayrılır. CCR ve BCC modelleri girdi ve çıktı yaklaşımı olarak ikiye ayrılır. CCR ve BCC modelleri girdi ve çıktı yaklaşımı olarak ikiye ayrılır.

Çıktı önemsenmeyen yaklaşımda ise girdilerin sabit kaldığı aynı girdilerle çıktıları arttırmaya dönük analizlerdir (Bayramoğlu, 2013, s.48).

Bu çalışmada çıktı yönelimli sabit etkiler varsayımı olan CCR modeli kullanılmıştır.

Şekil 5. VZA modelleri

Kaynak: Özden, 2008, s.170

BÖLÜM IV

BULGULAR

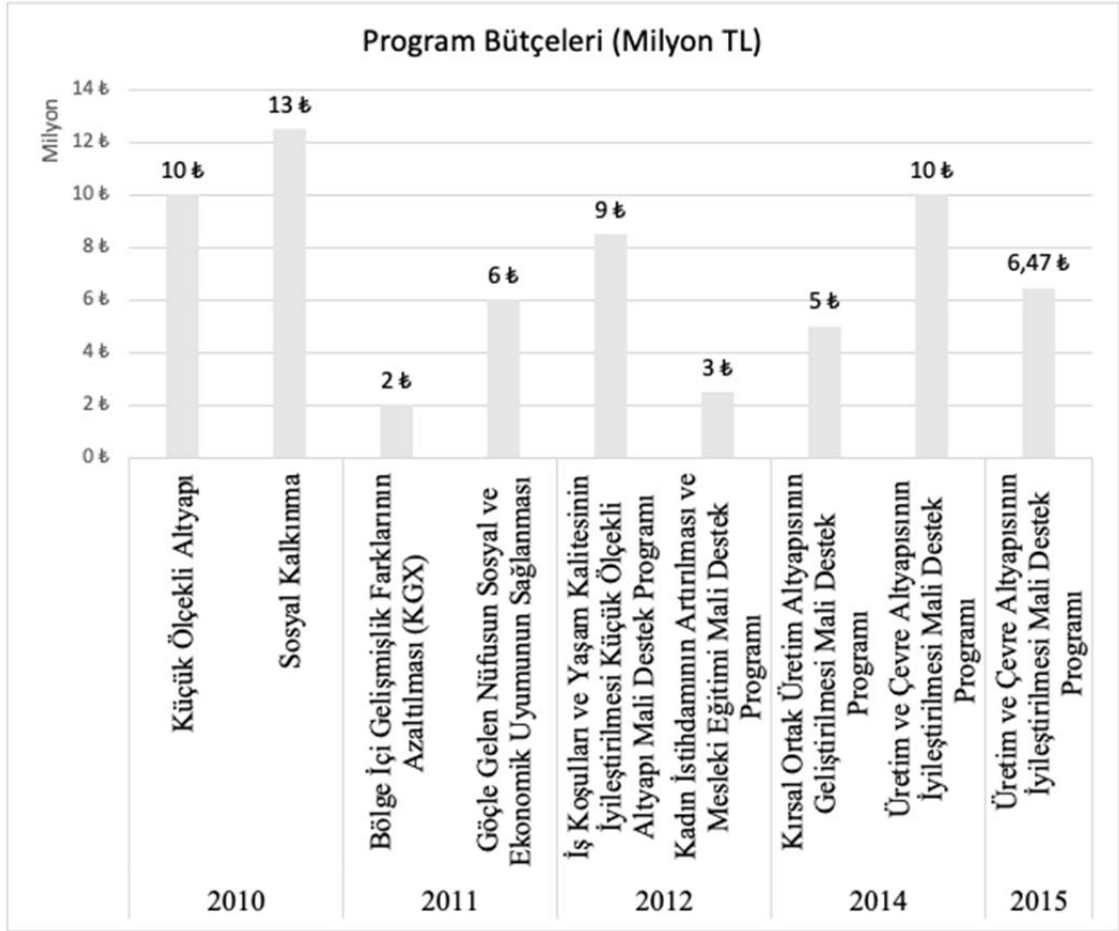
4.1 Anketlere Katılım Oranı

2010-2015 yılları arasında ÇKA tarafından sağlanan MDP'lerden destek alan yararlanıcı statüsünde 188 proje bulunmaktadır. Destek programlarının etki değerlendirmesi için yürütülen anket uygulaması kapsamında, resmi yazı, e-posta ve telefon ile uzun süreli yoğun bir çalışma yürütülerek, 151 projenin uygulayıcı kurum personeline ulaşılarak anket formu doldurulmuştur. Bu formlardan 7 tanesi eksik olarak doldurulduğundan dolayı kapsam dışında bırakılmış, analizlere 144 adet anket formu ile devam edilmesi uygun görülmüştür. Zaman içerisinde kapanan kurumlara ait 6 proje de hesaplama dahil edildiğinde, anketlere katılım oranı sosyal projelerde %80 altyapı projelerinde ise %86 seviyesinde gerçekleşmiştir. Genel katılım oranı %83 olarak gerçekleşmiştir.

4.2. Programlar Hakkında Genel Bilgiler

2006 yılından itibaren Adana, Mersin illerinde faaliyet gösteren ÇKA, 2016 yılına kadar mali destek programları kapsamında 22 program ile 639 projeye izleme ve finansman desteği sağlamıştır. 2011 yılında “2008, 2009 Mali Destek Programları Etki Değerlendirme Raporu” ile 188 projeye ait sonuçlar analiz edilmiştir. 263 proje ise 8 iktisadi kalkınma programı ile Kar amacı güden kurumlara verilen desteklerdir. Bu tezde ise 2010-2015 yılları arasındaki kar amacı gütmeyen kurumlara dönük uygulanan 9 program ve 188 proje sonucu oluşan etkilerinin ölçülmesine çalışılmıştır.

Program bütçelerinde 2012 yılı İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı MDP, 2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP, 2012 yılı Rekabetçilik ve Yenilik MDP, arasında ve 2015 yılı Mikro İşletmelerde Kurumsallaşma ve Rekabetçiliğin Geliştirilmesi MDP, 2015 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP, arasında bütçe aktarımları olmuş, son duruma göre programlara tahsis edilen tutarlar şekil 6’da gösterilmiştir.

Şekil 6. Destek programlarına göre bütçe tahsisleri

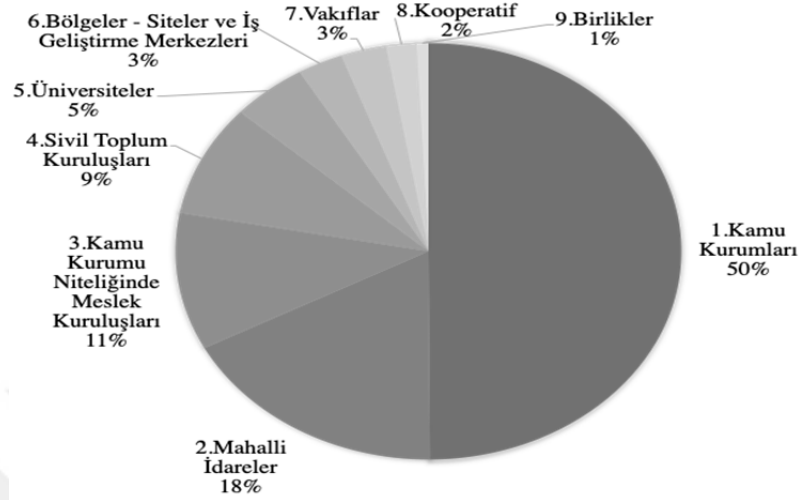
4.3. Projelere İlişkin İstatistiki Bilgiler

Tablo 7.

2010-2015 Yıllarındaki Başvuru Yapan Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Ait Projelerin Desteklenme Durumu

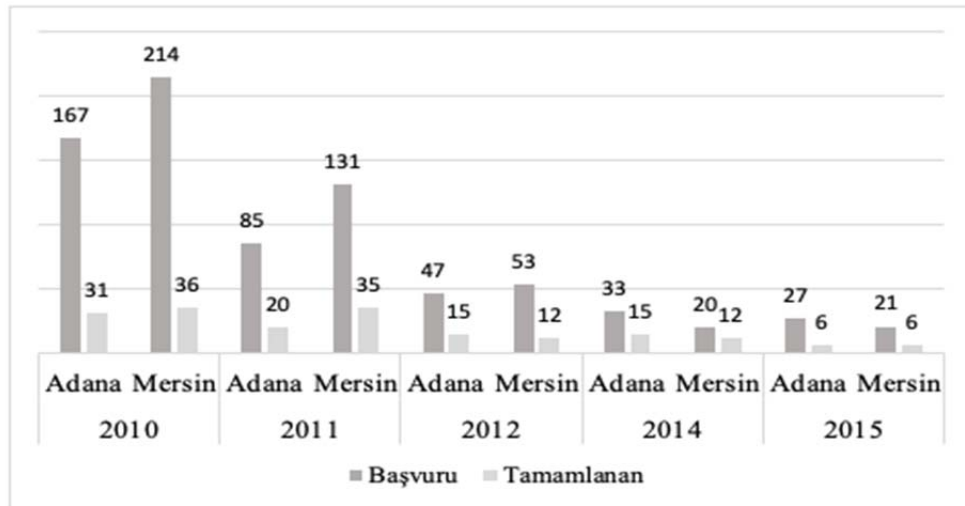
Programlar	Desteklenen Projeler	Desteklenmeyen Projeler	Başvurular
2010 Toplam	67	318	385
Küçük Ölçekli Altyapı MDP	13	62	75
Sosyal Kalkınma MDP	54	256	310
2011 Toplam	55	163	218
Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	13	51	64
Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	42	112	154
2012 Toplam	27	73	100
İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı MDP	18	14	32
Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	9	59	68
2014 Toplam	27	26	53
Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	12	9	21
Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	15	17	32
2015 Toplam	12	36	48
Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	12	36	48
Genel Toplam	188	616	804

Tablo 7’de 2010-2015 yılları arasındaki başvuru yapan kar amacı gütmeyen kuruluşlara ait projelerin desteklenme durumu yer almaktadır. Bu 5 yıl için ortalama her dört başvurudan sadece biri desteklenebilmiştir.

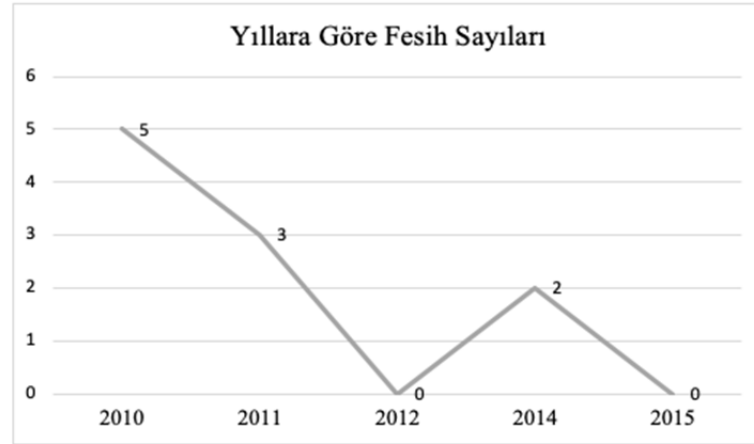
Şekil 7. 2010-2015 Yıllarında Türüne Göre Destek Alan Kurum Kuruluşları

Kar amacı gütmeyen kuruluşlardan desteklenen kuruluşlar arasında en fazla kamu kurumları bulunmaktadır. Belediyeler ise bu açıdan ikinci desteklenen kurumlar olmuştur. Destek alan kuruluşlar arasında birlikler ve kooperatifler diğer kuruluşlara göre daha az destek almıştır.

Şekil 8. 2010-2015 Yıllarında İllere Göre Yapılan Başvurular ve Alınan Destekler

Projelerin fesih sayıları incelendiğinde, yıllar itibariyle azalma eğiliminde olduğu şekil 9’da görülmektedir.

Şekil 9. Yıllara göre proje fesih sayıları

Anketlere verilen cevapların incelenmesi ve bir sonraki bölümde ölçme modelinin test analizi neticesinde ölçeklere uygun bileşenler çıkarılarak Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8

Ölçeklerin Alt Bileşenleri

Başarı ile tamamlanan proje sahiplerine yapılan ankette Etkililik puanı için üç maddeye verilen puanların aritmetik ortalaması alınmıştır. Bu maddeler;

Etkililik_1:Proje hedeflerimize rahat ulaştık.
Etkililik_2:Proje, hedeflediğimiz süreye uygun gerçekleşti
Etkililik_3:ÇKA desteği sayesinde projenin kapsamı genişledi ve ilgili kurumlar ile işbirliği imkânı arttı.

Etkinlik puanı için üç maddeye verilen puanların aritmetik ortalamaları alınmıştır. Bu maddeler:

Etkinlik_1: ÇKA desteği bütçenin daha etkin kullanılmasını sağladı.
Etkinlik_2: Projelerdeki satın alma sürecinin faydalı ve verimli olduğunu düşünüyorum
Etkinlik_3: Satın alınacak ekipmanların teknik özelliklerinin doğru olarak belirlenip bu şartları sağlayan en uygun tedarikçiler bulunmuş ve satın alma sürecinde bu konuda sorun yaşanmamıştır.

Sürdürülebilirlik puanı için iki soruya verilen cevaplar esas alınmıştır. Cevapların aritmetik ortalaması alınarak nihai sürdürülebilirlik puanı belirlenmiştir. Bu sorular:

Sürdürülebilirlik_1: Proje kapsamında geliştirilen/kurulan fiziki kullanım alan(lar)ı mevcudiyetini ve fonksiyonunu devam ettiriyor mu?
Sürdürülebilirlik_2: Proje faaliyetlerinin devamlılığını ne durumdadır?

Anket sorularına, 3'lü Likert ölçeği üzerinden verilen cevapların ortalama değerleri dikkate alındığında, programların ölçek bileşenleri tablo 8'deki gibi belirlenmiştir. Soruların cevap seçenekleri ise 1: Katılmıyorum, 2: Fikrim yok ve 3: Katılıyorum cevaplarını ifade etmektedir. Tablo 9'da anketlere verilen cevapların ortalaması alınarak sunulmuştur.

Tablo 9.

Programların Etkililik, Etkinlik ve Sürdürülebilirliklerine Göre, Ortalama Puanları

Mali Destek Programı Adı	Ortalama Etkililik	Ortalama Etkinlik	Ortalama Sürdürülebilirlik
2010 Sosyal Kalkınma MDP	2,86	2,78	1,96
2011 Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	2,88	2,95	1,98
2012 Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	2,89	3,00	2,06
2010 Küçük Ölçekli Altyapı MDP	2,67	2,88	2,41
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	2,50	2,75	2,38
2012 İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı MDP	2,58	2,72	2,46
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	2,97	2,88	2,50

2014 Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	2,79	2,90	2,38
2015 Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	2,72	2,92	2,50
Genel Toplam	2,80	2,86	2,19

4.4. Ölçme Modelinin Test Analizine Yönelik Bulgular

Anket yapısında ölçekleri oluşturan soruların güvenilirlik ve geçerlilik analizleri ile ölçülmesi anketin bilimsel olarak uygulanabilmesi açısından gereklidir. Soru bazında ölçeği oluşturan maddeler bu kapsamda değerlendirmeye alınmıştır. Bunun ardından yeni ölçek geliştirme için açımlayıcı faktör analizi ile ölçeklerin doğru gruplar içinde olup olmadıkları KMO-Barlett testi ile belirlenmeye çalışılmıştır.

4.4.1. Ölçekte soruların güvenilirlik analizi

Güvenilirlik değeri olarak kullanılmakta olan Cronbach's Alpha, Lee Cronbach tarafından 1951'de, sorulararası güvenilirliği ölçmek için öne çıkarılmıştır ve Likert ölçeklerine uygulanabilmektedir (Ercan ve Kan, 2004, s.213, Uzunsakal ve Yıldız, 2018, s.19). Sorular arasında iç tutarlılık durumunu ölçmek için kullanılan bu değer, soruların ölçek içerisinde homojen olup olmadığının hesabını yapmaktadır ve ölçekte birbirleri ile tutarlı sorular olduğunda, daha yüksek çıkmaktadır. Çıkan değerlerin yorumlanmasında kullanılan aralıklar şu şekildedir (Uzunsakal ve Yıldız, 2018, s.19):

$0 < R^2 < 0.40$ ise güvenilir değil

$0.40 < R^2 < 0.60$ ise düşük güvenilirlikte

$0.60 < R^2 < 0.80$ ise oldukça güvenilir

$0.80 < R^2 < 1.00$ ise yüksek güvenilirlikte

Tezin yöntem kısmında belirtilen ölçekler ve soruları bu analize tabi tutulunca çıkan değerler, Tablo 10 - 18 arasında belirtilmiştir.

Tablo 10.

Etkililik Ölçeğinin Güvenilirlik Değerleri

Cronbach Alpha Güvenilirlik Katsayısı	Standartlaştırılmış Ögelere Dayalı Cronbach Alpha Katsayısı	Sayı
,737	,737	3

Tablo 11.
Etkililik Değerlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Kriterler	Ortalama	Std. Sapma	Sayı
Etkililik_1	2,8194	,53745	144
Etkililik_2	2,7778	,58471	144
Etkililik_3	2,7986	,50976	144

Tablo 12.
Etkililik Ölçeğinin Güncellenmiş Güvenilirlik Katsayısı

Kriterler	Güncellenmiş Ölçek Ortalaması	Güncellenmiş Ölçek Varyansı	Güncellenmiş Toplam Korelasyon	Çoklu Korelasyonun Karesi	Güncellenmiş Cronbach Alpha Katsayısı (Kriter kaldırıldığında)
Etkililik_1	5,5764	,847	,622	,395	,580
Etkililik_2	5,6181	,797	,586	,368	,623
Etkililik_3	5,5972	,997	,485	,238	,735

Bu ölçeğe ilişkin analiz neticesinde ölçek oldukça güvenli çıkmış ve uygulamada kullanılmıştır.

Tablo 13.

Etkinlik Ölçeğinin Güvenilirlik Değerleri

Cronbach Alpha Güvenilirlik Katsayısı	Standartlaştırılmış Ögelere Dayalı Cronbach Alpha		Sayı
	Katsayısı	Katsayısı	
,785		,789	3

Tablo 14.

Etkinlik Ölçeğinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Kriterler	Ortalama	Std. Sapma	Sayı
Etkinlik_1	2,8681	,44638	144
Etkinlik_2	2,8403	,49703	144
Etkinlik_3	2,8611	,45205	144

Tablo 15.

Etkinlik Ölçeğinin Güncellenmiş Güvenilirlik Katsayısı

Kriterler	Güncellenmiş Ölçek				Güncellenmiş Cronbach Alpha Katsayısı (Kriter kaldırıldığında)
	Güncellenmiş Ortalaması	Güncellenmiş Varyansı	Güncellenmiş Toplam Korelasyon	Çoklu Korelasyonun Karesi	
Etkinlik_1	5,7014	,658	,701	,515	,629
Etkinlik_2	5,7292	,674	,544	,305	,803
Etkinlik_3	5,7083	,684	,639	,465	,694

Bu ölçeğe ilişkin analiz neticesinde ölçek yüksek güvenliye yakın bir değerde çıkmış ve uygulamada kullanılmıştır.

Tablo 16.

Sürdürülebilirlik Ölçeğinin Güvenilirlik Değerleri

Cronbach Alpha Güvenilirlik Katsayısı	Standartlaştırılmış Ögelere Dayalı Cronbach Alpha Katsayısı		Sayı
	,580	,580	2

Tablo 17.

Sürdürülebilirlik Ölçeğinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Kriterler	Ortalama	Std. Sapma	Sayı
Surdurulebilirlik_1	2,4931	,75722	144
Surdurulebilirlik_2	1,8958	,75465	144

Tablo 18.

Sürdürülebilirlik Ölçeğinin Güncellenmiş Güvenilirlik Katsayısı

Kriterler	Güncellenmiş Ölçek Ortalaması	Güncellenmiş Ölçek Varyansı	Güncellenmiş İş Toplam Korelasyon	Çoklu Korelasyonu n Karesi	Güncellenmiş Cronbach Alpha Katsayısı (Kriter kaldırıldığında)
Surdurulebilirlik_1	1,8958	,569	,409	,167	.
Surdurulebilirlik_2	2,4931	,573	,409	,167	.

Bu ölçeğe ilişkin analiz neticesinde ölçek oldukça güvenliye yakın bir değerde çıkmış ve uygulamada kullanılmıştır.

Bu değerler elde edildikten sonra sonuçların ne kadar bu ölçeklerle açıklandığı faktör analiziyle keşfedilmeye çalışılmıştır.

4.4.2. Faktör analizi

Ölçekler arası heterojenliği de açıklayıcı faktör analizi ile ölçmek mümkündür.

Faktör analizine girmeden önce elde edilen verilerin bu analize uygunluğu ölçülmelidir. Bu ölçüm iki analiz ile yapılabilmektedir. Bu analizler KMO katsayısı ve Bartlett küresellik testidir (Büyüköztürk, 2007, s.179).

Örneklemin büyüklüğünün yeterliliğinin ölçümünde verilerin KMO değerinin en az. 60 ve üzeri olması gerekmektedir. Bartlett testi de istatistiksel olarak anlamlı çıkmalıdır ($p < .05$) (Tabachnick ve Fidell, 2019, s.480). Verilerin faktör analizine uygun olup olmadığının kontrolü için yapılan çalışma sonucu verilerin uygun olduğu sonucu Tablo 19’da gösterilmektedir.

Tablo 19.

KMO ve Bartlett Küresellik Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliğinin Ölçümü		,737
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	379,339
	df	28
	Anlamlılık düzeyi	,000

Tablo 20.

Ölçeğin Öz Değerleri ve Açıkladıkları Varyans Düzeyleri

Bileşen	Başlangıçtaki Özdeğerler			Kare Yüklerin Çıkarma Toplamları Extraction Sums of Squared Loadings			Kare Yüklerin Rotasyon Toplamları Rotation Sums of Squared Loadings		
	Toplam	% Varyans	Kümülatif %	Toplam	% Varyans	Kümülatif %	Toplam	% Varyans	Kümülatif %
1	3,358	41,981	41,981	3,358	41,981	41,981	2,504	31,302	31,302
2	1,398	17,477	59,458	1,398	17,477	59,458	1,731	21,642	52,944
3	,951	11,884	71,342	,951	11,884	71,342	1,472	18,398	71,342
4	,662	8,272	79,614						
5	,578	7,227	86,841						
6	,468	5,849	92,689						
7	,347	4,343	97,032						
8	,237	2,968	100,000						

Not: Çıkarma metodu: Temel Bileşen Analizi

Tablo 21.

Ölçeğin Ölçek Maddeleri Faktör Yük Değerleri

	Bileşen		
	1	2	3
Etkinlik_2	,840		
Etkinlik_1	,825		
Etkinlik_3	,717	,330	
Etkililik_3		,316	
Etkililik_1		,849	
Etkililik_2		,828	
Surdurulebilirlik_2			,841
Surdurulebilirlik_1			,809

Not: Çıkarma yöntemi: Temel Bileşen Analizi. Rotasyon yöntemi: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax rotasyonu. Dönme 4 yinelemede yakınsamıştır.

Tabacnick ve Fidell (2019)'e göre faktör yüklerinin minimum 0,32 olması gerekmektedir. Faktör yüklerinin bu değerin üzerinde olması, ölçeğin açıkladığı varyans düzeyinin %71'in üstünde olması ve Bartlet ve KMO testlerinin uygun olması sebepleriyle, ölçeğin kullanılabilir bir ölçek olduğu değerlendirilmiştir (Tabacnick ve Fidell 2019, s.480).

4.5. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Uygulanması

Bu kısımda elde edilen 144 ankette ölçek sorularına verilen cevaplara göre aritmetik ortalama alınarak hesaplanan ölçek performanslarının ÇKKV yöntemleri ile değerlendirilmesi yapılacaktır.

4.5.1. AHP Analizi

Ağırlıklar AHP metodu ile seçilmiştir. İlk olarak kriterler seçilmiştir. Performans sıralamasını etkileyecek kriterler ilgililik, etkililik, etkinlik ve sürdürülebilirlik olarak belirlenmiştir. İlgililik açısından her bir projenin belirlenen öncelik alanında olup olmadığı ve programın planlarla ilişkisinin kurulup kurulmadığı incelenmiştir. İlgililik yapılan değerlendirme neticesinde bütün program ve projelerde tam puan aldığından performansın etkililik, etkinlik ve sürdürülebilirlik kriterleri üzerinden belirlenmesine karar verilmiştir. Bu nedenle tabloda gösterilmemektedir.

AHP metodunda ilk olarak kriterlerin hiyerarşik yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu tablonun hazırlanması için başvuru rehberinde yer alan karnede belirlenmiş puanlardan faydalanılmıştır. Seçim aşamasında etkililik için değerlendirme puanı 30, etkinlik için değerlendirme puanı 20, sürdürülebilirlik için değerlendirme puanı 10 üzerinden verilmiştir. Bu değerlere uygun kriterlerin hiyerarşik yapısı Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22.

AHP Uygulamasında Kriterlerin Hiyerarşik Yapısı

	Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik
Etkililik	1	2	3
Etkinlik	1/2	1	3/2
Sürdürülebilirlik	1/3	2/3	1
Toplam	11/6	11/3	11/2

Tablo 22’de bulunan kriterlerin normalize matris değerleri Tablo 23’de sunulmuştur.

Tablo 23.

AHP Uygulamasında Normalize Matris Değerleri

	Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik
Etkililik	0,55	0,55	0,55
Etkinlik	0,27	0,27	0,27
Sürdürülebilirlik	0,18	0,18	0,18

Ortalamalar alınarak w_j değerleri Tablo 24’de sunulmuştur.

Tablo 24.

AHP Uygulaması Sonucu Elde Edilen Ağırlıklar

Kriterler	Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik
Performans kriteri ağırlık katsayıları (w)	0,55	0,27	0,18

CI değeri 0 bulunmuştur. 0,10 dan küçük bir değer olduğu için AHP metodunda çıkan ağırlıkların tutarlı olduğu belirlenmiştir.

4.5.2. TOPSIS Analizi

Ağırlık katsayıları belirlendikten sonra TOPSIS analizi için performans puanları ilk olarak normalize edilmiştir.

Tablo 25.

Anket Sonucu Elde Edilen Ortalama Performans Puanları

Kriterler	Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik
Performans kriteri ağırlık katsayıları	0,55	0,27	0,18
2010 Sosyal Kalkınma MDP	2,86	2,78	1,96
2011 Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	2,88	2,95	1,98
2012 Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	2,89	3,00	2,06
2010 Küçük Ölçekli Altyapı MDP	2,67	2,88	2,41
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	2,50	2,75	2,38
2012 İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı MDP	2,58	2,72	2,46
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	2,97	2,88	2,50
2014 Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	2,79	2,90	2,38
2015 Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	2,72	2,92	2,50

İdeale uzaklık matrisleri bulunarak Tablo 26'da bulunan p değerlerine ulaşılmıştır.

Tablo 26.

TOPSIS Uygulamasında Elde Edilen P değerleri

	S ⁺	S ⁻	p Değeri
2010 yılı Sosyal Kalkınma MDP	0,02	0,02	0,58
2011 yılı Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	0,02	0,03	0,63
2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	0,01	0,03	0,68
2010 Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	0,02	0,02	0,45
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	0,03	0,01	0,25
2012 yılı İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi KÖA MDP	0,03	0,01	0,34
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	0,00	0,03	0,90
2014 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,01	0,02	0,65
2015 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,02	0,02	0,56

P değerine göre sıralanmış performans puanları Tablo 27’de verilmiştir. P değeri arttıkça ideale yaklaşılabacağından en büyük performans puanına sahip program 2014 yılı Kırsal Kalkınma Programı olmuştur.

Tablo 27.

TOPSIS Uygulamasında Performanslara Göre Sıralanmış P değerleri

	p Değeri
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	0,90
2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	0,68
2014 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,65
2011 yılı Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	0,63
2010 yılı Sosyal Kalkınma MDP	0,58
2015 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,56
2010 Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	0,45
2012 yılı İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi KÖA MDP	0,34
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	0,25

4.5.3. VIKOR Analizi

Ağırlık katsayıları belirlendikten sonra VIKOR analizi için performans puanları ilk olarak ideale yakınlık hesaplanmıştır.

Tablo 28.

VIKOR Analizi için İdeale Yakınlık Değerleri

	Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik	Si Toplam	Ri
2010 yılı Sosyal Kalkınma MDP	2,86	2,78	1,96	0,52	0,22
2011 yılı Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	2,88	2,95	1,98	0,33	0,18
2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	2,89	3,00	2,06	0,24	0,15
2010 Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	2,67	2,88	2,41	0,50	0,35
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	2,50	2,75	2,38	0,83	0,55
2012 yılı İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi KÖA MDP	2,58	2,72	2,46	0,74	0,45
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	2,97	2,88	2,50	0,12	0,12
2014 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	2,79	2,90	2,38	0,34	0,20
2015 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	2,72	2,92	2,50	0,37	0,29

Buradan Ri ve Si değerleri ile Qi değeri hesaplanmıştır.

Tablo 29.

VIKOR Analizinde Performans Ölçümü için Hesaplanan Qi Değerleri

	si	ri	qi
	Toplam		
2010 Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı	0,52	0,22	0,40
2011 Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması Mali Destek Programı	0,33	0,18	0,22
2012 Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi Mali Destek Programı	0,24	0,15	0,12
2010 Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	0,50	0,35	0,54
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) Mali Destek Programı	0,83	0,55	1,00
2012 İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	0,74	0,45	0,82
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	0,12	0,12	0,00
2014 Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi Mali Destek Programı	0,34	0,20	0,26
2015 Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi Mali Destek Programı	0,37	0,29	0,37

Son olarak performans değerleri sıralanmıştır.

Tablo 30.

VIKOR Analizi için Sıralanmış Performans Değerleri

	qi
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı	0,000
2012 Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi Mali Destek Programı	0,125
2011 Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması Mali Destek Programı	0,216
2014 Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi Mali Destek Programı	0,255
2015 Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi Mali Destek Programı	0,373
2010 Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı	0,396
2010 Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	0,541
2012 İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	0,818
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) Mali Destek Programı	1,000

Koşul (1)'in test edilmesi için hesaplanan $D(Q)$ değeri $1/(9-1) = 0,125$ 'dir

$$Q(A_1) - Q(A_2) \geq D(Q)$$

2. ve 1. Alternatif arasındaki fark bu $D(Q)$ ya eşittir ve bu koşul sağlanmaktadır.

Koşul (2)'nin test edilmesi için A1 alternatifi için s_1 ve r_1 lerin en düşük olup olmadığı kontrol edildiğinde 2. Koşulun sağlandığı görülmektedir.

Bu çalışmada da Tablo 30'da gösterilen q değeri arttıkça ideale olan fark artacağından en büyük performans puanına sahip program TOPSIS analizinde olduğu gibi 2014 yılı Kırsal Kalkınma Programı olmuştur.

4.5.4. PROMETHEE-2 Analizi

Normalize matrisi çıkararak yöneme başlanmaktadır.

Tablo 31.

PROMETHEE-2 Analizi için Normalize Edilmiş Performans Değerleri

Ağırlıklar	0,54	0,27	0,18
	Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik
2010 yılı Sosyal Kalkınma MDP	0,77	0,21	0,00
2011 yılı Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	0,80	0,82	0,03
2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	0,83	1,00	0,17
2010 Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	0,35	0,56	0,83
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	0,00	0,10	0,77
2012 yılı İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi KÖA MDP	0,18	0,00	0,92
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	1,00	0,56	1,00
2014 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,63	0,63	0,78
2015 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,47	0,70	1,00

Bu aşamada herbir puanın alternatifler arasındaki farkını bulup gerekli diğer aşamalardan sonra $\phi(i)$ puanları;

Tablo 32.

PROMETHEE-2 Analizi için Sıralanmış Performans Değerleri

Programlar	$\phi(i)$
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	0,37
2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	0,23
2011 yılı Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	0,13
2014 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,11
2015 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,08
2010 Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı	-0,06
2010 yılı Sosyal Kalkınma MDP	-0,09
2012 yılı İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi KÖA MDP	-0,33
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	-0,44

PROMETHEE-2 analizinin sonuçlarına göre TOPSIS ve VIKOR analizi sonuçlarına benzer bir şekilde en yüksek performans gösteren programın 2014 yılı Kırsal Kalkınma Programı olduğu Tablo 32’de görülmektedir.

4.5.5. Veri Zarflama Analizi

VZA’da girdi olarak verilen destek ve süre alınmıştır. Çıktı olarak da anket sonucu alınan performans puanı olarak kabul edilmiştir. Bu analizde programlar ilk olarak birlikte analiz edilmiş, daha sonra birbiriyle uyumlu programlar kendi içerisinde kıyaslanmıştır.

Bu çalışmada çıktı yönelimli sabit etkiler varsayımı olan CCR modeli kullanılmıştır.

Tablo 33’de girdi kriterleri olarak proje başına ortalama verilen süre ve proje başına ortalama destek tutarı bulunmaktadır. Çıktı kriteri olarak ise, başarı puanını oluşturan Etkililik, Etkinlik ve Sürdürülebilirlik puanları alınmıştır.

Tablo 33.

VZA Uygulaması için Girdi ve Çıktı Kriterleri ve Değerleri

Yıl	Program Adı	Sınıf	Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik	Verilen Süre (Ay)	Proje Başına Destek Tutarı (TL)
			ç1	ç2	ç3	g1	g2
2010	Sosyal Kalkınma MDP	1	2,86	2,78	1,96	11,4	502.618,71
2011	Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	2	2,88	2,95	1,98	9,4	518.786,89
2012	Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	3	2,89	3,00	2,06	8,8	519.284,19
2010	Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri MDP	4	2,67	2,88	2,41	16,5	2.242.633,15
2011	Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması MDP (Kar Amacı Gütmeyen Kurum/Kuruluşlar)	5	2,50	2,75	2,38	8,8	482.588,14
2012	İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı MDP	6	2,58	2,72	2,46	15,9	1.662.197,14
2014	Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	7	2,97	2,88	2,50	10,9	346.043,67
2014	Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	8	2,79	2,90	2,38	12,7	1.468.776,16
2015	Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	9	2,72	2,92	2,50	18,0	1.634.157,63

Not: “ç” çıktı, “g” girdi kriterlerini ifade etmektedir.

Bu verilere göre en etkin programları sıraladığımızda;

Tablo 34.

VZA ile Hesaplanan Etkinlik değerleri

Yıl	Program	Etkinlik Değeri
2012	Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi Mali Destek Programı	1
2011	Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması MDP (Kar Amacı Gütmeyen Kurum/Kuruluşlar)	1
2014	Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	1
2011	Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	0,95
2010	Sosyal Kalkınma MDP	0,84
2014	Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,74
2012	İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı MDP	0,58
2010	Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri MDP	0,55
2015	Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	0,53

En etkin programlar Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi Mali Destek Programı, Bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması mdp (kar amacı gütmeyen kurum/kuruluşlar), Kırsal ortak üretim altyapısının geliştirilmesi mali destek programı olmuştur.

VZA'daki modele etkieden her etkenin belirlenememesi, nedensellik çıkarımlarının her zaman uygun olmaması ve çıktıların etkeninin sadece girdiler olması ile kompleks yapılarda nedensellik sorunlarının yaşanması ihtimali nedeniyle VZA'nın dikkat gerektiren bir yöntem olduğu düşünülmektedir.

4.6. Programların Performans Sıralamaları

Bu bölümde destek alanların alt kırılımlarına göre incelemesi yapılacaktır.

4.6.1. Destek Alan Kuruluşların Performans Sıralaması

Kuruluşların çeşidine göre performans cevapları farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar TOPSIS, VIKOR ve PROMETHEE-2 yöntemleri kullanılarak program çeşitlerinin birbiri arasında performans sıralaması yapılması için değerlendirilmiştir.

Tablo 35.

Destek Alan Kuruluşların Performans Sıralaması

	Ortalama Etkililik	Ortalama Etkinlik	Ortalama Sürdürülebilirlik
Performans kriteri ağırlık katsayıları	0,55	0,27	0,18
Bölgeler - Siteler ve İş Geliştirme Merkezleri	2,44	2,56	2,67
Kamu Kurumları	2,81	2,84	2,14
Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları	2,84	2,88	2,41
Kooperatifler - Birlikler	3,00	3,00	1,50
Mahalli İdareler	2,77	2,94	2,17
Sivil Toplum Kuruluşları	2,97	2,73	2,10
Üniversiteler	2,50	2,89	2,42

Başvuru sahibi kuruluşların anket yoluyla elde edilen performans puanları TOPSIS yöntemiyle p değerleri hesaplanarak başarı sıralaması Tablo 36'da oluşturulmuştur.

Tablo 36.

Başvuru Sahibi Kuruluşların TOPSİS Yöntemine Göre Performans Değerleri

Kuruluş Performans Sıralaması (TOPSIS)	p değeri
Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları	0,74
Sivil Toplum Kuruluşları	0,68
Kamu Kurumları	0,61
Mahalli İdareler	0,60
Kooperatifler - Birlikler	0,55
Üniversiteler	0,45
Bölgeler - Siteler ve İş Geliştirme Merkezleri	0,45

Başvuru sahibi kuruluşların anket yoluyla elde edilen performans puanları VIKOR yöntemiyle q değerleri hesaplanarak başarı sıralaması Tablo 37’de oluşturulmuştur.

Tablo 37.

Başvuru Sahibi Kuruluşların VIKOR Yöntemine Göre Performans Değerleri

Kuruluş Performans Sıralaması (VIKOR)	q değeri
Kooperatifler - Birlikler	0,04
Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları	0,07
Sivil Toplum Kuruluşları	0,09
Kamu Kurumları	0,18
Mahalli İdareler	0,21
Üniversiteler	0,76
Bölgeler - Siteler ve İş Geliştirme Merkezleri	1,00

Bu kıyaslamada VIKOR koşul 1’in sağlanmaması nedeniyle ilk 4 sıralamanın anlamlı farklılık ifade ettiği söylenemez. VIKOR yöntemi sonucu TOPSIS yöntemi sonucuyla benzer bir şekilde üniversiteler ve Bölgeler - Siteler ve İş Geliştirme Merkezleri performansları daha düşük çıkmıştır.

Başvuru sahibi kuruluşların anket yoluyla elde edilen performans puanları PROMETHEE 2 yöntemiyle q değerleri hesaplanarak başarı sıralaması Tablo 38’de oluşturulmuştur.

Tablo 38.

Başvuru Sahibi Kuruluşların PROMETHEE-2 Yöntemine Göre Performans Değerleri

Kuruluş Performans Sıralaması (PROMETHEE 2)	$\phi(i)$
Kooperatifler - Birlikler	0,26
Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları	0,16
Sivil Toplum Kuruluşları	0,14
Mahalli İdareler	0,08
Kamu Kurumları	0,05
Üniversiteler	-0,22
Bölgeler - Siteler ve İş Geliştirme Merkezleri	-0,48

Anket sonuçlarına göre etkililik, etkinlik ve sürdürülebilirlik açısından en yüksek performansı Kooperatifler - Birlikler ve sonrasında Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları göstermiştir. En düşük performans Bölgeler - Siteler ve İş Geliştirme Merkezleri başvuru sahibi olduğu projelerde gözlemlenmiştir.

4.6.2. Programın Amacına Göre Performans Sıralaması

Kuruluşların çeşidine göre performans cevapları farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar TOPSIS, VIKOR ve PROMETHEE-2 yöntemleri kullanılarak program çeşitlerinin birbiri arasında performans sıralaması yapılması için değerlendirilmiştir.

Tablo 39.

Programın Amacına Göre Performans Sıralaması

			Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik
Performans	kriteri	ağırlık	0,55	0,27	0,18
katsayıları					
Sosyal			2,87	2,87	1,98
Altyapı			2,69	2,85	2,44
Kırsal			2,77	2,82	2,45

Programların anket yoluyla elde edilen performans puanları TOPSİS yöntemiyle p değerleri hesaplanarak başarı sıralaması Tablo 40’da oluşturulmuştur.

Tablo 40.

Program Tipine Göre TOPSIS Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri

Program Performansına Göre (TOPSIS)	p Değeri
Kırsal	0,67
Altyapı	0,51
Sosyal	0,48

Programların anket yoluyla elde edilen performans puanları VIKOR yöntemiyle q değerleri hesaplanarak başarı sıralaması Tablo 41’de oluşturulmuştur.

Tablo 41.

Program Tipine Göre VIKOR Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri

Program Performansına Göre (VIKOR)	q Değerleri
Sosyal	0
Kırsal	0,61
Altyapı	1

Anket sonuçlarına göre etkililik, etkinlik ve sürdürülebilirlik açısından en yüksek performansı sosyal projelerde gözlemlenmiştir.

Tablo 42.

Program Tipine Göre PROMETHEE-2 Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri

Program Performansına Göre (PROMETHEE-2)	q Değerleri
Sosyal	0,42
Kırsal	-0,17
Altyapı	-0,25

Bu bölümde VIKOR ve PROMETHEE-2 yöntemleri benzer bir sonuç vermiştir.

4.6.3. Anketi Yanıtlayan Personelin Durumuna Göre Performans Sıralaması

Anketi yanıtlayan personelin projede görev alıp almamasına göre performans cevapları farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar TOPSIS, VIKOR ve PROMETHEE-2 yöntemleri kullanılarak personele göre projelerin birbiri arasında performans sıralaması yapılması için değerlendirilmiştir.

Tablo 43.

Personelin Durumuna Göre Performans Sıralaması

	Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik
Performans kriteri ağırlık	0,55	0,27	0,18
katsayıları			
İdari Personel	2,70	2,69	2,14
Proje Personeli	2,84	2,92	2,22

Projede görev alan ve almayan personelden anket yoluyla elde edilen performans puanları TOPSIS yöntemiyle p değerleri hesaplanarak başarı sıralaması Tablo 44’de oluşturulmuştur.

Tablo 44.

Personelin Durumuna Göre TOPSIS Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri

Personelin Durumu (TOPSIS)	p
Proje Personeli	1
İdari Personel	0

Projede görev alan ve almayan personelden anket yoluyla elde edilen performans puanları VIKOR yöntemiyle q değerleri hesaplanarak başarı sıralaması Tablo 45’de oluşturulmuştur.

Tablo 45.

Personelin Durumuna Göre VIKOR Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri

Personelin Durumu (VIKOR)	qi
Proje Personeli	0
İdari Personel	1

Tablo 46.

Personelin Durumuna Göre PROMETHEE-2 Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri

Personelin Durumu (PROMETHEE-2)	q
Proje Personeli	1
İdari Personel	0

Anket sonuçlarına göre etkililik, etkinlik ve sürdürülebilirlik açısından en yüksek performans proje personelinin verdiği oylar ile gösterilmiştir. İdari personelin daha düşük performans puanı verdiği görülmüştür.

4.6.4. İllere Göre Performans Puanı Sıralaması

İllere göre performans cevapları farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar TOPSIS ve VIKOR yöntemleri kullanılarak program çeşitlerinin birbiri arasında performans sıralaması yapılması için değerlendirilmiştir.

Tablo 47.

İllere Göre Performans Puanı Sıralaması

	Etkililik	Etkinlik	Sürdürülebilirlik
Performans kriteri ağırlık katsayıları	0,55	0,27	0,18
Adana	2,86	2,91	2,31
Mersin	2,74	2,81	2,08

Uygulama iline göre anket yoluyla elde edilen performans puanları TOPSİS yöntemiyle p değerleri hesaplanarak başarı sıralaması Tablo 48’de oluşturulmuştur.

Tablo 48.

İllere Göre TOPSIS Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri

İle Göre Puanlar (TOPSIS)	p score
Adana	1
Mersin	0

Uygulama iline göre anket yoluyla elde edilen performans puanları VIKOR yöntemiyle q değerleri hesaplanarak başarı sıralaması Tablo 49’da oluşturulmuştur.

Tablo 49.

İllere Göre VIKOR Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri

İle Göre Puanlar (VIKOR)	qi
Adana	0
Mersin	1

Anket sonuçlarına göre etkililik, etkinlik ve sürdürülebilirlik açısından en yüksek performansı Adana ili en düşük performans puanını Mersin ili almıştır.

Tablo 50.

İllere Göre PROMETHEE-2 Yöntemi ile Hesaplanan Performans Değerleri

İle Göre Puanlar (PROMETHEE-2)	q
Adana	1
Mersin	0

Tüm bu sıralamaların ağırlıkların değişmesi durumunda değişeceği görülmektedir. Sürdürülebilirliğin ağırlıklı olduğu bir sıralamada Sosyal programların diğer programlara göre daha geride kalacağı gibi sonuçlar göze çarpmaktadır.

4.7. Araştırma Hipotezlerinin Test Edilmesi

H_0 : Veriler normal dağılıma sahiptir.

H_A : Veriler normal dağılıma sahip değildir.

Anket sonucu yukarıdaki temel hipotezlerin durumunun incelenmesinde ilk olarak parametrik analizlerde ihtiyaç duyulan normallik testi yapılmıştır. Bu test için AHP yöntemiyle bulunan ağırlıklar ile ağırlıklı ortalama hesaplanarak etki değeri hesaplanmıştır.

Tablo 51.

Destek Programlarının Etkililik, Etkinlik ve Sürdürülebilirlik Ortalamaları

	Ortalama Etkililik	Ortalama Etkinlik	Ortalama Sürdürülebilirlik	Ortalama Etki
2010 yılı Sosyal Kalkınma MDP	2,86	2,78	1,96	2,68
2011 yılı Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP	2,88	2,95	1,98	2,73
2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP	2,89	3,00	2,06	2,77
2010 yılı KÖA MDP	2,67	2,88	2,41	2,68
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	2,50	2,75	2,38	2,55
2012 yılı İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi KÖA MDP	2,58	2,72	2,46	2,60
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	2,97	2,88	2,50	2,86
2014 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	2,79	2,90	2,38	2,75
2015 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	2,72	2,92	2,50	2,73

SPSS 22 paket programı kullanılarak veriler üzerinde normallik testi yapılmıştır. Etki verisi üzerinden yapılan Kolmogrov Smirnov testi neticesinde verinin normal dağılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Normalliğin sağlanması amacıyla aykırı değerler modelden çıkarılmış logaritma alınarak normallik sağlanmaya çalışılmıştır. Düzenlemelere rağmen 3 kriterden ağırlıklı ortalama alınarak elde edilen etki değerleri normal dağılmamaktadır.

Tablo 52.

Etki Değerlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (I)

İşlem Özeti						
	Vaka					
	Geçerli		Kayıp		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Etki	144	100,0%	0	0,0%	144	100,0%

Tablo 53.

Etki Değerlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri (II)

Tanımlayıcılar			
		İstatistik	Std. Sapma
Etki	Ortalama	2,7045	,03002
	95% Ortalama için Güvenilirlik Aralığı	Alt Sınır Üst Sınır	2,6452 2,7639
	5% Budanmış Ortalama		2,7527
	Medyan		2,8182
	Varyans		,130
	Std. Sapma		,36020
	Minimum		1,00
	Maksimum		3,00
	Aralık		2,00
	Eşdeğer ayrımlar arası		,27
	Çarpıklık	-2,332	,202
	Basıklık	5,947	,401

Tablo 54.

Etki Ölçeğinin Normallik Testi

Normallik Testi						
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	Anlamlılık	İstatistik	df	Anlamlılık
Etki	,240	144	,000	,719	144	,000

a. Lilliefors Anlamlılık Düzeltmesi

Diskriminant analizi için gereken, bilgilerin normal dağılımlı ve çok değişkenli olması varsayımları (Sevindik ve Üstündağ Şiray, 2018, s.119) sağlanamadığından, bu analiz yöntemi uygulanmamıştır.

Ki Kare testi gözlenen kategorik verilerin çapraz tablolar haline dönüştürülerek, faktörlerin birbirlerinden farklı olup olmadığını araştırmak için kullanılmaktadır (Topaloğlu ve Aliye, 2020, s.567). Bu test için kategorik (nominal) değişkenler gerekmektedir. Bu tez çalışmasında kullanılan anket, likert ölçeğinde hazırlanmış olduğundan dolayı, varsayım ortadan kalktığı için Ki Kare testi uygulanamamıştır. Veride normal dağılım özelliklerinin çıkmaması üzerine anova, t-test gibi parametrik analizler de yapılamamıştır. Araştırma hipotezleri, parametrik analizler yerine, non parametrik (mann whitney u, kruskal wallis) analiz yöntemleri ile test edilmiştir.

- (1) H_1 : Programların performans değerleri arasında, anket sorularını cevaplayan personelin görevine göre bir farklılık bulunmaktadır.
- (2) H_2 : Programların performans değerleri arasında illere göre bir farklılık bulunmaktadır.
- (3) H_3 : Programların performans değerleri arasında programın amacına göre bir farklılık bulunmaktadır.
- (4) H_4 : Programların performans değerleri arasında, destek alan kuruluşlara göre bir farklılık bulunmaktadır.

H_0 : Gruplar arasında farklılık bulunmaktadır.

- (1) Mann-Whitney U testi neticesinde soruları cevaplayan personelin idari ya da proje personeli olmasının sonuçlara istatistiksel olarak farkı olmamıştır.

Tablo 55.

Soruları Cevaplayan Personelin İdari/Proje Personeli Olmasının Performansa Etkisi

Test İstatistikleri	
	Etki
Mann-Whitney U	1793,500
Wilcoxon W	2613,500
Z	-1,296
Asimp. Anlamlılık (2-kuyruklu)	,195

a. Gruplama Değişkeni: Değerlendiren personel türü

- (2) Mann-Whitney U testi neticesinde %90 güvenirlik seviyesinde iller arasında Adana daha yüksek bir etki puanı elde etmiştir.

Tablo 56.

İllerin Performansa Etkisi

Test İstatistikleri	
	Etki
Mann-Whitney U	2042,500
Wilcoxon W	4817,500
Z	-2,219
Asimp. Anlamlılık (2-kuyruklu)	,026

a. Gruplama Değişkeni: İl

- (3) Kruskal Wallis testine göre %90 güvenilirlik seviyesinde “Sosyal” alanda destek alanların performans puanı “Altyapı” ve “Kırsal” programlara göre daha yüksek olmuştur.

Tablo 57.

Program Tipinin Performansa Etkisi (I)

Sıralamalar			
	Program tipi	Sayı	Ortalama Sıralama
Etki	Sosyal	77	64,71
	Altyapi	48	80,41
	Kırsal	19	84,08
	Total	144	

Tablo 58.

Program Tipinin Performansa Etkisi (II)

Test İstatistikleri	
	Etki
Ki Kare	6,038
df	2
Asimp. Anlamlılık	,049
a. Kruskal Wallis Testi	
b. Gruplama Değişkeni: Program tipi	

- (4) Kruskal Wallis testine göre %90 güvenilirlik seviyesinde proje uygulayıcısı kurum tipine göre performans puanları istatistiksel olarak farklı olmamıştır.

Tablo 59.

Kurum Tipine Göre Performans Puanı Sıralamaları

Sıralamalar			
	Kurum Tipi	Sayı	Ortalama Sıralama
Etki	Bölgeler - Siteler ve İş Geliştirme Merkezleri	3	70,67
	Kamu Kurumları	78	70,34
	Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları	17	92,91
	Kooperatifler - Birlikler	1	51,00
	Mahalli İdareler	29	73,84
	Sivil Toplum Kuruluşları	10	62,80
	Üniversiteler	6	56,92
	Toplam	144	

Tablo 60.

Kurum Tipinin Performansa Etkisi

Test İstatistikleri ^{a,b}	
	Etki
Ki Kare	6,129
df	6
Asimp. Anlamlılık	,409
a. Kruskal Wallis Testi	
b. Gruplama Değişkeni: Kurum Tipi	

Destekler etki puanı açısından anket yanıtlarına göre performans puanı hesaplanarak başvuru sahibi kuruluşların çeşidi, programlar, anketi yanıtlayan personelin durumu ve illere göre karşılaştırmalar yapılmıştır.

Diğer bir analizde, performans sıralaması en yüksek olan 2014 KIRAP programında faaliyetin yapıldığı İl'e göre puan farklılaşmasının olup olmadığı sorgulanmıştır.

H_0 : Programların performans değerleri arasında illere göre bir farklılık bulunmamaktadır.

H_a : Programların performans değerleri arasında illere göre bir farklılık bulunmaktadır.

Elde edilen sonuçlara göre KIRAP programında iller arasında istatistiksel olarak farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 61.

KIRAP Program Performans Puanlarının İllere Göre Sıralaması

Sıralamalar				
	İller	Sayı	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı
Etki	Adana	5	6,80	34,00
	Mersin	8	7,13	57,00
	Toplam	13		

Tablo 62.

KIRAP Programında İllerin Performansa Etkisi

Test İstatistikleri ^a	
	Etki
Mann-Whitney U	19,000
Wilcoxon W	34,000
Z	-,151
Asimp. Anlamlılık (2-kuyruklu)	,880
Tam Anlamlılık. [2*(1-kuyruklu Anlamlılık.)]	,943 ^b

a. Gruplama Değişkeni: İller

b. Bağlar (ties) için düzeltilmemiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez, ÇKA'nın 2010-2015 yılları arasında çağrısını gerçekleştirdiği 9 Mali Destek Programının değerlendirme ve etki analizine yönelik olarak hazırlanmıştır. Programlardan 6 tanesi küçük ölçekli altyapıya yönelik, 3 tanesi ise sosyal kalkınmaya yönelik uygulanmıştır. Bu programlar Tablo 63'de yer almaktadır.

Tablo 63.

Kapsamına Göre Mali Destek Programları

Küçük Ölçekli Altyapı (KÖA) MDP	Sosyal Kalkınma MDP
2010 yılı KÖA MDP	2010 yılı Sosyal Kalkınma MDP
2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) MDP	2011 yılı Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması MDP
2012 yılı İş Koşulları ve Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi KÖA MDP	2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi MDP
2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP	
2014 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	
2015 yılı Üretim ve Çevre Altyapısının İyileştirilmesi MDP	

Araştırmanın amacı, ÇKA tarafından doğrudan finansman desteği kapsamında tasarlanan programların etki değerlendirmesi için kullanılabilecek yöntemleri belirlemek, incelemek, desteklenen kurumların personelinden alınan geribildirim sonucunda elde edilen verileri değerlendirerek bir uygulama çalışması yapmak ve devlet desteklerinin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemler hakkında bilgi sunmaktır.

Tezin ilk bölümünde desteklerin ve değerlendirmelerin tarihçesi sunularak tanımlamalar yapılmıştır.

Destekler verildiği kuruluşa, amacına, kullanım şekillerine, zamanına vb. birçok farklı açıdan değişkenlik gösterebilmektedir. Desteklerin gösterdiği bu değişiklikler, desteklerin amacına göre etki ölçümü mekanizmalarını da değiştirmektedir.

Tezin ikinci bölümünde literatür taraması ile etki değerlendirme çalışmaları derlenerek sunulmuştur. Tez çalışmasında literatür taranmış yaygın kullanılan dört metot incelenmiştir.

Üçüncü bölümde uygulanacak yöntem kararlaştırılarak detaylı bilgiler sunulmuş, dördüncü bölümde ise bu yöntemlerle elde edilen bulgular paylaşılmıştır. Bulgular oluşturulurken anket sonucu elde edilen verilerden bir ölçek oluşturularak geçerlilik ve güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur. Verilerin uygunluğunun tespitinin ardından program performans değerleri AHP, TOPSIS, VIKOR, PROMETHEE-2 ve VZA gibi ÇKKV yöntemleri ile kıyaslanmış, grup performansındaki istatistiksel farklılıklar hipotez testleriyle ölçülmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde, 2010 - 2015 yılları arasında ÇKA tarafından sağlanan kaynaklar ile finanse edilen ve kar amacı gütmeyen kurumlara dönük uygulanan 9 program ve 188 proje, örnek uygulama olarak incelenmiştir. Bu desteklerle ilgili, desteklenen kurum personelinden alınan geribildirim, ÇKKV yöntemleri ile kıyaslanmış, istatistiksel analizlerle hipotez testleri kurulmuş ve elde edilen bilgiler ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. (4) nolu hipotez testi sonucundaki kurum tipinin programın etkinliği üzerinde bir etkisi bulunmadığı görülmektedir.
2. Performans puanlarına ve (3) nolu hipotez testi sonucuna bakıldığında özellikle Adana'daki sosyal projelerinin performans puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.
3. ÇKKV teknikleri ile yapılan değerlendirme sonucunda 2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı, 2012 Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi Mali Destek Programı bu değerlendirme kapsamında performansı yüksek programlar olmuş, 2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (KGX) Mali Destek Programı performans açısından diğerleri kadar başarılı olamamıştır.
4. Değerlendirmeler neticesinde (3) nolu hipotez testi sonucunda sosyal programların diğer programlara göre daha yüksek performans göstermesi ile sosyal proje desteklemelerinde sürdürülebilirliği önceleyen destek programlarının denenmesi tavsiye edilebilir.
5. 2014 Kırsal Ortak Üretim Altyapısının Geliştirilmesi MDP TOPSIS, VIKOR ve PROMETHEE-2 sonuçlarında performansı en yüksek program olmuş ancak yine bir kırsal program olan 2011 yılı Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması

(KGX) MDP en düşük performansa sahip olmuştur.

6. Diğer programlarla karşılaştırıldığında istatistiksel olarak daha yüksek etki sahibi olan sosyal programların bütçelerinin ve uygulama sürelerinin daha az olması nedeniyle VZA çalışmasında da daha verimli programlar olarak görülmüştür.
7. Sürdürülebilirlik alanında kırsalda yapılan desteklemenin daha çok performans sağladığı gözlemlenmiştir.
8. Mevcut değerlendirmede kullanılan ağırlıklar alındığında en yüksek performansı etkinlik ve etkililik değerleriyle Sosyal programlar olurken, sürdürülebilirlik açısından sosyal programlar diğer programların gerisinde kalmıştır. Bölgeler - Siteler ve İş Geliştirme Merkezleri en düşük performansa sahip kurumlar olmuştur. Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları ise performansı yüksek kurumlar arasındadır. Bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.
9. Sonuçlara ilişkin proje personeli idari personelden daha yüksek puanlama yapmıştır. Bu fark (1) nolu hipotez testi sonucu istatistiksel olarak anlamlı bir fark değildir.
10. Adana ili projeleri Mersin ilinde yapılan projelere göre (2) nolu hipotez testi sonucunda daha yüksek performans sergilemiştir.
11. KIRAP programında performanslarda illere göre farklılık bulunamamıştır.
12. TOPSIS, VIKOR, PROMETHEE-2 yöntemleri benzer sonuçlar vermiş, VZA'daki her etkenin belirlenememesi, nedensellik çıkarımlarının her zaman uygun olmaması ve çıktıların etkeninin sadece girdiler olarak belirlenmesi ile kompleks yapılarda nedensellik sorunlarının yaşanması ihtimali ile VZA'nın dikkat gerektiren bir yöntem olduğu değerlendirilmiştir.

5.1. Tartışma, Yorum ve Öneriler

2010-2015 yılları arasında uygulanan ve bu tezin konusu 9 program genel olarak kar amacı gütmeyen kurum kuruluşlara dönük tasarlanmıştır. Sosyal Kalkınma ve Küçük Ölçekli Altyapı (KÖA) MDP'den oluşan 9 programa 804 başvuru gelmiş, başvurulardan 198'i ile sözleşme imzalanmış, 188 proje ise başarıyla tamamlanmıştır. Yaklaşık 63 Milyon TL tahsis edilen programlarla sözleşmeye bağlanan destek tutarı 41,5 Milyon TL olmuştur. 36 Milyon TL'ye yakın bir bütçe bölge kurum kuruluşlarına

kullandırılmıştır. Eş finansmanla birlikte harekete geçen tutar yaklaşık 48 Milyon TL olmuştur.

Tez kapsamında ÇKA tarafından verilen destekler bu bölümde ayrıca anketlere verilen cevaplar ve derinlemesine görüşmeler ile nitel olarak da ilgililik, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik boyutlarında kısaca değerlendirilmiştir.

İlgililik

Anket çalışması ve idari raporların derlenmesi sonucunda gelen başvurular ve destek alan projelerin detayı incelendiğinde elde edilen veriler sosyal programlarda 2010 yılı Sosyal Kalkınma programından destek alan kurumların hedef grubunun gençler, 2011 yılı Göçle Gelen Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Uyumunun Sağlanması Mali Destek Programının hedef grubunun göçle gelenler, 2012 yılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Mesleki Eğitimi Mali Destek Programının hedef grubunun ise kadınlar olarak belirlendiği görülmüştür. Bu durum destek programlarının tasarımıyla birebir uyumaktadır.

Ayrıca başvuruların önceliklere dağılımına bakıldığında rehberlerde olup da başvurulmamış hiçbir önceliğin bulunmadığı belirlenmiştir. Bu durum verilen desteklerin proje, program ve planlama boyutlarında ilgili olduğunu göstermektedir.

Programlara gelen başvuru ve tamamlanan projelerin konusu, teklif çağrısının amaçları, öncelikleri ve ulusal ve bölgesel plan ve programların birbirleri ile uyumlu olup olmadığı anket sorularına verilen cevaplar ve idari kayıtlara göre incelenmiş, yararlanıcıların programlara başvurma amaçlarının, programların amaç ve öncelikleriyle ve ulusal ve bölgesel plan ve programlarla ilgili olduğu görülmüştür.

Etkililik

Eğitim merkezleri, eğitim sınıfları, laboratuvarlar, proje ofisleri, oda/atölyeler, kırsal alanlarda bilgilendirme ofisleri, tarımsal demonstrasyon alanları gibi fiziki kullanım alanları projeler sayesinde bölgeye kazandırılmıştır.

Daha düşük etkililik puanı olan projeler incelenmiş, kurum temsilcilerinin hedeflerine ne aşamada ulaşamadıkları derinlemesine görüşme/mülakatlarla araştırılmış ve yaşanan sorunların gelecek programlarda katkı sağlayacak kısımları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu noktada tüm sorun yaşanan projelerde uygulama döneminin başarı ile tamamlanmasına rağmen farklı nedenlerle gereken yatırımların ya da desteğin

sağlanamadığı, sürdürülebilirliğin oluşmaması nedeniyle başvuru sahiplerinde hedefe ulaşamama kanaatinin oluştuğu gözlemlenmiştir.

Etkinlik

Kurum/Kuruluşların projeleri gerçekleştirmede karşılaştıkları en büyük sorun eş finansman sorunu olarak gösterilmiştir.

Etki

Programlar toplamında eğer ÇKA desteği olmasaydı %90 oranında projelerin gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir. Programın dışlama etkisi %10 olarak gerçekleşmiştir.

Altyapı projelerinde programlar sonucunda en sık karşılaşılan etkiler yararlanıcı kurumlara sorulmuş, alınan cevaplara göre iş koşullarının iyileştirilmesi, turizm, sanayi, çevre, tarımsal üretim, üretim verimliliği alanlarında etkilerin görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Alınan cevaplarda en çok görülen etkiler sanayi ve turizm alanlarında projeler tamamlanarak ortaya çıkmıştır.

Kurum/kuruluşların tanınırlığının ve prestijinin artması, rekreasyon alanlarının oluşturularak bölge cazibe merkezleri oluşturulması, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi ve rekabet gücünün artırılması, bölgeye gelen turist sayısının ve niteliğinin artması, rekabet gücü, ar-ge yenilik, üretim verimliliği, üretim kapasitesi ve ürün kalitesinin artması, turizm sektörünün hizmet kalitesinin artması, bölge turizmin tanıtımı ve turistlerin memnuniyet seviyelerinin artması en çok belirtilen program sonuçlarıdır

Tamamlanan projeler arasında ödül alan, yeni projelerin oluşmasına katkı ve altyapı sağlayan, bölgede kabul görmüş önemli projeler bulunmaktadır. Projelerin tamamlanması sayesinde önceki proje ile bağlantılı yeni 34 proje ve fiziki yatırım başlatılmıştır.

Sürdürülebilirlik

Proje kapsamında fiziki kullanım alanları oluşturan yararlanıcılara bu alanların fonksiyonunu devam ettirip ettirmediği sorulduğunda sosyal kalkınma projelerinde %72 altyapı içeren projelerde de %87 oranında fiziki alanların mevcudiyetini ve fonksiyonunu devam ettirdiği belirtilmiştir.

İşbirliklerinin projelerde deneyim paylaşımı, faydalanıcı sayısının artışı, sürdürülebilirlik, aynı destek gibi alanlarda fayda sağladığı etkinlik bölümünde tespit

edilmiştir. İşbirliklerinin proje sonrasında devam edip etmediği sorgulanmış anket sorularına verilen cevaplar ışığında %86 oranında işbirliklerinin devam ettiği bilgisine ulaşılmıştır.

Değerlendirme

Mali Destek Programı kapsamında izin ve ruhsat alamama nedeniyle az da olsa sorun yaşayan projeler olmuştur.

İzin ve ruhsat açısından yaşanan sorunlar; yer tahsisi, uygulama yerinin sit alanı içerisinde bulunması ve Koruma Kurulu onayının süreci geciktirmesi gibi sorunlardır.

Programların uygulama süreçlerinde yaşanan bazı öngörülmemiş sorunlar da proje süresini uzatan unsurlar olmuştur. Arazi tahsisinde yaşanan sorunlar, ortaklar ile yaşanan sorunlar, uygulamada karşılaşılan tarihi eser sonucu ekstra faaliyetlerin projeye eklenmesi, tescilli tarihi yapılardaki teknik zorluklar, inşaat alanının büyüklüğü ve eğimi gibi güçlükler nedenleriyle teknik anlamda zorlanması gibi sebepler proje süresini uzatan sebepler olarak belirtilmiştir.

Anket çalışmasına katılan yararlanıcıların projelerin başvuru, değerlendirme süreci ve uygulaması, bütçe yönetimi süreci ile ilgili görüşlerinde olumlu geri dönüşler alınmıştır. Yararlanıcıların hemen hepsinin ÇKA'nın değerlendirme süreçlerini adil buldukları ve ÇKA'nın proje başvuru alma ve değerlendirme süreçlerini başarılı buldukları tespit edilmiştir. İzleme ve denetleme süreçlerinden, ÇKA'nın sağladığı ilgi ve destekten memnun oldukları görülmüştür.

Tüm anket çalışması dikkate alındığında görüş ve öneriler bölümünde destek alan yararlanıcıların %99'u olumlu görüş ve öneriler sunmuştur. Öneri sunan yararlanıcılar ÇKA'nı geliştirmeye dönük birtakım görüşler paylaşmıştır. Ayrıca ÇKA ve ajanslar arası koordinasyonu sağlayan Kuruma dönük olumlu görüşler paylaşarak, yeniden proje yapma isteği belirtilmiştir.

Anket sonuçlarından alınan nitel bilgiler ve uygulanan yöntemler ile elde edilen bilgiler birleştirilerek çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Kırsal ve sosyal alanda programların oluşturulması, bu programların tasarımında tescilli tarihi yapılar, destek niyetleri netleşmemiş ya da destek açısından yetersiz olacak ortaklar, sürdürülebilirlik önlemleri alınmadan sunulan projeler, teknik hazırlıklarındaki sorunlar gibi projenin yürütülmesinde risk teşkil edecek konulara önlemler alınması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca Mersin ili özelinde bu projelerin etkililik, etkinlik ve sürdürülebilirlik açısından izleme aşamasında hassas yaklaşılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

5.1.1. Uygulanan Yöntemlerinin Sonuçlarının Karşılaştırılması

Karar verme yöntemleri altında incelenen ÇKKV yöntemleri alternatifleri sıralamaya dönük beş farklı yöntem olarak bu çalışmada kullanılmıştır. ÇKKV ile alternatifler OECD tarafından belirlenen etkililik, etinlik ve sürdürülebilirlik kriterleri doğrultusunda bir değerlendirmeye tabi tutulmuş ve sıralaması yapılmıştır.

Yöntemlerden sıklıkla kullanılan AHP temelli TOPSIS, VIKOR ve PROMETHEE-2 performans sıralaması yapılabilmesi için temel yöntemler olarak alınmıştır.

VIKOR ile yapılan analizlerde TOPSIS'e göre ağırlıkların daha çok etkili olduğu, özellikle az alternatifli kararlarda ağırlıkların performans belirleyicisi olabildiği gözlemlenmiştir. PROMETHEE -2 yöntemi her alternatifi ikili olarak karşılaştırmakta bu açıdan diğer yöntemlerden ayrılmaktadır. Bu yöntemin kriter sayısı arttıkça pratiklikten uzaklaşması bir negatif yön olarak değerlendirilmiştir. VZA ise elde edilen çıktılar için girdilerin tek sebep olduğu durumlarda yani çıktıların oluşumundaki etkenlerin tamamının girdiler ile temsil edebildiği koşullarda daha uygun bir yöntem olabileceği düşünülmektedir.

5.1.2. Gelecek Çalışmalar

Gelecek çalışmalarda, karşıt durum etki analizinin kar amacı gütmeyen kuruluşlara da uygulanabilmesi için bir öneri sunulacaktır. Bu çalışmada kar amacı gütmeyen kurumların karşıt durumlarının oluşturulamaması ile karşıt durum etki değerlendirmenin yapılamaması kısıtının hedef gruplar üzerinde yapılacak ex-ante ve ex-post çalışmalarıyla aşılabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada ayrıca OECD kurulunun yakın tarihte eklediği tutarlılık kriterinin de değerlendirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Etki analizlerindeki çeşitlilikler ve çalışmaların sonuçlarının birbirleri ile benzeşmemeleri bazı karşılaştırma sorunlarını beraberinde getirmektedir. Etki analizlerinin kamu marifetiyle net bir rehberinin çıkarılması sonucu kamu desteklerinin birbirleri ile kıyaslaması mümkün olabilecektir.

Yapılan analiz sonuçlarının paylaşılması yöntemlerin gelişimi açısından önem arz etmektedir. Etki analizlerinin de ilgili kurumlarla hizmete özel paylaşılmasının yöntemlerin kıyaslanması amacıyla önemli bir kilometre taşı olabileceği düşünülmektedir. 2010 yılında 6015 sayılı kanun kapsamında kurulan Devlet

Desteklerini İzleme ve Denetleme Kurulu'nun değerlendirme çalışmalarının koordinasyonunu da görevlerinin arasına eklemesi yeknesaklık açısından önemli görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abdullah, L., Chan, W., ve Afshari, A. (2019). Application of PROMETHEE method for green supplier selection: a comparative result based on preference functions. *Journal of Industrial Engineering International*, 15(2), 271-285.
- Aerts, K. ve Thorwarth, S. (2008). Additionality effects of public R&D funding: 'R' versus 'D'. FBE Research Report MSI_0811, 1-19.
- Aerts, K. ve Schmidt, T. (2008). Two for the price of one?: Additionality effects of R&D subsidies: A comparison between Flanders and Germany. *Research Policy*, 37(5), 806-822.
- Akbulut, H. (2019). Türkiye’de İmalat Sanayi Sektörünün Ekonomik Etkileri: Girdi-Çıktı Modeli Analizi. *Sosyoekonomi*, 27 (42), 241-253. DOI: 10.17233/sosyoekonomi.
- Aktan, C.C. (2003). Değişim Çağında Devlet. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aran M, Aşık G, Baykal G, Güçeri İ, Kırdar M, Polat B ve Aktakke N. (2017). Kalkınma Programlarının Değerlendirmesinde Etki Analizi Yöntemleri ve Türkiye’de Uygulamalar Optimist Yayın Grubu, 1-181.
- Arnold R. S. ve Bohner S. A., 1993 "Impact analysis-towards a framework for comparison," *Conference on Software Maintenance*, 292-301
- Arslankaya, D. ve Göraltay, K. (2019). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinde Güncel Yaklaşımlar. Ankara: İksad Publications. ISBN: 978-625-7029-84-1
- Austrian Development Cooperation, (2009). Guidelines for Project and Programme Evaluations, OECD. s. 1-44 (alıntı tarihi: 10.06.2022), <https://www.oecd.org/derec/austria/AUSTRIA%20ADA%20ADC%20Guidelines.pdf>
- Autio, E., Kanninen, S., ve Gustafsson, R. (2008). First-and second-order additionality and learning outcomes in collaborative R&D programs. *Research Policy*, 37(1), 59-76.
- Bach, L., ve Georghiou, L. (1998). The nature and scope of RTD impact measurement. In *International Workshop on Measurements of RTD Results/Impacts*, Brussels.
- Bachtler, J., ve Michie, R. (1997). The interim evaluation of EU regional development programmes: Experiences from Objective 2 regions. *Regional Studies*, 31(9), 849-858.

- Badakhshan, P., Conboy, K., Grisold, T. and vom Brocke, J. (2020), "Agile business process management: A systematic literature review and an integrated framework", *Business Process Management Journal*, Vol. 26 No. 6, pp. 1505-1523.
- Baumol, W.J. (1999) "Retrospectives: Say's Law", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 13, No. 1: s.195–204.
- Bayramoğlu, M. M. (2013). Devlet Orman İşletmelerinin Etkinlik Düzeylerinin Ölçülmesi Ve Optimal İşletme Büyüklüğünün Belirlenmesi (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Bedirhanoğlu, P. (2010). Küresel Kapitalist Krizin Yeniden Düşündürdükleri: Finansallaşma ve Devlet. *Praksis*, 22, 41-71.
- Bingül Ak, B., Türk, A., Ak, R. (2020). Covid-19 Bağlamında Tarihteki Büyük Salgınlar ve Ekonomik Sonuçları, *Turkish Studies*, 15(4), 189-200.
- Blundell, R., ve Dias, M. C. (2002). Alternative approaches to evaluation in empirical microeconomics. *Portuguese economic journal*, 1(2), 91-115.
- Bondonio, D., Farinha, T., ve Mamede, R. P. (2022). The Impact on Job-Quality of Firm-Level Support to Innovation: Evidence from Natural Experiment Conditions and Linked Employer-Employee Data in Portugal. *Evaluation Review*, 46(5), 626–651
- Brezočnik, L., ve Majer, Č. (2016). Comparison of agile methods: Scrum, Kanban, and Scrumban. In *Proc. 19th Int. Multiconference Inf. Soc* (Vol. 100, pp. 1-5).
- Brogan, M. L. (1992). Review of Robert B. Reich, *The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism*. (Erişim: 15.06.2022) , http://repository.upenn.edu/library_papers/36
- Brouwer, E., ve Kleinknecht, A. (1999). Note and comment. Keynes-plus? Effective demand and changes in firm-level R&D: an empirical note. *Cambridge Journal of Economics*, 23(3), 385-399.
- Buisseret, T. J., Cameron, H. M., ve Georghiou, L. (1995). What difference does it make? Additionality in the public support of R&D in large firms. *International Journal of Technology Management*, 10(4-6), 587-600.
- Busom, I. (2000). An empirical evaluation of the effects of R&D subsidies. *Economics of innovation and new technology*, 9(2), 111-148.
- Caliendo, M., ve Kopeinig, S. (2008). Some practical guidance for the implementation of propensity score matching. *Journal of economic surveys*, 22(1), 31-72.

- Capron, H. (1992). The applied econometrics of R&D public funding: what's that for. *The Quantitative Evaluation of the Impact of R&D Programmes*, 93-135
- Cengiz L.D. (2020) Farklı analitik hiyerarşi süreci yöntemlerinin heyelan duyarlılığı haritalamalarındaki etkinliğinin araştırılması, Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi
- Chakraborty, S., Zavadskas, E. K. ve Antucheviciene, J. (2015). Applications of WASPAS method as a multi-criteria decision-making tool. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 49(1), 5-22.
- Chudnovsky, D., López, A., Rossi, M., ve Ubfal, D. (2006). Evaluating a program of public funding of private innovation activities. An econometric study of FONTAR in Argentina. Inter-American Development Bank.
- Cömert, M. (2021). Maliye Politikasında Yeni Arayışlar: Alternatif İzlekler Üzerine Bir Giriş Denemesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* , 28 (2) , 309-332
- ÇAL Sedat, “Ekonomik Düzenleme (Regülasyon), Özelleştirme, İdare Hukuku ve Uluslararası Tahkim Matrisinde Değerlendirmeler”, (Sosyo Ekonomi Dergisi, Yıl 6, S.13/2010-2), s.59.
- Çelik, Z. (2012). “Neoliberalizmin Kısa Tarihi” . *İdealkent* , 3 (7) , 187-193 .
- Çukurova Kalkınma Ajansı (2021) 2010-2016 İşletmelere Yönelik Mali Destek Programları Etki Analizi, Ankara, 1-61
- Dardot, P. ve Laval, C. (2012). Dünyanın Yeni Aklı Neoliberal Toplum Üzerine Deneme. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Dehejia, R. H., ve Wahba, S. (2002). Propensity score-matching methods for nonexperimental causal studies. *Review of Economics and statistics*, 84(1), 151-161.
- Demirci, A. (2018). Teori ve Uygulamalarla Veri Zarflama Analizi. Ankara: Gazi Kitabevi
- Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü (2003) Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi, Ankara
- Diamond Jr, A. M. (1999). Does federal funding “crowd in” private funding of science?. *Contemporary Economic Policy*, 17(4), 423-431.
- DIME, (n.d.), Dünya Bankası, (Erişim: 15.06.2022)
<https://www.worldbank.org/en/research/dime/overview#1>

- Dirgen Öz, S. (2014) Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fonksiyonel Maliye'nin Dünü ve Post Keynesyen Bakış Açısıyla Bugünü, Maliye Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2014, s5.
- Doğangün Yasa, B. (2017). İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi . Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 5 (2) , 281-298.
- Erat, V. ve Arap, İ. (2017). Kalkınmadan Rekabete Türkiye’de Planlamanın Dönüşümü. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi , (18) , 137-156
- Ercan, İ. ve Kan, İ. (2004). Ölçeklerde güvenilirlik ve geçerlik. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 30(3), 211-216.
- Erdem, M. A. (2013). Etki analizi: Fırat Kalkınma Ajansı tarafından düzenlenen mali destek programlarının TRB1 bölgesine etkisi (Master's thesis, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ersayın Z.,(2014) Kamu Müdahalelerinde Katkısalılığın Değerlendirilmesi: Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları KOBİ Destekleri Örneği , Ankara, T.C. Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi.
- Ertuğrul, İ. ve Özçil, A. (2014). Çok Kriterli Karar Vermede TOPSIS ve VIKOR Yöntemleriyle Klima Seçimi. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 267- 282.
- EU, (2008), EVALSED: The Resource for the Evaluation of Socio-Economic Development
https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/guides/cost/guide2008_evalsed.pdf, 129,130(Erişim tarihi:15.06.2022)
- EU, (2022) The annual EU budget, https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/annual-eu-budget_en(Erişim tarihi:15.06.2022)
- E-Value (2021) Çukurova Kalkınma Ajansı 2010-2016 işletmelere yönelik mali destek programları etki analizi., <https://www.cka.org.tr/> (Erişim tarihi:15.06.2022)
- Falk, D. (2004). Prelinguistic evolution in early hominins: Whence motherese?. Behavioral and brain sciences, 27(4), 491-503.
- Farrell M. J. (1957) The measurement of productive efficiency, journal of the royal statistical society: Series A (General) Part III, 120, 253-281
- Garbarino, S., ve Holland, J. (2009). Quantitative and qualitative methods in impact evaluation and measuring results.

- Georghiou, L. (2002). Impact and additionality of innovation policy. In Six Countries Programme on Innovation Policy and Sustainable Development. Spring Conference, Brussels, 28 February - 1 March.
- Georghiou, L. ve Roessner, D. (2000). Evaluating technology programs: tools and methods. *Research policy*, 29(4-5), 657-678.
- Gertler, P. J., Martinez, S., Premand, P., Rawlings, L. B. ve Vermeersch, C. M. (2016). *Impact evaluation in practice*. World Bank Publications.
- Günaydın, D. (2013). Türkiye'de bölgeler arası gelişmişlik farkların giderilmesinde kalkınma ajansların yeri: İzka mali destek programları örneği . *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 15 (1) , 73-101
- Gündoğdu, A. (2017). BANKACILIK SİSTEMİNİN REGÜLASYONU VE KAMU YARARI ETKİSİ. *International Journal of Management Economics & Business/Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1).
- Hall, B. ve Van Reenen, J. (2000). How effective are fiscal incentives for R&D? A review of the evidence. *Research policy*, 29(4-5), 449-469.
- Hall, P. (1989). *The Political Power of Economic Ideas*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hammar, N. ve Belarbi, Y. (2021). R&D, innovation and productivity relationships: Evidence from threshold panel model. *International Journal of Innovation Studies*, 5(3), 113-126.
- Hussinger, K. (2008). R&D and subsidies at the firm level: An application of parametric and semiparametric two-step selection models. *Journal of applied econometrics*, 23(6), 729-747.
- Hyvärinen, J. ve Rautiainen, A. M. (2007). Measuring additionality and systemic impacts of public research and development funding—the case of TEKES, Finland. *Research evaluation*, 16(3), 205-215.
- İçke, M., Engin, C. ve Kızılkaya, E. (2012). Refah Devletinden Rekabet Devletine Dönüşüm Tartışmaları. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46, 1-24.
- IPMA, O. (2016). *Organizational Competence Baseline*. Trebovaniya k kompetentnosti organizatsii v oblasti upravleniya proektami.
- ISO 10006 (2017) *Quality management — Guidelines for quality management in projects*, (alıntı tarihi: 10.06.2022), <https://www.iso.org/standard/70376.html>.

- Jessop, B. (1993). Towards a Schumpeterian workfare State? *Studies in Political Economy*, 40.
- Jovanovic, P., ve Beric, I. (2018). Analysis of the Available Project Management Methodologies. *Management: Journal Of Sustainable Business And Management Solutions In Emerging Economies*, 23(3), 1-13.
- Kasalak K. (2012). Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri . *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012 (27) , 65-79
- Kaygısız D, (2019) Promethee Sıralama Yöntemi ile Hisse Senedi Tercihi: BIST 30 Endeksi Üzerine Bir Uygulama, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansman Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kaymak, H. (2004). Düzenleyici Etki Analizi. *Maliye Dergisi*, 8(3), 107-131.
- Keynes, J. M. (1967). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan
- Keynes, J. M. (1980). İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi. (çev. Asım Baltacıgil) İstanbul: Minnetoğlu Yayınları.
- Khandker S.R. Koolwal G.B ve Samad HA. (2010) *Handbook On Impact Evaluation Quantitative Methods and Proctices*, World Bank.
- Klette, T. J., Møen, J. ve Griliches, Z. (2000). Do subsidies to commercial R&D reduce market failures? Microeconomic evaluation studies. *Research policy*, 29(4-5), 471-495.
- Kocatepe H. (2007). Devlet Yardımlarının Firmaların Rekabet Gücü Üzerine Etkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Lechner, M. (1999). Earnings and employment effects of continuous gff-the-job training in east germany after unification. *Journal of Business & Economic Statistics*, 17(1), 74-90.
- Lerner, J. S. ve Tetlock, P. E. (1999). Accounting for the effects of accountability. *Psychological bulletin*, 125(2), 255.
- Lichtenberg F. (1987) The effect of government funding on private industrial research and development: a re-assessment, *journal of industrial economics*,, vol. 36, issue 1, 97-104

- Liu, H. C., Wu, J., ve Li, P. (2013). Assessment of health-care waste disposal methods using a VIKOR-based fuzzy multi-criteria decision making method. *Waste management*, 33(12), 2744-2751.
- Lööf, H. ve Hesmati, A. (2005). The impact of public funding on private R&D investment. New evidence from a firm level innovation study. Centre of Excellence for Studies in Science and Innovation Electronic Working Paper, (06).
- McHugh, O., ve Hogan, M. (2011). Investigating the rationale for adopting an internationally-recognised project management methodology in Ireland: The view of the project manager. *International Journal of Project Management*, 29(5), 637-646.
- Meydan M.C., (2014) Kalkınma Ajansları Desteklerinin Değerlendirilmesi Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği, Kalkınma Bakanlığı
- Munier, N., ve Hontoria, E. (2021). *Uses and Limitations of the AHP Method*. Springer International Publishing.
- Mutlu, M. ve Sarı, M. (2017). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve Madencilik Sektöründe Kullanımı. *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 56(4), 181-196.
- Nuottila, J. ., Aaltonen, K. ., ve Kujala, J. . (2022). Challenges of adopting agile methods in a public organization. *International Journal of Information Systems and Project Management*, 4(3), 65–85.
- OECD (2008) Development Assistance Committee Principles for Evaluation of Development Assistance Paris, General Distribution, <https://www.oecd.org/development/evaluation/2755284.pdf>, Erişim tarihi: 25.5.2022
- OECD (2021), *Applying Evaluation Criteria Thoughtfully*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/543e84ed-en>.
- Oğurlu Y (1999), İdari Yaptırımlara Genel Bir Bakış Ve İdari Yaptırım-Ceza Yaptırımı Ayrımı, A.Ü. Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, s. 154.
- Opricovic, S. ve Tzeng, G. H. (2004). Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS. *European journal of operational research*, 156(2), 445-455.
- Orer, G. (2016). Ekonomik Kamu Düzeni ve Devletin Ekonomiye Müdahalesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0 (6) , 363-393.

- Özden, Ü. (2008). Veri Zarflama Analizi (VZA) İle Türkiye'deki Vakıf Üniversitelerinin Etkinliğinin Ölçülmesi. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 37(2), 167-18
- Özsan, m. E., Taşcı, k., ve Yeldan, E. (2012). Aksaray Entegre Tesisleri Yatırımının Ekonomik Etki Analizi.
- Paruolo P. (n.d.) European Commission Counterfactual impact evaluation. Alıntı Tarihi: 15.11.2022 https://joint-research-centre.ec.europa.eu/scientific-activities-z/counterfactual-impact-evaluation_en
- Petroutsatou K. (2022) A proposal of project management practices in public institutions through a comparative analyses of critical path method and critical chain, International Journal of Construction Management, 22:2, 242-251,
- Place, F., Adato, M., Hebinck, P. ve Omosa, M. (2005). The impact of agroforestry-based soil fertility replenishment practices on the poor in western Kenya (Vol. 142). Intl Food Policy Res Inst.
- Polt, W. ve Woitech, B. (2002). 4.7 Cost benefit analysis. epub, 131.
- Project Management Institute, <https://www.pmi.org/learning/library/international-project-management-standards-methodologies-ec-8210> (Erişim tarihi:15.06.2022)
- Radicic, D., ve Pugh, G. (2015, September). Input and output additionality of R&D programmes in European SMEs. In European Conference on Innovation and Entrepreneurship (p. 567). Academic Conferences International Limited.
- Reed, M. S., Ferre, M., Martin-Ortega, J., Blanche, R., Lawford-Rolfe, R., Dallimer, M. ve Holden, J. (2021). Evaluating impact from research: A methodological framework. Research Policy, 50(4), 104-147.
- Rossi, P. H., Lipsey, M. W., ve Freeman, H. E. (2019). Evaluation: A systematic approach (8th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Ruhi, M. E. (2005) Türkiye'de Özelleştirmenin Hukuksal Boyutu. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi IX s. 235-290
- Ruili Cao, (2022) "Regional Tourism Economic Impact Evaluation Based on Dynamic Input-Output Model", Journal of Mathematics, vol. 2022, Article ID 4005016, 12 pages, <https://doi.org/10.1155/2022/4005016>
- Samset, K., ve Christensen, T. (2017). Ex ante project evaluation and the complexity of early decision-making. Public Organization Review, 17(1), 1-17.

- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (t.y.) Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Bölgesel Kalkınma ve Ülkemizde Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişim Süreci, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Bölgesel Kalkınma ve Ülkemizde Bölgesel Kalkınma Politikalarının Gelişim Süreci, <https://ka.gov.tr/sayfalar/bolgesel-kalkinma-ve-ulkemizde-bolgesel-kalkinma-politikalarinin-gelisim-sureci--22> (Erişim tarihi:15.06.2022)
- Sanati ve Teknoloji Bakanlığı, (2022) Yatırım Teşvik İstatistikleri, <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/yatirim-istatistikleri>, (Erişim tarihi:15.06.2022)
- Sayın, M. ve Sayın, E. (2013). Girişimcilik ve İnovasyon'un Küme Oluşumunda Önemi ve Devlet Yardımlarının Etkisi . Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 3 (1) , 86-94 . DOI: 10.14230/joiss14
- Sayıştay (2019) 2018 Yılı Kalkınma Ajansları Genel Denetim Raporu, T. C. Sayıştay Başkanlığı, 1-208
- Sevindik, S. ve Üstündağ Şiray, G. (2018). Diskriminant Analizi ve Bazı Alternatif Regresyon Analizleri.Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, Cilt: 35-9.
- Shadish, W. R., Cook, T. D. ve Campbell, D. T. (2002). Experimental and quasi-experimental designs for generalized causal inference. Houghton, Mifflin and Company. 1-504
- Shakey, B. K. (2006). Supplier selection using AHP and promethee-2. Int J Sci Res, 6, 156-160
- Streicher, G., Schibany, A. ve Gretzmacher, N. (2004). Input additionality effects of R&D subsidies in Austria. Empirical evidence from firm-level panel data. WIFO Studies.
- Şenses, F. (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi? ERC Working Paper in Economic.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2019). Using multivariate statistics (7th edition). Pearson Education, Inc.1-815
- Topaloğlu, E., ve Aliye, A. T. A. Y. (2020). Kategorik verilerin analizinde logaritmik doğrusal modellerin kullanımı: İntihar olasılığı verileri üzerine bir uygulama. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 7(2), 565-580.
- Thesing T, Feldmann C, Burchardt M., Agile versus Waterfall Project Management: Decision Model for Selecting the Appropriate Approach to a Project, Procedia Computer Science, Volume 181, 2021, s.746-756

- Tubitak-Ulakbim, (2021). Veri toplama yöntemleri <https://acikders.ulakbim.gov.tr/mod/page/view.php?id=8>. (Erişim tarihi:15.06.2022)
- Türk Dil Kurumu, (t.y.), (Erişim tarihi:15.06.2022) <https://sozluk.gov.tr/>
- Uludağ, A. S. ve Doğan, H. (2016). Çok kriterli karar verme yöntemlerinin karşılaştırılmasına odaklı bir hizmet kalitesi uygulaması. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 17-48
- UNDP, (2002) Handbook on Monitoring and Evaluation for Results, 1-220
- Uzunsakal, E. ve Yıldız, D. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 14-28.
- Wang, Y. M., Liu, J., ve Elhag, T. M. (2008). An integrated AHP–DEA methodology for bridge risk assessment. Computers & industrial engineering, 54(3), 513-525.
- Wauchope, H. S., Amano, T., Geldmann, J., Johnston, A., Simmons, B. I., Sutherland, W. J. ve Jones, J. P. (2021). Evaluating impact using time-series data. Trends in Ecology & Evolution, 36(3), 196-205.
- Yalçın, A. S. M., ve Güner, D. (2015). Sosyal Etki Ölçümlemesi. İstanbul: KUSIF Yayınları.
- Yatırım Teşvik İstatistikleri, (t.y.), (Erişim tarihi:15.06.2022) <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/yatirim-istatistikleri>
- Youmatter, 2020, Impact Definition, (Erişim tarihi:15.06.2022) <https://youmatter.world/en/definition/impact-definition/>
- Zhou, P., Ang, B. W. ve Poh, K. L. (2006). Decision analysis in energy and environmental modeling: An update. Energy, 31(14), 2604-2622.

EKLER

Ek.1. Uygulama Anketleri

Sosyal Kalkınma Mali Destek Programları - Uygulama Anketi			
Projenizin Referans Numarası			
Kurum/Kuruluşunuzun Adı			
Anketi dolduran kişinin destek alan projedeki görevi nedir?	☐ Koordinatör ☐ Koordinatör yardımcısı ☐ Bütçe/Finans Sorumlusu ☐ Diğer		
Projenizin hedef kitlesi kimlerdir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)	☐ Kadınlar ☐ Gençler ☐ Yaşlılar ☐ Çocuklar ☐ İşsizler ☐ Madde Bağımlıları ☐ Engelliler ☐ Göçle gelenler ☐ Diğer		
Alınan destek özelinde Mali Destek Programlarından nasıl haberdar oldunuz? (Birden çok seçenek seçebilirsiniz)	☐ a. ÇKA'nın gerçekleştirdiği bilgilendirme faaliyetlerinden (kurum ziyareti, e-posta, faks gönderimi, düzenlenen toplantı) ☐ b. ÇKA'nın hazırladığı broşür, katalog, vb. basılı materyallerden ☐ c. ÇKA'nın internet sitesi ☐ d. Bilboardlardan ☐ e. Sosyal Medyadan ☐ f. Yazılı Basından ☐ g. Kar amacı gütmeyen kuruluşlardan (kooperatifler, birlikler, odalar, dernekler, organize sanayi bölge yönetimleri, vb.) ☐ h. Kamu kurumları kanalıyla (Valilik, belediye, üniversite vb.) ☐ i. Firmalardan ☐ j. Özel danışmanlardan ☐ Diğer		
	1-Katılmıyorum	2-Fikrim yok	3-Katılıyorum
Kurum/Kuruluşunuzun Sosyal destek programının Başvuru ve Değerlendirme Sürecine İlişkin Görüşleri			
a. ÇKA proje başvuru alma ve değerlendirme süreçleri açısından başarılı idi	1	2	3
b. Proje başvuru dokümanları ve rehberi açık ve anlaşılırdı	1	2	3
c. Değerlendirme süreci adildi.	1	2	3
d. Proje başvuru aşamasında danışman desteğine ihtiyaç duyuldu	1	2	3

e. Proje başvuru ve değerlendirme aşamalarında projeye ve kurumumuza ait gizliliğin ÇKA tarafından korunduğu konusunda şüphemiz yoktur	1	2	3
f. Başvuru rehberinde belirlenen maksimum proje süresi uygundu.	1	2	3
g. Başvuru ile destek kararının açıklanması arasında geçen sürenin uzunluğu makuldü.	1	2	3
h. ÇKA tarafından istenen bilgi ve belgelerin kapsamı/içeriği uygundu.	1	2	3
i. Program başvuru rehberi ve ekleri açık ve anlaşılırdı	1	2	3
	1-Katılmıyorum	2-Fikrim yok	3-Katılıyorum
Sosyal Destek Programı uygulaması ve bütçe yönetimi süreci ile ilgili aşağıdaki ifadelere katılım düzeyinizi işaretleyiniz.			
a. ÇKA'nın yürüttüğü izleme ve denetleme süreci başarılı idi.	1	2	3
b. Proje ve bütçe yönetimi konularında deneyimimiz arttı.	1	2	3
c. Mali ve finansal konular hakkında bilgi düzeyimiz arttı.	1	2	3
d. Hibe miktarı projenin yapılabilmesi için cazipti.	1	2	3
e. Proje hakkında bilgi düzeyimiz arttı.	1	2	3
f. Proje hedeflerimize rahat ulaştık.	1	2	3
g. Proje, hedeflediğimiz süreye uygun gerçekleşti.	1	2	3
h. ÇKA dokümantasyon yapısına uyum sağlamak kolay oldu.	1	2	3
i. Uygulama süresince ÇKA'dan beklediğimiz ilgi ve destek sağlandı.	1	2	3
j. ÇKA desteği projenin hayata geçmesini hızlandırdı.	1	2	3
k. ÇKA desteği sayesinde projenin kapsamı genişledi ve ilgili kurumlar ile işbirliği imkânı arttı.	1	2	3
l. ÇKA desteği bütçenin daha etkin kullanılmasını sağladı.	1	2	3
m. Projelerdeki satın alma sürecinin faydalı ve verimli olduğunu düşünüyorum	1	2	3

n. Satın alma prosedürleri fazla ve süreçleri yorucuydu.	1	2	3
o. ÇKA çalışanları yararlanıcılara süreçte yardımcı oldu.	1	2	3
Devamı			
p. Satın alma sürecinde kullanılan evraklar fazla ve detaylı idi.	1	2	3
q. Projede ön ödeme sağlanmış olması fayda sağladı.	1	2	3
r. Ön ödeme oranı projenin yapılabilmesi için cazipti.	1	2	3
s. Satın alınacak ekipmanların teknik özelliklerinin doğru olarak belirlenip bu şartları sağlayan en uygun tedarikçiler bulunmuş ve satın alma sürecinde bu konuda sorun yaşanmamıştır.	1	2	3
Kuruluşunuz, aynı nihai yararlanıcı grup/grupların güçlendirilmesi için daha önce destek aldı mı? ☐ Evet ☐ Hayır			
Daha önce aldığınız destek ile ilgili sizin için uygun olan durumu işaretleyiniz. ☐ Bu proje, daha önceki projemizi ilerletebilmiştir. ☐ Bu proje, daha önceki projemizi tamamlamıştır. ☐ Bu proje, daha öncekinden tamamen farklı bir projeydi. ☐ Diğer			
Proje ortaklarınız varsa, ortaklarınızın projeye nasıl katkısı olduğunu belirtiniz. ☐ a. Proje Ortağımız yoktur. ☐ b. Katkı istenen/beklenen düzeyde gerçekleşti. ☐ c. Katkı beklenenin üstünde oldu. ☐ d. Katkı beklenenin altında oldu. ☐ e. Katkısı olmadı.			
Proje süresince kurulan iş birliklerinin katkısı ne boyutta gerçekleşti? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.) ☐ a. Ürün/hizmet/müfredat vs. gibi proje çıktılarımızı ulaştırdığımız faydalanıcı sayısını artırdı. ☐ b. Proje kapsamında kurulan oda/atölye/merkezin kullanıcı sayısını artırdı. ☐ c. Proje kapsamında kurulan oda/atölye/merkezin proje döneminden sonra devamlılığına imkân sağladı. ☐ d. Kurumlar arası öğrenme ve deneyim paylaşımı gerçekleşti. ☐ e. Kurumlar arası aynı destek imkânları yaratıldı. ☐ Diğer			
Proje döneminde kurulan iş birlikleri, proje sonrasında da devam etti mi? ☐ Evet ☐ Hayır			
Proje döneminde kurulan iş birlikleri, proje sonrasında neden devam etmedi?			
ÇKA desteği süresince yeni proje/kurum iş birliği gerçekleştirildi mi? ☐ Evet ☐ Hayır			
Projenin nihai yararlanıcılar üzerindeki etkisini ölçmek için (izleme-değerlendirmeye yönelik) herhangi bir çalışma yürütüldü mü?			

☐ Evet ☐ Hayır			
Proje izleme-değerlendirmesine yönelik aşağıdakilerden hangi (ler)ini uyguladınız? ☐ a. Memnuniyet anketleri ☐ b. Odak grup toplantıları ☐ c. Değerlendirme anketleri ☐ d. Ön ve son testler ☐ e. Sosyal yetkinlik ve davranış değişikliği ölçekleri ☐ Diğer			
Nihai yararlanıcılarınızın takibini yapıyor musunuz? ☐ Evet ☐ Hayır			
Öngörülen bütçenin proje sürecinde ve sonrasında yeterli olup olmadığını değerlendirebilir misiniz? ☐ Evet ☐ Hayır			
Ek bütçe oluşturmanız gerekiyorsa, aşağıdakilerden hangisi durumunuzu en iyi açıklamaktadır? Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz ☐ a. Ek bütçeye gerek olmadı. ☐ b. Ek bütçe ihtiyacımızı, kendi bütçemizden karşıladık. ☐ c. Ek bütçe ihtiyacımızı, başka bir kurumdan sağladık. ☐ d. Ek bütçe sağlamak bizi zorlayan bir süreç oldu. ☐ e. Ek bütçe yaratma süreci bizi kurum olarak güçlendirdi ☐ Diğer			
Zeyilname ile bütçe değişikliği yapıldı mı? Yapıldı ise bütçe değişikliği süreçlerini değerlendirebilir misiniz?			
	1-Katılmıyorum	2-Fikrim yok	3-Katılıyorum
Başvuru sahibindeki değişiklikler nelerdir?			
a. Kurumunuzun proje ve bütçe yönetimi konularında deneyimi arttı	1	2	3
b. Projeyi hedeflenen süreye uygun gerçekleşti	1	2	3
c. Gerçekleştirilen proje ile kurumunuzun ve ortaklarının hedef kitleleri çeşitlendi	1	2	3
d. Kurumunuzun ve ortakların verdikleri hizmetlerin niteliğinin gelişti	1	2	3
e. Kurumunuzun ve ortakların personel kapasitesi ve bilgi düzeyi gelişti	1	2	3
f. Özel sektörün konuya ilgisi ve desteği arttı	1	2	3
g. Kurumunuzun, proje ile faaliyet gösterdiği alanda öncü, etkin aktör haline geldi ve diğer kurumlara örnek oldu	1	2	3
h. Proje paydaşlarının (çocuklar/aileler/öğretmenler vb.) desteğe ihtiyaç duydukları konuda yalnız olmadıklarını ve bu konudaki toplumsal desteği/gücü fark ettiler	1	2	3
i. Proje deneyimi diğer kurumlarla paylaşıldı	1	2	3

	1-Katılmıyorum	2-Fikrim yok	3-Katılıyorum
ÇKA Mali Destek Programı uygulaması ve bütçe yönetimi süreci ile ilgili aşağıdaki ifadelerle katılım düzeyinizi işaretleyiniz.			
a. Proje ve bütçe yönetimi konularında deneyimimiz arttı.	1	2	3
Devamı			
b. Mali ve finansal konular hakkında bilgi düzeyimiz arttı.	1	2	3
c. Proje tezlaması hakkında bilgi düzeyimiz arttı.	1	2	3
d. Proje hedeflerimize rahat ulaştık.	1	2	3
e. Proje, hedeflediğimiz süreye uygun gerçekleşti.	1	2	3
f. ÇKA dokümantasyon yapısına uyum sağlamak kolay oldu.	1	2	3
g. Uygulama süresince ÇKA'dan beklediğimiz ilgi ve destek sağlandı.	1	2	3
h. ÇKA desteği projenin hayata geçmesini hızlandırdı.	1	2	3
i. ÇKA uzmanı projenin uygulanmasında destek oldu.	1	2	3
j. ÇKA desteği sayesinde projenin kapsamı genişledi ve ilgili kurumlar ile işbirliği imkanı arttı.	1	2	3
k. ÇKA desteği bütçenin daha etkin kullanılmasını sağladı.	1	2	3
ÇKA'nın desteğinin, projenin hayata geçmesi konusundaki yeri nedir? ☐ a. ÇKA desteği olmasaydı, proje hayata geçmeyecekti. ☐ b. ÇKA desteği olmasaydı da proje öz kaynaklar ile hayata geçirilecekti. ☐ c. ÇKA desteği olmasaydı da proje başka bir fon/sponsor vb. aracılığıyla hayata geçirilecekti.			
	1-Katılmıyorum	2-Fikrim yok	3-Katılıyorum
Aşağıdaki ifadelerin projeniz kapsamında sizin için uygun olup olmadığını işaretleyiniz.	1	2	3
a. Nihai yararlanıcıların proje konusu ile ilgili bilgi/farkındalık düzeyinde artış gerçekleşti.	1	2	3
b. Olumlu davranış değişikliği ve kişisel gelişimlerine katkı sağlandı	1	2	3
c. Toplum nezdinde konu ile ilgili bilgi/farkındalık düzeyinde artış gerçekleşti.	1	2	3
d. Nihai yararlanıcıların kişisel gelişimlerine	1	2	3

katkı sağlandı.			
e. Nihai yararlanıcıların mesleki gelişimlerine katkı sağlandı.	1	2	3
f. Nihai yararlanıcıların sağlık durumlarında iyileşme yaşandı.	1	2	3
g. Nihai yararlanıcıların hayata ve geleceğe yönelik bakış açılarında olumlu değişim gerçekleşti.	1	2	3
h. Nihai yararlanıcıların sosyal ve kültürel hayata entegrasyonunda iyileşme sağlandı.	1	2	3
i. Nihai yararlanıcıların istihdam edilebilirlikleri artırıldı.	1	2	3
j. Nihai yararlanıcı grupların, kamusal hizmetlere erişimi artırıldı.	1	2	3
k. Nihai yararlanıcıların aileleri ile ilişkilerinde iyileşme sağlandı.	1	2	3
l. Nihai yararlanıcılara sorumlu vatandaşlık ve gönüllülük ruhu kazandırıldı.	1	2	3
m. Ailelerin çocuklarının gelecekleri hakkındaki endişeleri azaldı.	1	2	3
n. Proje sahibi ve ortaklarının verdiği hizmetlerin niteliği geliştirildi.	1	2	3
o. Özel sektörün konuya ilgisi ve desteği arttı.	1	2	3
p. Aile içi iletişimin geliştirildi	1	2	3
q. Engellilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkı sağlandı	1	2	3
r. Nihai yararlanıcıların kent yaşamına entegrasyonu sağlandı.	1	2	3
s. Kültürel değerlerin araştırılması ve korunmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirildi.	1	2	3
t. Ekoturizm, agroturizm ve yayla turizminin geliştirilmesine katkı sağlandı	1	2	3
Proje Kapsamında Kurulan veya Geliştirilen Fiziki Kullanım Alanları var mıdır? ○ Evet ○ Hayır			
Proje Kapsamında Kurulan veya Geliştirilen Fiziki Kullanım Alanları nelerdir?			
Proje kapsamında geliştirilen/kurulan fiziki kullanım alan(lar)ı mevcudiyetini ve fonksiyonunu devam ettiriyor mu? ○ Evet ○ Hayır			

Proje kapsamında geliştirilen/kurulan fiziki kullanım alanları hala size mi ait/siz mi yönetiyorsunuz? ☐ a. Kurum/kuruluşa ait ve Kurum/kuruluş yönetiyor ☐ b. Kurum/kuruluşa ait değil ve Kurum/kuruluş yönetiyor ☐ c. Kurum/kuruluşa ait ancak yönetimde söz sahibi değil ☐ d. Kurum/kuruluşa ait değil ve yönetimde söz sahibi değil ☐ e. Ortak/iştirakçi/ işbirliği yapılan bir kuruma ait ve o kurum yönetiyor
Fiziki Alanların Kapasitelerinin Hibe Desteği Sonrasındaki Durumu ☐ a. Kapasitesi genişledi ☐ b. Kapasitesi azaldı ☐ c. Kapasitesinde değişim olmadı ☐ d. Daha aktif oldu ☐ e. Daha fazla nihai yararlanıcıya ulaştı ☐ f. Nihai yararlanıcı sayısı azaldı ☐ g. Nihai yararlanıcı sayısı değişmedi ☐ h. Herhangi bir değişim gerçekleşmedi ☐ Diğer
Proje sonrası yeni desteğe ihtiyaç var mı?
Proje faaliyetlerinin devamlılığını ne durumdadır? ☐ a. Faaliyetlerin bir kısmı devam ediyor. ☐ b. Faaliyetlerin tümü devam ediyor. ☐ c. Proje faaliyetleri devam etmiyor
Hangi faaliyetlere devam edilmektedir?
Proje faaliyetleri neden devam etmiyor? ☐ a. ÇKA kaynağı bitince ek kaynak bulunamadı. ☐ b. Projenin bir devam hedefi yoktu. ☐ Diğer ...
Kurum/Kuruluşunuzun projeleri gerçekleştirmede karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
Projenizde izin ve ruhsat sorunu nedeniyle sorunlar yaşandı mı?
Projenizde proje süresini uzatan ön görmediğiniz bir sorun yaşadınız mı?
Herhangi bir proje için ÇKA dışında bir kurumdan destek aldıysanız, destek aldığınız kurumun proje süreçlerinin ÇKA süreçlerinden olumlu ya da olumsuz farkları nelerdir?
Destek süreci ile ilgili (varsa) görüş, talep ve önerileriniz

2015 yılı ÜRÇEP programı – Altyapı Programları Uygulama Anketi Örneği	
Projenizin Referans Numarası	
Kurum/Kuruluşunuzun Adı	
Anketi dolduran kişinin 2015 yılı ÜRÇEP programından destek alan projedeki görevi nedir?	☐ Koordinatör ☐ Koordinatör yardımcısı ☐ Bütçe/Finans Sorumlusu ☐ Diğer
2015 yılında alınan destek özelinde Kurumunuzun Programa Başvurma nedeni nedir?	☐ a. Ortak üretim tesisini modernize etmek, kapasitesinin artırılması ☐ b. Yeni hizmetler/ürünler geliştirmek, var olanın iyileştirilmesi ☐ c. Ortak üretim yapılan alanlarda kullanılacak laboratuvar ve test merkezinin oluşturulması ☐ d. Ortak satış platformları (fiziksel ya da elektronik) oluşturulması ☐ e. Sanayi bölgelerinde ortak üretim mekânlarının oluşturulması ☐ f. Atıklardan yakıt ve enerji elde edilmesi (organik atıklardan biyogaz üretimi, tıbbi atıkların kurutularak yakıt olarak kullanılması vs.) ☐ g. Atık su arıtma çamurunun değerlendirilmesi, ☐ h. Ortak üretim ve ticaret alanlarındaki çevresel kirliliğin önlenmesi ve çevresel altyapının iyileştirilmesi, ☐ i. Turizm bölgeleri ve korunan alanlarda çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, ☐ j. Atıkların geri dönüştürülmesi, ☐ k. Çevrenin korunması ve temiz tutulması ☐ l. Sanayi bölgelerinin fiziki altyapısının çevre ve sağlık koşullarıyla uyumlu hale getirilmesi ☐ m. Doğal, tarihi ve kültürel nitelikli alan ve yapıların iyileştirilerek (bakım ve onarım) veya kentsel estetiğin iyileştirilmesine yönelik projelerle turizme uygun işlevler kazandırılması ☐ n. Ören yerleri ve arkeolojik alanlarda çevre düzenlemesinin yapılması ve açık hava müzelerinin oluşturulması ☐ o. Turizmin çeşitlendirilmesine (sağlık turizmi, termal turizm, vb) yönelik altyapıların kurulması ☐ p. Bölgede müzelerin kurulması ☐ q. Tarihi yapılarda turizme uygun işletmecilik türleri başlatılması ☐ r. Kırsal alanlardaki turizm altyapısının güçlendirilerek ekonomik donatı alanlarının geliştirilmesi ☐ s. Turizm sektöründe bilgi teknolojileri ve iletişim altyapısının güçlendirilmesi ☐ Diğer

	1-Katılmıyorum	2-Fikrim yok	3-Katılıyorum
Destek Süreçlerine İlişkin Görüşleriniz nelerdir?			
a. Proje yürütme aşamasında projemize ve kurumumuza ait gizliliğin ÇKA tarafından korunduğu konusunda şüphemiz yoktur.	1	2	3
b. Süreçte yaşanan sorunlarla ilgili olarak ÇKA gerekli yardımı sağladı.	1	2	3
c. Projenin sonuçlanmasıyla ilgili ÇKA tarafından uygulanan prosedür ve talepler makuldü.	1	2	3
d. Proje izleme sürecinde talep edilen tezlar ve taleplerin seviyesi makuldü.	1	2	3
e. Proje süresince ÇKA ile kolaylıkla iletişim kurulabildi.	1	2	3
f. ÇKA ile sözleşme imzalama aşamasındaki prosedür makuldü.	1	2	3
g. Proje yürütme aşamasında danışman desteğine ihtiyaç duyuldu.	1	2	3
Proje ortaklarınız varsa, ortaklarınızın projeye katkı düzeyini belirtiniz. ☐ a. Proje Ortağımız yoktur. ☐ b. Katkı istenen/beklenen düzeyde gerçekleşti. ☐ c. Katkı beklenenin üstünde oldu. ☐ d. Katkı beklenenin altında oldu. ☐ e. Katkısı olmadı.			
Proje süresince kurulan iş birliklerinin katkısı ne boyutta gerçekleşti? ☐ a. Ürün/hizmet/müfredat vs. gibi proje çıktılarımızı ulaştırdığımız faydalanıcı sayısını artırdı. ☐ b. Proje kapsamında kurulan oda/atölye/merkezin kullanıcı sayısını arttırdı. ☐ c. Proje kapsamında kurulan oda/atölye/merkezin proje döneminden sonra devamlılığına imkân sağladı. ☐ d. Kurumlar arası öğrenme ve deneyim paylaşımı gerçekleşti. ☐ e. Kurumlar arası aynı destek imkânları yaratıldı. ☐ Diğer			

Proje döneminde kurulan iş birlikleri, proje sonrasında da devam etti mi? ☐ Evet ☐ Hayır
ÇKA desteği süresince yeni proje/kurum iş birliği gerçekleştirildi mi? ☐ Evet ☐ Hayır
Kurum/Kuruluşunuz proje ile hedeflerine ulaşmış ulaşmadığını belirtiniz.
Kurum/Kuruluşunuzun Projeler Sonunda Elde Ettikleri Çıktılar nelerdir? ☐ a. Proje kapsamında kurulan fiziki kullanım alanı yoktur. ☐ b. (Sanayi) Modernize edilmiş veya kapasitesi artırılmış ortak üretim tesisi ☐ c. (Sanayi) Ortak üretim yapılan alanlarda kullanılacak laboratuvar ve test merkezi ☐ d. (Sanayi) Ortak satış platformları (fiziksel ya da elektronik) ☐ e. (Sanayi) Sektörel kümelenme altyapısı ☐ f. (Sanayi) Sanayi bölgelerinde ortak üretim mekânları ☐ g. (Sanayi) Ar-Ge Ofisi ☐ h. (Sanayi) Laboratuvar ☐ k. (Turizm) Turistlerin ziyaret edip vakit geçirebileceği cazibe mekânı ☐ l. (Turizm) Düzenleme ve restorasyonla turizme kazandırılan tarihi, doğal ve kültürel miras ☐ m. (Turizm) Hediyelik ve turistik amaçlı ürünlerin yapıldığı, bu konuda eğitim verildiği atölye ☐ n. (Turizm) Tarihi ve turistik mekânlara erişimi kolaylaştıracak altyapı ve hizmetler ☐ o. (Turizm) Modernize edilmiş/kapasitesi artmış kültürel tesis ☐ p. (Turizm) Ören yerleri ve arkeolojik alanlarda çevre düzenlemesinin yapılması ve açık hava müzeleri ☐ q. (Turizm) Turizmin çeşitlendirilmesine (sağlık turizmi, termal turizm, vb) yönelik altyapıları ☐ r. (Turizm) Bölgede müzelerin kurulması ☐ s. (Turizm) Restorasyon yapılan mekan ☐ t. (Çevre) Atıklardan yakıt ve enerji elde edilmesi için kurulan tesis ☐ u. (Çevre) Atık su arıtma çamurunun değerlendirilmesi için kurulan tesis ☐ v. (Çevre) Geri dönüşüm tesisi ☐ w. (Sanayi) İnovasyon Merkezi ☐ x. (Çevre) Rehabilitasyon edilen merkez/alan ☐ y. Oda/Atölye ☐ z. Proje Ofisi ☐ Diğer
Proje kapsamında geliştirilen/kurulan fiziki kullanım alan(lar)ı mevcudiyetini ve fonksiyonunu devam ettiriyor mu? ☐ Evet ☐ Hayır

Hayır ise lütfen nedenini açıklayınız.

.....

Proje kapsamında geliştirilen/kurulan fiziki kullanım alanları hala size mi ait/siz mi yönetiyorsunuz?

- ☐ a. Kurum/kuruluşa ait ve Kurum/kuruluş yönetiyor
- ☐ b. Kurum/kuruluşa ait değil ve Kurum/kuruluş yönetiyor
- ☐ c. Kurum/kuruluşa ait ancak yönetimde söz sahibi değil
- ☐ d. Kurum/kuruluşa ait değil ve yönetimde söz sahibi değil
- ☐ e. Ortak/iştirakçi/ işbirliği yapılan bir kuruma ait ve o kurum yönetiyor

Kurum/Kuruluşunuzun Projeler Sonunda Elde Ettikleri Sonuçlar nelerdir?

- ☐ a. İşletmemizin/kurumumuzun prestiji artırıldı.
- ☐ b. İşletmemizin/kurumumuzun tanınırlığı artırıldı.
- ☐ c. (Sanayi) Sanayi sektörünün rekabet gücünün artmasına katkı sağlandı.
- ☐ d. (Sanayi) Sanayi firmalarının Ar-Ge ve inovasyon performansının artmasına katkı sağlandı.
- ☐ e. (Sanayi) Bölgede yeni işletmelerin kurulmasına katkı sağlandı.
- ☐ f. (Sanayi) Sanayide üretim verimliliğine ve maliyetlerin azaltılmasına katkı sağlandı.
- ☐ g. (Sanayi) Sanayide ürün kalitesindeki artışa katkı sağlandı.
- ☐ h. (Sanayi) Sanayi için kalifiye personel yetiştirilmesine katkı sağlandı.
- ☐ i. (Sanayi) Sanayide çalışanların performans ve verimliliklerinin artmasına katkı sağlandı.
- ☐ j. (Turizm) Bölgedeki turizm sektöründe istihdamın artmasına katkı sağlandı.
- ☐ k. (Turizm) Bölgedeki turizm sektörünün hizmet kalitesinin artmasına katkı sağlandı.
- ☐ l. (Turizm) Bölge turizminin itibar ve tanınırlığının artmasına katkı sağlandı.

Devamı

- ☐ m. (Turizm) Bölgeye gelen turistlerin memnuniyet seviyesinin artmasına katkı sağlandı.
- ☐ n. (Turizm) Bölgeye gelen turist sayısı ve niteliğinin artmasına katkı sağlandı.
- vo. (Turizm) Bölgedeki turizm sektörünün rekabet gücünün artmasına katkı sağlandı.
- ☐ p. (Turizm) Bölgedeki yıllık geceleme sayısının artmasına katkı sağlandı.
- ☐ q. (Turizm) Turizm bölgeleri ve korunan alanlarda çevresel sürdürülebilirlik sağlandı.
- ☐ r. (Turizm) Yeni düzenlenmeye başlanan/yeniden canlandırılan turizm etkinliği ne katkı sağlandı.
- ☐ s. (Turizm) Doğal, tarihi ve kültürel nitelikli alan ve yapıların iyileştirilerek (bakım ve onarım) veya kentsel estetiğin iyileştirilmesine yönelik projelerle turizme uygun işlevler kazandırıldı.
- ☐ t. (Turizm) Tarihi yapılarda turizme uygun işletmecilik türleri başlatıldı.
- ☐ u. (Turizm) Kırsal alanlardaki turizm altyapısının güçlendirilerek ekonomik donatı alanları geliştirildi.
- ☐ v. (Turizm) Turizm sektöründe bilgi teknolojileri ve iletişim altyapısını güçlendirildi.
- ☐ w. (Çevre) Çevreyi korumak ve temiz tutmak görevi gerçekleştirildi.
- ☐ x. (Çevre) Çevre kirliliğini önlemeye katkı sağlandı.
- ☐ y. (Çevre) Yenilenebilir enerji uygulamalarını gösteren örnek projeler yapıldı
- ☐ z. (Çevre) Doğal kaynakları etkin ve rasyonel şekilde kullanıldı.

☐ aa. (Çevre) Arıtma altyapısı güçlendirildi. ☐ Diğer			
	1-Katılmıyorum	2-Fikrim yok	3-Katılıyorum
Kurum/Kuruluşunuzda Projeler Sayesinde Ortaya Çıkan Davranışsal Değişiklikler			
a. Projeyi ilgilendiren alanda teknik bilgi ve yeteneğimiz arttı.	1	2	3
b. Proje yazma ve yönetme konusunda bilgi ve yeteneğimiz arttı.	1	2	3
c. Kurum dışı paydaşlarla iletişimimiz ve işbirliklerimiz güçlendi.	1	2	3
d. Kurum içi iletişimimiz ve işbirliklerimiz güçlendi.	1	2	3
e. Faaliyet alanımıza giren sorunları tespit ve analiz etme yeteneğimiz arttı.	1	2	3
f. Hedef kitlemizin ihtiyaçlarını daha iyi anlar ve analiz eder hale geldik.	1	2	3
g. Bu proje kurumumuzda yeni ve farklı bir uygulama, yaklaşım ya da davranışsal değişime yol açmadı.	1	2	3
Kurum/Kuruluşunuzun Projeler Sayesinde attıkları İlave Adımlar nelerdir? ☐ a. Başka herhangi bir girişimde bulunmadık. ☐ b. Proje alanına giren konularda yeni personel istihdam ettik. ☐ c. Projeye bağlantılı yeni fiziki yatırımlar gerçekleştirdik. ☐ d. Projeye bağlantılı yeni projeler başlattık. ☐ e. Proje konusuna giren alanlarda eğitimler/danışmanlıklar aldık. ☐ Diğer			
Kurum/Kuruluşunuz uygulanan projeden sonra ÇKA'nın diğer desteklerine başvurdu mu? ☐ Evet ☐ Hayır			
Başvurmama nedenleri nelerdir?			

Üretilmiş/ Üretilmekte Olan Fayda Sürdürülebilir Nitelikte midir? Açıklayınız.
Kurum/Kuruluşunuz Projelerinden Elde Ettikleri Deneyim ile Proje Yürütme kapasitesinde artış olmuş mudur?
Proje faaliyetleriniz devam ediyor mu? ☐ a. Faaliyetlerin bir kısmı devam ediyor. ☐ b. Faaliyetlerin tümü devam ediyor. ☐ c. Proje faaliyetleri devam etmiyor
Proje faaliyetleri devam ediyorsa hangi faaliyetlerinizin ne şekilde devam ettiğini açıklayınız.
Proje faaliyetleri devam etmiyorsa neden devam etmiyor? ☐ a. ÇKA kaynağı bitince ek kaynak bulunamadı. ☐ b. Proje temel ihtiyacı ya da problemi ortadan kaldırmıştır. ☐ Diğer
Proje faaliyetleri sona erdikten sonra, başka kurumlardan projenin devamı niteliğinde olan bir proje için destek aldınız mı?
Hangi kurumdan ne kadar parasal destek aldınız?
Destek ile elde edilen somut çıktıların 2020 itibariyle kullanılır durumda olmasının ya da olmamasının nedeni nedir?
2015 yılında alınan destek özelinde Mali Destek Programlarından nasıl haberdar oldunuz? (birden çok seçenek seçebilirsiniz) ☐ a. ÇKA'nın gerçekleştirdiği bilgilendirme faaliyetlerinden (kurum ziyareti, e-posta, faks gönderimi, düzenlenen toplantı ☐ b. ÇKA'nın hazırladığı broşür, katalog, vb. basılı materyallerden ☐ c. ÇKA'nın internet sitesi ☐ d. Bilboardlardan ☐ e. Sosyal Medyadan ☐ f. Yazılı Basından ☐ g. Kar amacı gütmeyen kuruluşlardan (kooperatifler, birlikler, odalar, dernekler, organize sanayi bölge yönetimleri, vb.)

☐ h. Kamu kurumları kanalıyla (Valilik, belediye, üniversite vb.) ☐ i. Firmalardan ☐ j. Özel danışmanlardan ☐ Diğer			
	1-Katılmıyorum	2-Fikrim yok	3-Katılıyorum
Kurum/Kuruluşunuzun 2015 yılı özelinde Programların Başvuru ve Değerlendirme Sürecine İlişkin Görüşleri			
a. ÇKA proje başvuru alma ve değerlendirme süreçleri açısından başarılı idi.	1	2	3
b. Proje başvuru dokümanları ve rehberi açık ve anlaşılırdı.	1	2	3
c. Değerlendirme süreci adildi.	1	2	3
d. Proje başvuru aşamasında danışman desteğine ihtiyaç duyuldu.	1	2	3
e. Proje başvuru ve değerlendirme aşamalarında projemize ve kurumumuza ait gizliliğin ÇKA tarafından korunduğu konusunda şüphemiz yoktur.	1	2	3
f. Başvuru rehberinde belirlenen maksimum proje süresi uygundu.	1	2	3
g. Başvuru ile destek kararının açıklanması arasında geçen sürenin uzunluğu makuldü.	1	2	3
h. ÇKA tarafından istenen bilgi ve belgelerin kapsamı/içeriği uygundu.	1	2	3
i. Program başvuru rehberi ve ekleri açık ve anlaşılırdı	1	2	3

	1-Katılmıyorum	2-Fikrim yok	3-Katılıyorum
2015 yılı Mali Destek Programı uygulaması ve bütçe yönetimi süreci ile ilgili aşağıdaki ifadelere katılım düzeyinizi işaretleyiniz.			
a. ÇKA'nın yürüttüğü izleme ve denetleme süreci başarılı idi.	1	2	3
b. Proje ve bütçe yönetimi konularında deneyimimiz arttı.	1	2	3
c. Mali ve finansal konular hakkında bilgi düzeyimiz arttı.	1	2	3
d. Hibe miktarı projenin yapılabilmesi için cazipti.	1	2	3
e. Proje tezlaması hakkında bilgi düzeyimiz arttı.	1	2	3
f. Proje hedeflerimize rahat ulaştık.	1	2	3
g. Proje, hedeflediğimiz süreye uygun gerçekleşti.	1	2	3
h. ÇKA dokümantasyon yapısına uyum sağlamak kolay oldu.	1	2	3
i. Uygulama süresince ÇKA'dan beklediğimiz ilgi ve destek sağlandı.	1	2	3
j. ÇKA desteği projenin hayata geçmesini hızlandırdı.	1	2	3
k. ÇKA desteği sayesinde projenin kapsamı genişledi ve ilgili kurumlar ile işbirliği imkânı arttı.	1	2	3
l. ÇKA desteği bütçenin daha etkin kullanılmasını sağladı.	1	2	3
m. Projelerdeki satın alma sürecinin faydalı ve verimli olduğunu düşünüyorum	1	2	3

n. Satın alma prosedürleri fazla ve süreçleri yorucuydu.	1	2	3
o. ÇKA çalışanları yararlanıcılara süreçte yardımcı oldu.	1	2	3
p. Satın alma sürecinde kullanılan evraklar fazla ve detaylı idi.	1	2	3
q. Projede ön ödeme sağlanmış olması fayda sağladı.	1	2	3
r. Ön ödeme oranı projenin yapılabilmesi için cazipti.	1	2	3
s. Satın alınacak ekipmanların teknik özelliklerinin doğru olarak belirlenip bu şartları sağlayan en uygun tedarikçiler bulunmuş ve satın alma sürecinde bu konuda sorun yaşanmamıştır.	1	2	3
Kurum/Kuruluşunuzun hibe katkısı almasaydı projelerin gerçekleştirme durumlarını değerlendiriniz ☐ a. Proje faaliyetlerini aynen gerçekleştirdik. ☐ b. Proje faaliyetlerini hemen gerçekleştiremez, ertelorduk. ☐ c. Proje faaliyetlerini daha düşük bütçe ile gerçekleştirdik.			
Kurum/Kuruluşunuzun Destek Almamış Olsaydı Proje İçin Atacakları Adımlar ne olurdu? ☐ a. Bu projeyi yapardık ama daha uzun sürerdi veya daha geç yapardık. ☐ b. Bu projeyi başka finansal kaynaklarla yapardık. (banka kredisi, öz kaynak, .vb) ☐ c. Bu projeyi yapardık ama kapsamını daraltırdık. ☐ d. Bu projeyi yapmazdık.			
Kurum/Kuruluşunuz tarafından projenin nihai yararlanıcılar üzerindeki etkisini ölçmek için (izleme-değerlendirmeye yönelik) herhangi bir çalışma yürütüldü mü? ☐ Evet ☐ Hayır			
Projenin izleme ve değerlendirmesine yönelik aşağıdakilerden hangi(ler)ini uyguladınız? ☐ a. Memnuniyet anketleri ☐ b. Odak grup toplantıları ☐ c. Değerlendirme anketleri ☐ d. Ön ve son testler ☐ e. Sosyal yetkinlik ve davranış değişikliği ölçekleri ☐ Diğer			

Herhangi bir proje için ÇKA dışında bir kurumdan destek aldıysanız, destek aldığınız kurumun proje süreçlerinin ÇKA'nın süreçlerinden olumlu ya da olumsuz farkları nelerdir?
Destek süreci ile ilgili (varsa) görüş, talep ve önerileriniz
Projenizde izin ve ruhsat sorunu nedeniyle sorunlar yaşandı mı?
Projenizde proje süresini uzatan ön görmediğiniz bir sorun yaşadınız mı?
Proje döneminde kurulan iş birlikleri, proje sonrasında da devam etmedi ise neden devam etmedi?